

MARMARA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KUR'ÂN - İ KERİM'E GÖRE
ÇOCUK EĞİTİMİ

(İlâhiyat Yüksek Lisans Tezi)

Danışman:

Doç. Dr. Fahrettin Atar

Hazırlayan:

Abdurrahman Dodurgalı

İstanbul-1984

İ Ç İ N D E K İ L E R

ÖNSÖZ	III
Kısaltmalar	V
G İ R İ Ş	2

BİRİNCİ BÖLÜM

I-Kur'an-ı Kerim'de Çocuk Eğitimi İlkeleri	
A-Ailede Çocuk Eğitimi	16
1-Ana-Babanın Sorumluluğu	20
a-Evlenmeden Önceki Sorumlulukları	21
(Eş seçimi-İrsiyet)	
b-Hamilelik Dönemi Sorumlulukları	26
Ana-babanın Psikolojik Durumları	26
Çocuğun Yaşama Hakkı	32
c-Doğum Sırasındaki Sorumlulukları	38
d-Doğumdan Sonraki Sorumlulukları	40
Çocuğun Bakım ve Gözetimi	40
Çocuğun Eğitimi	42
2-Çocuğu İyi Eğitmenin Sonuçları	45
(Ana baba Açısından Yararları)	
B-Toplumda Çocuk Eğitimi	50

İKİNCİ BÖLÜM

II-Çocuk Eğitiminde Metod	58
A-Karşılâşılâbilecek Güçlükler	59
B-Uygulama Prensipleri	62
1-Şefkat ve Sevgi	62
2-Yumuşaklık ve Tatlı Söz	66
3-Örnek Hareket	71
4-Tedricilik (Sabır ve Azim)	75
5-Mükâfat	77
6-Ceza	81

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

III-Çocuğun Gelişimi	87
A-Biyolojik Gelişim	88
Ana Sütü	93
B-Cinsî Gelişim	98
C-Sorumluluk Duygusu ve Şahsiyet Gelişimi	105
Çocuktan Beklenen Görevler	109
S O N U Ç	113
Bibliyografya	116

Ö N S Ö Z

" Eğer yer yüzündeki ağaçlar kalem olsa, denizler mürekkep olsa ve yedi misli deniz de yedekte bulunup yazılısa-yinede Allah'ın sözleri bitmezdi. Doğrusu Allah güçlüdür, hakimdir." (I)

"Kur'an-ı Kerim'e Göre Çocuk Eğitimi" ni konu alan bu çalışmamızda, yuce kitabımızın, insanın yetiştirilme donemi için, ana-baba ve eğitimciye tavsiyelerini, tesbit etmeye çalıştık. Çocuk eğitimi gibi karmaşık bir olaya ilâhî hikmetlerle yaklaşmak, ayrıca Kur'an-ı Kerim âyetlerine yeni bir ilmin prensipleri gözetilerek, değişik bir bakış açısı getirmek, mahiyeti herkesçe bilinen bir güçlük arzeder.

Eğitim ilimlerinin ve anlayışlarının son zamanlarda ortaya çıkması, müfessitlerimizin ise Kur'an-ı Kerim'e devirlerinin terbiye telâkkilerine göre bakmaları ve yorumlamaları, âyetlerin, eğitimle ilgili görüşleri konusunda bizi, geniş yorumlar yapmaya mecbur bıraktı. Hataya düşme korkusundan dolayı, başlangıçta bizi engelleyen bu mecburiyeti yukarıda meâlini verdiğimiz âyetin ışığında Kur'an-ı Kerim'in ruhuna aykırı olmadığı kanaatine vardık. Bu hususta yapmış olduğumuz hataların tümü tabiatıyla bize aittir.

Tezin konusunun Kur'an-ı Kerim âyetleri ile sınırlandırılması bir başka güçlük olarak ortaya çıkmıştır. Bilindiği gibi İslâmın bütün hükümleri için, bir başka kaynak da hadis-i

şeriflerdir. Bu iki kaynağın, genellikle beraberce hüküm koymalarından dolayı, bir konuyu, hadisleri ayırıp sadece âyetlerin ışığında incelemek bir hayli güçtür. Üstelik islâmiyette eğitim konusundaki kaideler Kur'an-ı Kerim'in âyetlerle ortaya koyduğu nazari hükümlerin yanısıra, Hz. Muhammed (S.A.V.) 'in 22 yıldan fazla süren peygamberlik hayatı boyunca uygulama halinde de ortaya konmuştur. Bundan dolayı islâm eğitiminin detayla ilgili prensipleri kavfi veya fiili (sözlü veya uygulamalı) sünnette daha çok yer almıştır. Dolayısıyla konu ile ilgili kaideleri hadis-i şerifler arasından tesbit, daha pratik bir yol olmaktadır.

Âyet tesbitinde varsa, önce, doğrudan çocukla ilgilenen âyetler alınmış ve açıklanmış; bu yoksa, genel mahiyet-tek hükümler ihtiva eden âyetler, çocuk eğitimi için özel olarak yorumlanmıştır.

Üç bölümden oluşan çalışmamızın birinci bölümünde Kur'an-ı Kerim'de çocuk eğitiminin önemi ve ilkeleri incelenmiş, ikinci bölümde eğitim metodları üzerinde durulmuştur. Üçüncü ve son bölümde ise, çocuğun gelişimi konu olarak ele alınmıştır.

Çalışmamızın mahiyeti ve zikredilen kısıtlı imkânlar dahilinde ele alındığı, göz önünde tutulacak olursa, konunun icab ettirdiği şumûl ve derinlik içinde incelenemesinin tabii olduğu sonucuna varılacaktır.

Araştırmamız süresince mümkün ilgiyi esirgemeyen danışmanımız Prof. Dr. Sayın Salih Tuğ ve tez yöneticimiz Doç. Dr. Fahreddin Atar'a ve fakültemiz Eğitim Bilimleri hocalarına şükranlarımı sunarım.

Gayret bizden tevfiğ Allah'tandır.

Fatih. 1984.

Abdurrahman DODURGALI

K I S A L T M A L A R

a.g.e.	:Adı geçen eser
(S.A.V.)	:Sallallahu aleyhi ve sellem
(a.s.)	:Aleyhisselam
bak.	:Bakınız.
Ter.	:Terceme
v.b.	:ve bunlar
b.	:İbn
c.	:cild.
s.	:sahife
K.K.	:Kur'ân-ı Kerim
C.C.	:Celle Celâlühu
M.E.B.	:Milli Eğitim Bakanlığı
İst.	:İstanbul
Ank.	:Ankara

G İ R İ Ş

G İ R İ Ő

1- EGİTİM VE ÇOCUK EGİTİMİNİN ONEMİ

Tarih boyunca, gerek doğu gerekse batı dnyasında yaşamış, insanın ve insanlığın problemlerine çare aramış bilginler ve filozoflar, insanın eğitimi üzerinde de kafa yormuş, konu ile ilgili bir çok ve çeşitli görüşler ortaya koymuşlardır. Hatta topluma yön veren din, gelenek, görenek, hukuk gibi sosyal kurumlarda, bu hususta bir takım emir ve tavsiyelerle insanlara ışık tutmuşlardır. Konu ayrı ayrı ve çeşitli yol ve metodlarla ele alınmış olsa bile, tarih boyunca insana önemini hissettirmiştir. Bir insan ailesi yaşamaya bir ana-baba çocuğunu sevmeye başladığı andan itibaren eğitim denen şeyin doğduğu da şüphesizdir.⁽¹⁾ Bunun için küçük bir toplum birimi olarak hiç bir aile veya büyük insan toplulukları olan hiç bir millet bu konuya ilgisiz kalamamış, az veya çok konu ile ilgilmişlerdir.

Eğitimin, muhakkak bir felsefi sistemin uzantısı olarak düşünülmesi ve bu felsefi perspektif'in eğitim olayında vazgeçilmez şart kabul edilmesi⁽²⁾ ve bir bütünlük içinde ortaya konması gerektiğinden, düşünür ve filozoflar kendi felsefi perspektiflerine göre eğitim olayına bakmışlar, böylece eğitim problemi ile ilgili olarak çok çeşitli çözüm teklifleri ortaya

(1) Kansu, Nâfi Atuf Pedagoji Tarihi s. 3

(2) J. Lâif. G. Rustin Genel Pedagoji Terc. nejat Yüzbaşı-Oğulları Ş.I (Herbart tan nakil)

çıkıştır.

Ferde, güzel ahlâk verip kötü davranışlarını yok etmek manasına eğitimin mümkün olup olmadığı hususunda düşünceler ayrılmış; bazıları ferdin yaşama şekli, kabiliyet ve istidatlarına doğuştan beraberinde getirdiğini, bunlarda hiç bir gayretin değişiklik meydana getiremeyeceğini, dolayısıyla çocuğu eğitme konusunda, gösterilecek faaliyetlerin kubbe üzerinde ceviz durdurmaya çalışmaktan öteye gitmeyeceğini iddia etmişlerdir, (ki bu görüşe kötümser görüş diyoruz) diğer bir kısmı ise çocuğun zihnini bir bal mumuna benzetmiş ona istenilen her şeklin verilebileceğini ileri sürmüşlerdir.⁽³⁾ (ki bu görüşe de iyimser ~~görüştür~~ görüş diyoruz)

her
Eğitim verme imkanına karşı itirazlarda bulunanlar yaratığın bir niteliği olduğunu, insanın da hareketlerine yön veren karakterini, doğuştan getirdiğini ve karakter özelliğinin ise hiç bir şekilde değişmeyeceğini ileri sürmüşler, eğitimin, doğuştan gelen yönsemelerin (temayüllerin) bilinmesi ve sistemleştirilmesinden başka bir kazanç getirmeyeceğini iddia etmişlerdir. Bu faaliyet ise fena kişiye fenalığını daha iyi anlamasına yardım eder ve ~~o kişiyi~~ daha kurnaz ve daha fena yapar demişlerdir. Doğuştan iyi özelliklerle dolu bir karakter yapısına sahip olan kişilerin ise fena örneklerle ve eğitime asla bozulmayacağını aksine bir sonuç için, çok büyük ruhi deprasyonlar şart olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu görüşler biyoloji bilginleri tarafından da desteklenmiştir.⁽⁴⁾

Eğitimin gücüne inanan iyimser görüşe sahip pedagoglar ise ideal insanın ancak eğitimle yetişebileceğini ileri sürmüşlerdir. Eğitimin hem fert hem toplum üzerinde çok kuvvetli etki bırakacağını iddia etmişler, bu fikirlerini, hiç

(3) Geniş bilgi için bak. Bayraktar M. Faruk İslâm Eğitiminde Öğretmen Öğrenci Münasebetleri S.I9-22

(4) Kanat, Fikret Kısaltılmış Pedagoji S.II

bir caninin cani olarak doğmadığını deliller ileri sürerek kuvvetlendirmişlerdir. Bundan sonra eğitimin etkili olduğu yolundaki fikir ve düşünceler kuvvet kazanmıştır. Ayrıca telkin hadisesinin müsbet sonuçları herkes tarafından görülmüş, kısa süreli ve mevzii'de olsa telkinle insanın, özellikle çocuğun davranışlarının değiştirilmesinde bazı başarılar elde edilmiştir. Gene her insanda az veya çok taklit kabiliyetinin mevcut oluşu insanların dıştan gelen etkiye açık oluşlarının en açık isbatı niteliğini taşımaktadır. İnsanlara yön verilebileceğinin bir başka delili de kudretli hatiplerin kitleleri etkiliyebilmesidir.⁽⁵⁾

Yapılan araştırmalar giderek eğitimin gücünde son-
~~uz~~ olmadığını ortaya çıkarmış, böylece insan davranışlarına hem doğuştan getirdiği, hem de eğitim yolu ile kazandığı bir takım özelliklerin etkili olduğu yolundaki te'lifçi görüş kuvvet kazanmıştır.⁽⁶⁾ Bu gün artık hiç kimse eğitimin faydasızlığını ileri süremediği gibi, eğitimin herşey demek olduğunu da iddia etmemektedir.

İyimser görüş taraftarları araştırmalarına ve mensubu buldukları felsefî sisteme uygun bir eğitim anlayışını savunmuşlar ve bunun dayanaklarını tesbit etmişlerdir. Böylece değişik eğitim tarifleri, metodları ve prensipleri ortaya çıkmıştır. Eğitimde ferdiyetçiliği, hürriyetçiliği, natüralistliği, gelişmeciliği savunanlar olduğu gibi idealistliği, toplumculuğu, otoriterliği, eğitim görüşlerinin temeli olarak kabul edenlerde çıkmıştır.⁽⁷⁾

(5) Kanat, Fikret a.g.e. s.11-20

(6) Yavuz, Kerim Çocukta Dini D uyu ve Düşüncenin Gelişmesi s.106

(7) Bayraklı, bayraktar İslamda Eğitim s.50-100

Bütün bu ayrı görüş ve düşünceleri telif ederek eğitimi şöyle tarif edebiliriz:

Eğitim insanların bilgi ve görgülerinde geçerli saydığımız şeyleri gelecek nesillere nakleden, hatta ilerde kaydedilecek tekâmülü hazırlama idiasında bulunan en üstün görüş yüceliğini isteyen insanların eserine denir.⁽⁸⁾

Eğitimin fert ve toplum açısından önemine gelince, bunları maddeler halinde şöyle toplayabiliriz.

1-İnsan tarihî bir varlıktır.Bu husus onu hayvanlardan ayıran temel özelliklerden birisidir.Yani insanın dünyası sadece kendi düşünce, görüş ve tecrübeleriyle sınırlı değildir. Aynı zamanda kendinden önceki nesillerin bilgi ve tecrübelerinden de yararlanır.Bunun içinde onların yaşama şekilleri ve tercihlerini öğrenmek durumundadır.İşte bu hadise eğitim sayesinde kendiliğinden gerçekleşir.Böylece nesillerin kültür, bilgi ve tecrübe birikimi bir sonraki nesle aktarılmış olur.Böylece yeni nesiller birtakım şeyleri öğrenmek için sınama-yanılma faaliyeti yapmaktan kurtulmuş olurlar.Eğitimin bu sosyal yönü sayesinde geçmiş nesillerin terbiyevî birikimleri tarihin karanlıklarında kalmaktan kurtulmuş olur.Uzun tecrübeler sonunda elde edilen bu sosyal kaideleri yeni nesiller de aramak zorunda kalmazlar.

Ayrıca hukuk kurallarının oluşmasına da etki eden örf ve adetler de eğitimin bu yönü sayesinde oluşur.

2-İnsanın doğduğu andaki belirsiz kişiliği ile, daha sonra teşekkül edecek olan şahsiyeti arasında muazzam bir

(8)J.Leiff, G.Rustin a.g.e.s.23 (Herbart'tan Nakil)

mesafe vardır. İşte bu mesafeyi çocuğa eğitim kapattırır.

3-Eğitim toplum içinde benzer tutum ve davranışların oluşmasını, böylece toplum düzenini temin eder. Şayet şahsiyetin teşekkülü sırasında çocuğa müdahale edilmezse şahsiyet istenilen modelde oluşmayabilir. Budurum ise kişi ile toplum arasında uyumsuzluk yaratır. Giderek ferdin toplumdan tecridine yol açar. Bu şekilde toplum kültürüne ayak uyduramayan kişilerin yoğun olduğu ortamda düzensizlik olacak, hoşnutsuzluk had safhaya çıkacaktır. Eğitim ferdin topluma intibakını sağlamakla bütün bu rahatsızlıkların önüne geçer.

4-Eğitim ferdi toplum hayatına hazırladığı gibi toplumu da ferde göre içinde yaşanabilir bir ortam haline getirir. Yani çevreyi düzenler. Böylece fert, içinde gelişip büyüebileceği, iş bölümü sonucu bir takım temel çıkarlarını gerçekleştirilebileceği, bazı alışkanlıklar ve yüce değerleri tanıyıp benimseyebileceği uygun şartları hazır bulmuş olur.

5- İnsan kabiliyetlerini kendi kendi kendine geliştirme özelliğine sahip değildir. Bunun için eğitim ve öğretime ihtiyaç hisseder. Bu yönden her zaman başkalarının yardımına muhtaçtır. İşte bu ihtiyaç eğitimin temelidir.⁽⁹⁾

(9) Bayraklı, Bayraktar a.g.e. s.18

2- İSLÂMIYETTE ÇOCUK EGİTİMİNİN ÖNEMLİ

Dinimizde her türlü hareket, faaliyet ve düşünüşün odak noktası insan olarak kabul edilmiş ve konulan bütün emir ve yasaklar insanlığın mutluluğunu temin etmeye yönelik olmuştur bunuda mükemmel insanı yetiştirmek suretiyle gerçekleştirmeyi hedeflemektedir. Bunun içinde insanın "dosdoğru olmasını" emretmektedir.

"Ey Muhammed (S.A.) Sen beraberindeki tövbe edenlerle birlikte emrolunduğun gibi dosdoğru ol. Aşırı gitmeyin doğrusu Allah (C. C.) yaptıklarınızı görür."⁽¹⁰⁾

İslâm'ın insana bakış açısı onun yaratılmışların en şerefli olduğu yolundadır. Ve o madde ve mana olarak doğrultmanın kıvama konmanın, biçimlendirilmenin en güzelinde; en güzel bir biçimde olarak yaratılmıştır.⁽¹¹⁾ Bu yaratılış güzelliği sadece beden ve endama inhisar etmemiş; aynı zamanda onun duygu, düşünce, akıl, irfan ve ahlaki yönünü de kapsamıştır. Durum böyle olunca insandan şeref ve haysiyetine yakışmayan bazı davranışların sudur etmemesi gerekir. Halbuki, pratik hayatta insanların bu hareketleri zaman zaman yaptığına şahit olmaktadır. Bunlar ahseni takvim yaratılış ile kabili telif değildir.

(10) Hud S. 11/112

(11) Yazır, Hamdi (Elmalı) Hak Dini Kur'an Dili c. VIII. s.5935

İşte insanın eğitim kabul edecek bir yapıya sahip olduğu hususunda K.K. bu nokta üzerinde durur. Nankör⁽¹²⁾ aceleci⁽¹³⁾ zalim ve cahil⁽¹⁴⁾ olmak gibi bazı olumsuz özellikler taşıyan insanın, yaratılmanın en güzeline sahip olabilmesi bu nakışelerden sıyrılması ile mümkündür. Bu da onun bu yönlerinin eğitim ile düzeltilip biçimlendirilmesi suretiyle gerçekleştirilir. Oyle ise insan K.K.'in kendi mantığına göre de eğitilebilen bir varlıktır.

Gene K.K.'de

"Allah (C.C.) sizi annelirinizin karnından bir şey bilmez halde çıkarmıştır. Belki şükredersiniz diye size kulak, göz ve kalp vermiştir."⁽¹⁵⁾ buyrulmaktadır.

Demek ki insan doğduğunda cansızlardan farksız, cahil, fayda ve zararı bilmez bir halde yaratılmıştır. Hayata bu durumda başlayan bir varlığın yaptıklarından sorumlu tutulacağı döneme girerken mükemmel yaratılışlı olarak kabul edilebilmesi için onun, eğitimi kabul edecek, olayları ibret alarak değerlendirebilecek kabiliyetinin de var olması gerekir. Yoksa bu haliyle onu yaptıklarından sorumlu tutmak ilahi adalete aykırı olur. Allah, (C.C.)'in zulmedeceğini düşünmemiz muhal olduğuna göre insanın terbiyevi bir varlık olduğunu kabulumuz zaruridir. Zaten insan doğduğunda bu kemal üzere değil; bu kemal ve kıvama bu güzelliğe doğru doğrulmak kabiliyeti verilerek manasına, yaratılışların en güzeli ile yaratılmıştır.⁽¹⁶⁾ Böylece hiçbir şey bilmeyen insanın yaratılmışların en üstünü olarak görülmesi onun bir takım merhalelerden geçerek yük-

(12) Meâric S. 70/19

(13) İsrâ S. 17/II

(14) Ahzâb S. 33/72

(15) Nahl S. 16/78

(16) Bak. Elmalı c. VIII. s. 5937

selmesini gerektirir ki biz bu faaliyete eğitim diyoruz. Allah (G.C.) insanları bu şekilde tavsif etmekle onlar için eğitimin gerekliliğini de vurgulamaktadır. Eğer insan kendisine verilen eğitimi davranış haline getirmesse o zamanda sefillerin en sefili^(I7) durumuna düşer. Böylece insan ya hiç kötülük yapamayan meleklerden bile üstün bir hayat yaşar, yahutta akıl ve şuurdan yoksun varlıklardan bile daha aşağı seviyeye düşer.^(I8)

İnsana eğitilebilme özelliğini veren Allah Teâla onu bu konuda başı boş bırakmamış, terbiyesi ile meşgul olma işini ana ve babaya görev olarak yüklemiştir.

"Ey iman edenler, nefsinizi ve aalenizi (çoluk çocuğunuzu) ateşten koruyunuz." (I9)

Bu ayette insanın hem kendisini hemde ailesini ateşten koruması emredilmektedir. Kişinin kendi nefsinin ateşten koruması taatle, ehlini de, çobanın sürüsünü ıslah etmesi gibi olur. Yâni kişi, kendisini fiilleriyle, ehlini ise tavsiyeleriyle ateşten korur. Bu âyette kişiye kendisini ve ehlini ateşten koruma konusunda emir vardır.⁽²⁰⁾ K.K. deki emirlerin vücub ifade ettiği hükmü ise fıkıhta kaide olarak kabul edilmiştir. Yâni yapınız diye emredilen hususların yerine getirilmesi kullar için farz hükmündedir. Buradaki " koruyunuz" emrinde belirtilen husus "sizin üzerinize farzdır" manasına gelmektedir. Oyle ise çocuğunun eğitimi ile meşgul olmak öncelikle babaya, ikinci derecede ise anneye farzdır.

(17) Tîn s.95/5

(18) İnsan, ömrünün hasılına göre kendini ya daha ziyade güzelleştirir, yahut ta çirkinleştirir. Yüce âlem âle süflî âlemi kendi yapısında toplamıştır (Elmalı a.g.e. c.VIII. s.5937)

(19) Tahrim s.66/6)

(20) el- Kurtubî, el-Câmi`u lişhâkâm-il-Kur`an c.X s.2273

Ana babaya bu sorumluluk verildiğine göre, çocuk eğitimi kabul edecek biristidat ve kapasitede yaratılmıştır.

Gene K.K.de "mallarınız ve evlatlarınız sizin için bir imtihandır. Allah(C.C.) ise, büyük mükafaat onun nezdindedir(21) buyrulmaktadır. Bu ayetten insanın evladı vasıtasıyla imtihan edildiği anlaşılmaktadır. Birkişinin evlada ile imtihan olması, onu en iyi şekilde yetiştirip eğitimini tam olarak gerçekleştirmeyi başarıp başaramadığını ölçmekle olur. Ayette geçen imtihan kelimesini bazı müfessirler fitne (insanı meftun edip bir takım zahmetlere ve günahlara sokmaya sebep olan ve bir takım hayırlardan taatlardan alıkoyan bir ibtila⁽²²⁾ veya bir belayı azim⁽²³⁾ olarak terceme etmişlerse de bilahare yaptıkları izahlarda, hayırlı evlat ve helal malın insanın rahatı, gözünün nuru ve kalbinin süruru⁽²⁴⁾ olduğunu, dolayısıyla eğitim verilmiş hayırlı evladın fitne ve belayı azim olmadığını beyan etmişlerdir.

Bir başka ayette ise "Bilinki (ahiret kazancına sarf edilmeyen) dünya hayatı ancak bir oyundur. Bir eğlencedir. Bir süstür. Aranızda bir ögünüştür. Mallarda ve evlatlarda bir çoğalıştır.⁽²⁵⁾ buyrulmaktadır. Dünya hayatının evlat yönünden sadece basit bir çoğalış olarak ifade edilmesi, evladın keyfiyet kazanamaması sonucudur. Böyle niteliksiz kişilerin sadece basit bir çokluk (kemmiyet) ifade etmesi eğitim ve terbiyeden nasibini alamamaktan dolayıdır. Bu tip kişilerin geçirdiği dünya hayatının ahirete hiç bir şekilde faydasının dokunmayacağı malumdur. Halbuki eğitimden geçmesi sonucu bazı

(21) Teğabun S. 64/15

(22) Elmalı a.g.e. c.VII s.5037

(23) Mehmet Vehbi Efendi Hülasât-ül-Beyan fî tefsîr-il-Kur'ân c.XIV s.5954

(24) M.Vehbi Ef. a.g.e. c.XIV s. 5955

(25) Hadîd S. 57/20

nitelikler kazanmış bir evlat, dünya hayatını ahiret kazan-
cına sarf ettirmiş demektir. Bundan da anlıyoruz ki :

Dünya hayatının ahirete sarf edilmesi demek, çok mik-
tarda evlat sahibi olmaktan ziyade, bu çocuklara eğitimle bir
şeyler kazandırmak demektir. Bu kaidenin geçerli olabilmesi
ise, çocukların eğitimi kabul edecek bir yapıda olmaları ile
mümkündür.

K.K.in çocuk eğitimine işaret eden bir başka ayeti ise
ferdi farklılıklardan bahseder.

"De ki: Herkes yaratılışına göre davranır. Rabbiniz
kimin en doğru yolda olduğunu bilir." (26)

Bu ayette de Peygamberimize hitapla sen onlara söyle
ki : herkes iradesini sarf ettiği cihete muvaffak ve müyes-
ser olur. Denmektedir. Binaenaleyh eğer insanın nefsi kötü
olursa ondan kötü hareket ve davranışlar, iyi olursa ondan
da iyi işler ortaya çıkar. (27) Demek ki insanlar davranış-
larını şahsiyetlerine uygun olarak yaparlar. Oyle ise davra-
nış üzerinde en büyük etken şahsiyettir. İnsan ise şahsiye-
tinin şekillenmesi yönünden ilk tesirleri aile çevresinden
alır. Gencin kendi kendini idare edebilmesi kendi başına ka-
rar alabilmesi için buna daha ailesi ile beraber yaşarken
alıştırılmış olması gerekir. (28)

Davranışlar ancak çocuk-
luk döneminin ilk safhalarında dıştan gelen uygun emirler-
le tayin ve kontrol edilmektedir. Temyiz safhasından sonra
çocukların davranışlarını kendilerinin kontrol etmelerine
yönelik tedbirlerle ergenlik çağına kadar, çocukta içten te-
şekkül eden bir kontrolün, bir ölçüde sağlanması gerekir. (29)

(26) İsra S. 17/84

(27) M. Vehbi Ef. a.g.e.c. Vlls. s. 3046

(28) Şemin, Refia Gençlerimizin psiko-Pedagojik Problemleri
s. 19- 20

(29) Çamdibi, Mahmut Şahsiyet Terbiyesi ve Gazalî s. 17

Öyle ise kişinin nefsinin iyi işlere yöneltmek ve onu iyi davranışlara alıştırmak şahsiyetin teşekkülü esnasında mümkündür. Bu da ancak çocukluk dönemindeki eğitimle olabilir.

Nihayet Kur'an-ı Kerim'in çocuk eğitimine verdiği önemi, içinde geçen "Rab" kelimesinde ve bu kelimenin kullanılış yeri ve gayelerinde görebiliriz. "Rab", terbiye manasına mastardır. Kur'an-ı Kerim'de, her şeyi kemaline ulaştıran Allah'ın güzel isimlerindedir. Rubûbiyet (terbiye edicilik) sıfatı ise, ilâhî sıfatların en büyüğüdür.⁽³⁰⁾ Mübalağa kastı ile "mürebbi" yerine kullanılmıştır. İsm-i fâilin yerine mastarın kullanılması, fâilin fiili tam bir kemal ile gerçekleştirdiğini gösterir.⁽³¹⁾

Buna göre "Rab", terbiyenin bütün gereklerine sahip, en mükemmel ve en kuvvetli bir terbiyeci demektir.

Terbiye ise, bir şeyi kademe kademe tedric ile kemaline erdirmektir. Âlemin her kısmında terbiye ve tekâmül kanunlarının her an cereyan ettiği görülmektedir.⁽³²⁾

"Rab" kelimesi, Kur'an-ı Kerim'de ulûhiyeti belirtmek için en çok kullanılan kelimedir. 970 defa kullanılmıştır.⁽³³⁾ Aynı zamanda, Kur'an-ı Kerim'de 2799 defa zikredilen Allah kelimesinden sonra en çok tekrarlanan kelime olmuştur.⁽³⁴⁾ Genellikle Kur'an-ı Kerim'de geçen dua ve niyazlarda, Allah Teâlâ kendisine isim olarak "Rab" kelimesini almıştır. Dua esnasında, kendisini "Rab" kelimesi ile özellikle tesmiye etmesi, müminlere, Allah'ın her şeyden önce bir terbiyeci olduğunu hissettirmek için olması kuvvetle muhtemeldir. Bu şekilde bir istimal, müminlere Allah'tan ilk istenecek niteliğin, kendilerini tedip ve terbiye etmesi olması gerektiğine de işaret eder. Bu şekilde tedip ve terbiye vasıtası ile müminin en mükemmel bir yaratılışa sahip olması amaçlanmaktadır. İşte insan davranışlarına yön veren,

(30) M. Vehbi Ef., a.g.e., c.I, s.18

(31) Yurdagü Metin, Allah'ın Sıfatları, s.35

(32) Elmalılı H.Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, c.I, s.64

(33) Yurdagü Metin, a.g.e., s.58

(34) Ayasbeyoğlu Nevzad, İslâmiyetin Eğitime Getirdiği Değerler, s.6

onun eğitimi ile ilgili tavsiye ve yöneltilmelerde bulunan âyet-lerde ve dualarda, Allah Teâlâ'nın kendisi için "Rab" kelimesi-ni kullanmasının sebebi budur. Kur'an-ı Kerim'in konu bütünlü-ğü ve konu ile ilgili en küçük detayı bile ihmal etmemesi açı-sından bu durum son derece ilginçtir. Zaten Kur'an-ı Kerim'in ifadesine göre de insan, hem iyiyi hem de kötüyü yapabilecek ka-biliyette yaratılmıştır. "Biz ona iki de yol gösterdik".⁽³⁵⁾ O halde ona bir öğretmen, bir terbiyeci gerekir. Bu terbiyeci, bazı insanların taltif ve teşvikten, bazılarının kınanıp korkutulmak-tan doğru yolu bulacağını bilmelidir.⁽³⁶⁾ Öyle ise insan, kendi-sine gösterilen hayr yolunu seçmesi için ikaz ve uyarıya ihtiyaç hissetmektedir. Dolayısı ile, eğitim kabul eden bir varlıktır.

Bu konuda, son olarak batılı filozof ve pedegogların eği-tim konusundaki fikir ve düşünceleri ile, Kur'an-ı Kerim'in bu konuda takındığı genel tavır, bize islâmın eğitime verdiği de-ğer konusunda bir fikir verebilir. Eğitimin mümkün olup olmadı-ğı konusunda dahi bir fikir birliğine varamıyan bu filozofların bir kısmı, eğitimin mümkün olmadığını, kişinin bütün özellikleri-ni doğuştan getirdiğini iddia etmiş; diğer kısmı ise eğitimin mümkün olduğunu ileri sürmüşlerdir. Fakat bu ikinci grubun bir kısmı da, eğitimin kişiye yararları konusunda diğer gruptan ay-rılmış, bazıları eğitimi "çocuğu arzularımıza boyun eğdirme ve vaktinden önce onu gelecek yılların endişesi içine sokma" sana-tı olarak görmüşler, hatta hükûken çocuğu eğitmeye hakkımız ol-madığı konusunda fikir serdetmişlerdir. Bazıları ise, çocuğun en güzel eğitiminin, onun tabii gelişimine müdahale etmeksizin ya-pılacağını söylemişlerdir. Gene bazı pedegoglar, çevrenin çocuk tabiatını bozduğunu, aslında çocuğun mükemmel bir yaratılışa sa-hip olduğunu, asıl eğitimin onu çevrenin etkilerinden korumak olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bir kısmı da eğitim vermenin müsbet bir hareket olduğu kanısına varmış; fakat bunlar da neyi, nasıl öğretecekleri konusunda bir fikir birliğine varamamışlardır.

(35) Beled S. 90/10

(36) Kınalızâde, Ahlâk-ı Alâ î, s. 74-75

Halbuki Kur'an-ı Kerim bize çocuk için eğitimin gerekli olduğunu, bunun toplumun üzerine olmasa bile ana-baba üzerine bir görev olarak verildiğini 14 asır önceden haber vermiştir. Aynı zamanda bazı eğitim metodları da öğretmiş, insanın menfi bazı özelliklerine ve yaratılışındaki ferdî farklılıklara dikkat çekmiş, eğitirken bu hususlara ve fitrata dikkat edilmesini tavsiye etmiş; nihayet en büyük ve hakikî eğiticinin Allah Teâlâ olduğunu, onun bütün âlemi, özellikle insanları eğittiğini ve tedricî olarak onu mükemmel bir yaratık haline getirdiğini vurgulamış, insanların da eğitirken bu özelliklere göre davranmasına işâret etmiştir.

B İ R İ N C İ B Ö L Ü M

I-KUR'AN-I KERİM'DE ÇOCUK EĞİTİMİ İLKELERİ

A-AİLEDE ÇOCUK EĞİTİMİ

Aile, toplumun nümûnesi ve onu meydana getiren parçaların en küçüğüdür. Ana, baba ve evlenmemiş çocuklardan meydana geldiği kabul edilen âile kurumunun sağlam temeller üzerine oturması, mutlu ve huzurlu olması, toplumun da mutlu ve huzurlu olması sonucunu doğurur. Dünya hayatına gözümüzü açtığımız, ilk nefesimizi aldığımız, ilk lokmamızı tattığımız, ilk üzüntü ve sevinç duygularını yaşadığımız ortam, aile fertlerinin çevrelediği ortamdır. Kişide şahsiyet oluşmasının cereyan ettiği en uzun dönem aile içinde geçer.

İslâm, aile hayatına büyük önem vermiş, insanları aile kurmaya teşvik etmiş ve huzurlu hayatın aile içinde geçeceğini haber vermiştir. "İçinizden bekarları evlendirin".⁽³⁷⁾ "İçinizden kendisiyle huzura kavuşacağınız eşler yaratıp aranızda muhabbet ve rahmet var etmesi, onun varlığının belgelerindedir. Bunlarda, düşünen millet için dersler vardır".⁽³⁸⁾ İşte bu âyette Yüce Allah, aile ortamını tarif etmiş, ailenin muhabbet ve rahmet üzerine kurulması gerektiğini beyan etmiştir. Aile mutluluğu, ancak bu muhabbetin varlığı ile gerçekleştirilebilir. Âyette aynı zamanda, ailede kadından beklenen rolün erkeğini huzura kavuşturacak davranışlar olduğu belirtilmiş, erkeğe ise huzura kavuşabileceği yegâne ortamın ancak aile yuvasında mevcut olduğu haber verilmiştir.

İslâma göre aile, fertleri arasında sevgi ve muhabbetin var olduğu, erkeğin saadet ve huzuru yuvasında aradığı, kadının ise kocasını rahat ettirip huzura kavuşturmak için çarpındığı şartlarda gerçekleşir. Bu şekilde, duygusal sınırları çizilen ailenin saadet ve mutluluğu kolayca elde edeceği muhakkaktır.

(37) Nûr S., 24/32

(38) Rûm S., 30/21

Ailede karı ve koca arasında hasıl olan muhabbet, bu mutluluğun anahtarıdır. Bu muhabbet insana, eşini ana-babasından, kardeşlerinden daha kıymetli bir duruma getirir. İşte bu durum, Allah'ın azamet ve kudretine en büyük delildir.⁽³⁹⁾

Evlenmenin temel gâyesi ve insana asıl faydası evlât yetiştirmektir. İnsana şehvet duygusu ve evlilik kurumu, nesli yaşatmak ve âlemi insan oğlundan boş bırakmamak için verilmiştir.⁽⁴⁰⁾ Allah Teâlâ insan neslinin devamını, bu duygunun hukukî tatmin yeri olan aile kurumu vasıtası ile gerçekleştirmiştir.

Tabii âlem gibi, insan iradesini de hükmüne tâbi tutan ezeli bir nizam vardır. Bu ilâhî nizam olmasa idi insan nesli kalmazdı. Erkek-kadın arası cınsî câzibe neslin bekasını, doğan çocuklara anne ve babalarının tabii sevgisi ise, bu nesillerin bakımını sağlıyor.⁽⁴¹⁾ Ana ve babanın, çocuklarına karşı olan bu tabii hisleri, çok güç olan bu bakımın zevkli ve neşeli, hatta aranan, olmadığı zaman tatminsizlik doğuran bir zevk haline dönüşmesine sebep olur.⁽⁴²⁾

Gene Kur'an-ı Kerim'de, çocuk sahibi olma duygusunun insana, olduğundan daha güzel gösterildiği beyan edilmektedir.⁽⁴³⁾ Ayrıca, çocuğun ana ve baba için neler ifade ettiği şu âyette açık seçik gösterilmiştir:

"Mal ve çocuklar, dünya hayatının süsüdür".⁽⁴⁴⁾

Ana-babası için her şey demek olan bir çocuk için de, ana ve babası her şeydir. Yani, anne ve babanın çocuklarına sevgisi karşılıksız değildir. Çocuk da anne ve babasını çok sever. Aile ortamı, çok duygu yüklü bir ortamdır.⁽⁴⁵⁾ Bu bakımdan, çocuk eğitiminde etkili olan faktörlerin başında aile gelmektedir. Küçüklerin

(39) M. Vehbi Ef., a.g.e., c.XI, s.4264

(40) Gazâlî, İhya, 2.Kitap, I. bâp.

(41) Belgesay Mustafa Reşit, Kur'an Hükümleri ve Modern Hukuk, s.18

(42) Belgesay Mustafa Reşit, a.g.e., s.76

(43) Al-i İmrân S., 3/14

(44) Kehf S., 18/46

(45) Akdeniz Sabri, Toplumumuz ve Eğitimimiz, s.66

bakımı ve terbiyesi, ana ve baba için hem hak hem de vazifedir.⁽⁴⁶⁾ Gerçek şudur ki, çocuğun hem rûhen hem bedenen gelişmesi için en iyi ortam aile ortamıdır. Çocuk ihtiyaç hissettiği sevgi, şefkat ve ilgiyi ancak ailenin sıcak yuvasında bulabilir. Bu durumun en canlı delili, fevkalâde maddî imkanlara sâhip bile olsa, çocuk bakım müesseselerinin ailenin yerini tutmadığının kesinlikle tesbit edilmiş olmasıdır. Bundan dolayı bu tip kurumlara, ancak son çare olarak başvurulması, umûmî bir temâyül olarak ortaya çıkmıştır.⁽⁴⁷⁾ Kur'an-ı Kerim, eskiden beri bilinen bu gerçeğe, Hz Musa'nın çocukluğunu anlatırken temas etmektedir. Firavun'un öldürtmesi korkusundan dolayı, annesi tarafından bir sepet içinde Nil Nehri'ne bırakılan Hz Mûsa, sarayın önünden geçerken bakıcılar tarafından görülür ve saraya alınır. Firavun ve ailesi tarafından çok benimsenen Hz. Mûsa bakıcı kadını, bütün gayretlere rağmen emmez. O sırada Hz Mûsa'nın annesi, çocuğa bakmak için kızı vasıtası ile saraya müracaat eder. Hz Mûsa, bu yeni bakıcı kadını emer. Böylece Hz Mûsa, bakımı, gözetimi ve terbiyesi için annesine iade edilir. Bakımı ve gözetimi annesi tarafından yapılır.⁽⁴⁸⁾

Günümüzde, çocuk eğitimi konusunda aile unsurunun ne derece önem taşıdığı konu ile meşgul olan herkes tarafından anlaşılmiş ve eğitimle ilgili tüm faaliyetler bu gerçek üzerine bina edilmiştir. Hatta bu konuda o kadar ileri gidilmiştir ki çocuğun hastalığı, iştah durumu v.b. tıpla ilgili bilgilerin bile, annenin bir doktor kadar bileceği, bu konuda en yetkili tıp otoriteleri tarafından ifade edilmektedir.⁽⁴⁹⁾

Yukarıdaki gerçeğin ışığı altında çocuk bakım evlerine de yeni bir düzen verilmiş, çocuklar aile ortamına benzetilmek için 8-10 kişilik küçük gruplara bölünmüş, böylece çocuklara aile içinde kardeş rolü oynamaları temin edilmiştir. Bu şekilde gruplara ayrılan bakımevlerinde, her çocuk ünitesinin başına anne ve baba rolü oynayan çiftler getirilmiş, böylece bakım evlerine, ai-

(46) Belgesay Mustafa Reşit, a.g.e., s.76

(47) Canan İbrahim, Hz Peygamber'in Sünnetinde Terbiye (Dr. Osman Yasan'dan nakil), s.380

(48) Kasas S. 28/7-13

(49) Doğramacı İhsan, Annenin Kitabı s.12

ledeki sıcak ve şefkatli ortam kazandırılmak istenmiştir.(50)

Bu konuda zikre değer'son hadise,Sovyet Rusya'da aileyi reddeden uygulamanın başarısızlığıdır.Komünist sistemin gereği olarak,aileyi ortadan kaldırmak için tavsiye edilen serbest birleşme ve bunun sonunda dünyaya gelen çocukların bakım ve gözetimi için kurulan yuvalar, ailenin yerini tutamamış,son zamanlarda bu saçma uygulamadan vaz geçilmiş,Marx'ın görüşlerine aykırı olduğu halde,aile müessesesine eski itibarı iade edilmiştir.(51)

Aile müessesesini kurmak ve bu müesseseye muhabbet duygularını kazandırmak için insanlara cinsî hisleri veren ve bunların tatmini sonucu neslin devamını temin eden,analık-babalık tabii duygusu ile çocuğun bakım ve gözetimini sağlayan,böylece insanın yetişmesi için en iyi ortamın aile yuvasında olduğunu beyan eden Yüce Allah,çocukları yetiştirme konusunda insanları serbest bırakmamış,ana ve babaya bazı sorumluluklar yüklemiştir.

(50) Canan İbrahim,a.g.e.,s.382

(51) Canan İbrahim,a.g.e.,s.383

1- ANA BABANIN SORUMLULUĞU

Dünyaya, hiçbir şey bilmeyen bir varlık olarak gelen insan oğlu, canlılar içinde uzun müddet bakım ve gözetime ihtiyaç hisseden tek varlıktır. Bütün yaratıkların içinde büyüme ve gelişme süresi en uzun olanı insan yavrusudur. Kendi kendine bırakılırsa kısa bir zaman sonra ölür gider.⁽⁵²⁾ Bu bakımdan, bakım ve gözetimin başka kişiler tarafından yapılması şarttır. İşte bu zahmetli ve masraflı işin yapılmasını Allah Teâlâna ve babaya verdiği tabii duygularla gerçekleştirirken, bu görevi aynı zamanda bir sorumluluk olarak da onların uhdesine vermiş ve bu işi lâıyıkı ile yapıp yapmadıklarından sorumlu tutulacaklarını beyan etmiştir.

Kur'an-ı Kerim'e göre, ana ve babanın, çocuğun eğitimi açısından bazı konulara dikkat etmeleri gerekmektedir. Bunlar şunlardır:

- a. Evlenmeden önceki sorumlulukları (Eş seçimi-İrsiyet).
- b. Hamilelik dönemi sorumlulukları.
 1. Ana babanın psikolojik durumları (duygusal hayatı)
 2. Çocuğun yaşama hakkı.
- c. Doğum sırasındaki sorumlulukları
- d. Doğumdan sonraki sorumlulukları.
 1. Bakımı ve gözetimi.
 2. Çocuğun eğitimi.

(52) Akdeniz Sabri, Toplumumuz ve Eğitimimiz, s.33

EVLİLİK ÖNCESİ SORUMLULUKLAR
(İrsiyet ve Eş seçimi)

Kur'an-ı Kerim, evlenirken kişilerin dikkatli olmasını ve eşlerini seçerken titiz davranmalarını, bazı özellikler aramalarını tavsiye etmektedir. Bu şekilde davranış, hem kurulacak ailenin sağlam temeller üzerine bina edilmesi, hem de doğacak çocukların ana ve babalarından irsî olarak alacakları bazı özellikler yönünden son derece önemlidir. İslamda, çocuğun terbiyesinden birinci derecede sorumlu olan ana ve babadır. Bu sebeple çocuğun eğitimi ile ilgili tedbirlerin nikah öncesinde evlenmeye karar verirken alınması gerekmektedir.⁽⁵³⁾ Çünkü o doğuştan çeşitli yetenekleri durgun enerji mâhiyetinde getirmektedir.⁽⁵⁴⁾

Şimdi, bu konudaki âyetleri görelim:

"İyi toprak-Rabbının izniyle- bitki verir. Çorak toprak kavruk bitki çıkarır!"⁽⁵⁵⁾

Âyette geçen "iyi toprak", "çorak toprak" terimlerini zâhirî olarak toprak mânâsına tefsir edenler olduğu gibi, bazıları "iyi insan", "kötü insan"⁽⁵⁶⁾, bazıları da iyi toprağı "mümin", kötü toprağı "kâfir"⁽⁵⁷⁾ olarak tefsir etmişlerdir. Biz ikinci yorumu tercih ediyoruz. Âyette kastedilen mânâyâ göre, yapılan evliliklerden kavruk bitkilerin çıkmamasının ancak toprağın (evlenilecek kişinin) iyi olması ile mümkün olacağı beyan ediliyor. Bu âyetle Allah Teâlâ, evlenecek herkese, kendisine eş olarak seçeceği kişide iyilik vasfı aramasını tavsiye etmektedir. Çünkü aranılan bu özellik, yetişecek çocuğun da iyi olmasının sebebi olacaktır. Onun için eş seçiminde titiz davranmak, yalnız ailenin devamı için değil, aynı zamanda çocuğun anne ve

(53) Bayraktar M. Faruk, İslamda Öğretmen Öğrenci Münasebetleri, s. 113

(54) Bayraklı, Bayraktar, a.g.e., s. 129

(55) A'raf S., 7/58

(56) Yazır Elmalılı Hamdi, a.g.e., c. III, s. 2202

(57) M. Vehbi Ef., a.g.e., c. IV, s. 1654

babadan tevarüs edeceği bazı özellikler sebebi ile eğitim açısından da son derece mühimdir. İşte bu âyette " bu mühim karar sırasında çocuğun terbiye ve sıhhatli gelişmesinde en önemli unsur olan karı-koca münasebetlerini en güzel ve en istikrarlı bir istikamette devam ettirecek şartların düşünülmesi, birinci derecede nazar-ı itibara alınması istenmektedir.⁽⁵⁸⁾

Ana babanın iyi oluşu ve onların bu özelliklerinin irsiyet (kalıtım) yolu ile çocuğa geçtiği bu gün müsbet ilimce de kabul edilmiş ve irsiyetin sadece beden gelişmesinde değil, psikolojik gelişimde de etkili olduğu görülmüştür. Mesela, çocuk şahsiyet vasıflarını potansiyel (bilkuvve) olarak, anne ve babasından gelen sperma ve yumurtaların birleşmesi ile kazanır. Kazandığı bu potansiyelin kapasite olarak gerçekleşmesi ise çevreye bağlıdır. Bu potansiyel kuvvetlerin bir kısmı, kısmen uygun olmayan çevre şartları sebebi ile dümura uğrayabilir.⁽⁵⁹⁾ Çocuk tabiatında var olan kabiliyetler, daha gelişme süreci başında, çevresel değerlerin etkisi altında karmaşık ve dinamik bir olay olarak gelişmelerini sürdürürler. Ferdin gelişmesinde bazı psikologlar nativizmin, bazıları ise amprizmin daha ağır bastığını ileri sürmüşlerdir. Öyle ise çocuğun gelişmesinde iki türlü gerçek kuvvetin etkili olduğunu görüyoruz. Bunlardan birisi, çocuğun istidat ve kabiliyetleri dediğimiz ruhsal güçleri, diğeri ise onun kültürel çevresidir.⁽⁶⁰⁾ Çocukta tabii olarak bulunan bu istidat ve kabiliyetler ona ana ve babasından irsiyet yolu ile geçmekte ve çocukta şekillenmektedir. Öyle ise, anne ve babaya çocuk eğitiminde verilen sorumlulukların ilki, irsiyet sebebi ile eş seçiminde son derece titiz davranmak ve eşinde bazı vasıfların bulunup bulunmadığını araştırmaktır.

Ayrıca, bir başka âyet-i kerimede Yüce Allah, insanların madâî ve rûhî yapılarının ana rahminde ve kendi iradesi doğrultusunda vücut bulduğunu belirtmektedir:

"Ana rahminde sizi dilediği gibi şekillendiren O'dur".⁽⁶¹⁾

(58) Canan İbrahim, a.g.e., s.52

(59) Çamdibi Mahmut, a.g.e., s.24

(60) Yavuz Kerim, Çocukta Dini Duygu ve Düşüncenin Gelişmesi, s.106

(61) Al-i İmrân, 3/6

Bu âyette de çocuğun yaratılış olarak ana ve babanın bütün özelliklerini irsiyet yolu ile tevarüs etmediği belirtilmekte ve ana rahminde çocuk oluşurken yaratının müdahalesinin mevcudiyeti söz konusu edilmektedir. Buna göre Yüce yaratıcı, kişiyi ana rahminde iken maddeten ve manen, dilediği gibi şekillendirir. Bu teşekkül ettiriş, ana ve babanın özelliklerinin tıpkısı olarak değil, onların bir benzeri olarak vücut bulur. Sonradan yaratılan insanların suretlerinin bir birinden ayrı olmasının yanı sıra, tıpkılığı andırır az çok bir benzeyiş ve değişken bir devamlılık arzetameleri ve birbirinin peşi sıra gelmeleri, bu devamlılık ve intikalin, aynen olduğu şekilde mülahaza edilmiş, bu anlayışta, bu gibi durumlar için "veraset" tabirinin kullanılmasına yol açmıştır. Aslında veraset, tam bir intikal değil, bir niyâbet ve halefiyyet (arkasından gelme ve yerine geçme) hadisesidir. Eğer durum böyle olmasa idi, nesiller arasında hiç bir gelişme ve değişme olmazdı. Dolayısı ile, nesillerin zamandan ve tecrübeden istifadesi olmazdı. Bundan dolayı veraset kanunu, özelliklerin aynen bâki kalması ve korunması kanunu değil, aynı zamanda değişme kanunu ile de alakadardır. Veraset, bir fitratın diğer bir fitrata aynen bir zarurî intikali değil, hakikî illetin yeni bir takım tesirlerine dayanan bir benzeşmesi, bir nevi birbirini takip etme hadisesidir ki, hiç bir zaman değişme ve gelişmeden hâli değildir.⁽⁶²⁾

Cenin, daha ana rahminde iken bile bazı özellikler taşıdığını belirten bir başka âyet ise şudur:

"O sizi daha topraktan yarattığı zaman ve siz henüz analarınızın karınlarında döller halinde olduğunuz sırada siz (in ne olduğunuzu) çok iyi bilendir. Bunun için, kendinizi beğenip temize çıkarmayın"⁽⁶³⁾

Âyette zikri geçen, Allah'ın bu bilmesi hadisesinin, kategori olarak her fert için aynı olmadığı âşikardır. Öyle ise, bu merhalede kişiler, birbirlerinin aynısı bir yapıya sahip değildir. Dolayısı ile her cenin, nev'i şahsına münhasır bir yapı ar-

(62) Yazır Elmalılı Hamdi, a.g.e., c.II, s.1032-1033

(63) Necm S., 53/32

zeder.İşte,kişinin bütün hayatını etkileyecek olan bu özelliklerini,Allah Teâlâ henüz o kişi cenin halinde ana karnında mahbus ve idrâkten âri⁽⁶⁴⁾ bir halde iken bile bilir.Bu bilginin çeşitli oluşu da bilinenlerin özelliklerinin çeşitli olmasını gerektirir.Zaten bir anne ile babanın karakteristiklerinden hiç birinin evlâda intikal etmediğine inanmak ne kadar büyük bir saflık ise,bir anne ile babanın bütün çocuklarının tıpkı birbirine benzeyeceklerini düşünmek de o kadar büyük saflık olur.⁽⁶⁵⁾

Kalıtımda üç ana kural vardır:

a. Canlılar,kendilerine benzeyenleri üretirler.Yani çocuklar,bir çok bakımlardan kendi ana ve babalarına benzemek istidadı gösterirler.Kur'an-ı Kerim'de, çeşitli vesilelerle geçen şu mealdeki âyetler kısmen bu gerçeğe işaret ederler.

"Biz atalarımızın (ana ve babalarımızın) yolundan ayrılmayız".

Canlıların kendilerine benzeyenleri üretmesi hususunda dikkat edilmesi gereken bir nokta vardır.Çocuklar,ebeveynlerinin sonradan elde etmiş oldukları hüner ve kabiliyetleri tevarüs etmezler.⁽⁶⁶⁾ Yani,sadece ana ve babalarının soylarından getirmiş oldukları özellikleri tevarüs ederler.Öyle ise kalıtım hadisesinde,insanın mesleki başarısından ziyade şahsî kabiliyeti,mensup olduğu soyun muhafaza ettiği özellikleri(asaleti) önemlidir.Bundan dolayı,evlenirken kişi seçtiği eşin ailesinden tevarüs ettiği karakteristikleri inceleyerek bir karara varmalıdır.Çünkü doğacak çocuk,ana-babasının özellikle bu konuda mirasçısıdır.

b. Kalıtımın ikinci kuralı,aynı anne ve babanın çocuklarının birbirinden farklı olmaları keyfiyetidir.Bu farklılık da,kromozom ve genlerin muhtelif kombinezon halinde,başka başka sayı ve bileşimlerde birleşerek birbirlerinden çok farklı varlıklar meydana getirmeleridir.Fakat bu farklı karakteristikler,ebeveynin karakteristiği mihver olmak üzere,bu mihverin etra-

(64) M.Vehbi Ef.,a.g.e.,c.XIV,s.5644

(65) Ersin Mefharet, Eğitimde Psikolojinin Rolü,c.I,s.134

(66) Ersin Mefharet,a.g.e.,s.135

fında veya buna yakın bölgede toplanırlar.Ferdî farklılıklara işaret eden aşağıdaki âyet meâli bu durumu şöyle belirtir:

"Herkes,kendi durumuna göre iş işler".⁽⁶⁷⁾

c. Üçüncü kural ise,çocukların nihâî noktalardan gerileme süreci ile vasatiye doğru gelmeleri keyfiyettir.İşte olağan üstü kabiliyetteki ana-babadan doğan çocukların,ebeveynleri kadar olağan üstü kabiliyette olamamaları hususundaki eğilimleri bundan ileri gelmektedir.Bu gerileme,bütün çocuklarda istisnasız olarak kendini göstermeyebilir.⁽⁶⁸⁾

Bir insan,kalıtımın büyük kısmını en yakın atasından tevârüs eder.Bazan da kalıtım nesilden nesile hükmünü çok kuvvetli bir şekilde icra eder.Üzerlerinde pek çok etüt yapılmış olan Kallikak ve Jukes (hakikî soyadları değildir) sülaleleri,rûhen ve aklen malûl,pek çok sayıda insan yetiştirmişlerdir.Mesela,Amerikan istiklal savaşı sırasında Kallikak sülalesinin fertlerinden bir çokları geri zekalı ve cinnet getirmiş kimse-lerdi.Her nesilde bu sülaleden sayısız hırsız,fahişe v.b. insan çıkmıştır.Bazan da bu sülale mensuplarının normal insanlar olduğu görülmüştür.⁽⁶⁹⁾

Bütün bu söylenenler,kalıtımın her şey olduğu mânâsına gelmez.Kalıtımın da sınırları,hele hele bir çok istisnaları mevcuttur.

Bu konuda,âyetlerimizin ışığında söylenecek son sözler şunlardır:

Kişi,çocuğunun iyi yetişmesi için,evlenmeden evvel,eşini seçerken titiz davranmak gereğini hissetmelidir.Eş olarak seçeceği kişide kabiliyet,asalet,iyi bir muhitte yetişmiş olmak gibi bazı karakteristikler aramak mecburiyetindedir.Çünkü bütün bunların,doğacak çocuğun ilerde şekillenecek olan şahsiyetinin üzerinde çok büyük etkileri olacaktır.

(67) İsra S. ,17/84

(68) Ersin Mefharet, a.g.e., c.I,s.136-137

(69) Ersin Mefharet,a.g.e.,s.140

HAMİLELİK DÖNEMİ SORUMLULUKLARI

Bu dönemde ana-babanın sorumluluklarını iki yönlü inceleyebiliriz:

1. Ana-babaⁿⁱⁿ psikolojik durumları
2. Çocuğun yaşama hakkı

1. ANA BABA^{NIN} PSIKOLOJİK DURUMLARI

Çocuk eğitimi konusunda ana babanın, çocuk doğmadan önceki hamilelik döneminde birinci büyük sorumluluğu, psikolojik olarak doğuma ve çocuk yetiştirmeye hazırlıklı olma hususudur. Bu dönemde, çocuğun bazı müsbet eğitim değerlerini alabilmesi için, bu dönemi ana ve babanın sükun içinde geçirmesi, ruhsal hayatlarının dengeli olması ve aynı zamanda çocuklarının iyi bir insan olacağına dair inanç yüklü olmaları gerekmektedir.

Konuya ilişkin olarak, Kur'an-ı Kerim'de çeşitli Ayetler zikredilmektedir:

"Onlar: Rabbimiz! Bize çocuklarımızdan ve eşlerimizden gözümüzün aydınlığı olacak insanlar ihsan et ve bizi Allah'a karşı gelmekten sakınanlara örnek yap"⁽⁷⁰⁾ derler.

Ayetin aile ve çocuk terbiyesi ile olan ilişkisi ilk başta görülmektedir.⁽⁷¹⁾ Burada ana babanın özellikle çocuk terbiyesi konusunda Allah'a yapacakları dua çok özlu bir şekilde gösterilmektedir.

(70) Furkan S., 25/74

(71) Yazır Elmalılı Hamdi, a.g.e., c.V, s.3615

Mümin bir anne ve baba için çocukları yönünden gözlerinin aydın olması, çocuklarını Allah'a itaatkâr, dinde salih ve iyi bir insan olarak görmeleri ile mümkündür. İşte böyle bir duanın kendilerini sürüklediği ruh haleti içinde, henüz çocuk doğmadan bu sevinci hissetmeleri mümkündür.

Yüce yaratana yapılan bu duanın anne ve babada meydana getirdiği psikolojik rahatlığın, henüz cenin halinde olan çocuk üzerinde meydana getireceği etkiden bahsetmek istiyoruz:

Önce, çocuğun rahimde geçen hayatına bir göz atalım.

Çocuğun bazı dış etkilere açık olabilmesi için, rahimde geçen hayatının bir bölümünde canlı olması gerekir. Bu hususta Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır:

"Ey insanlar!.. Şu muhakkaktır ki biz siz (in aslınız) ı topraktan, sonra (onun zürriyyetini) insan suyundan, sonra da hilkatı belli belirsiz bir çığnem etten yarattık. Ve bunları size (kemâl-i kudretimizi) apaçık gösterelim diye (yaptık). Sizi dileyeceğimiz muayyen bir vakte kadar rahimlerde durdururuz. Sonra sizi bir çocuk olarak çıkarıyoruz!" (72)

Ayetten anlaşıldığına göre doğum öncesi insan hayatı:

a. Nutfe: Meni (menideki tohum).

b. Aleka: Meninin yumurtayı döliemebinden sonra oluşan kan totuğu.

c. Mudğa: Aleka'dan oluşan, hilkatı (yaratılış özelliği) yarı belirmiş, yarı belirmemiş et parçası.

d. Bekleme: Mudğanın gelişme ve çocuğun tam olarak teşekkül etmesi.

e. Doğum olayı olmak üzere 5 döneme ayrılmaktadır. (73)

Tam olarak canlanma (Allah'ın mudğaya hayat vermesi) 4. devrede cereyan eder. (74)

Bu günkü tıp ilmi de doğum öncesi hayatı dört devreye ayırmıştır. (Bu tasnife, erkek menisindeki hayat dahil edilmemiş-

(72) Hacc S. , 22/5

(73) Yazır Elmalılı Hamdi, a.g.e., c.V, s.3382

(74) Yazır Elmalılı Hamdi, a.g.e., c.V, s.3383

tir. Cinsî birleşmeden sonraki dönemi kapsamaktadır):

- a. Yumurta ve tohum merhalesi (0-2. hafta)
- b. Embiyo merhalesi (2-7.veya 8. hafta)
- c. Föetal merhale (7.8.-40. hafta)
- d. Doğum⁽⁷⁵⁾ (40. hafta).

Ana rahmindeki hayatta (fötüste) bir insan organizmasının doğrudan doğruya uyarılmasının yarattığı tepkinin ilk işaretleri 7,5 haftalık iken görülür. İşte bu işaretler, bir insan için davranışın başlangıcıdır. Bu olay bize, getirici ve götürücü sınırlar arasındaki bağlantının başladığını gösterir. Canlılığın ilk emareleri olan bu vetire (süreç) omurilikte geçer.⁽⁷⁶⁾ Yani, uyarıcılara cevap veren ceninde hayat bu dönemde başlamış olmaktadır. Bundan sonraki otuz iki haftalık bekleme süresini cenin, canlı olarak ve uyarıcılara açık olarak geçirmektedir. Bu dönemde, dıştan gelen uyarıcılara bile cevap veren ceninin, anne tarafından gönderilen uyarıcılardan etkileneceği aşıkardır. Uyarıcıların olumlu oluşu, çocuğun eğitiminin müsbet yönde başlamasına sebep olacaktır. Aksi ise, çocuğu olumsuz yönde etkileyecektir. Çocuklarda ve büyüklerde gelişen ruhsal bozuklukları, beyin işlevlerini bozan fizyolojik veya organik bozukluklar ve çevrenin etkileri oluşturur. Çocuğa bu etkiler, dolaylı olarak anne ve babadan gelir ve rahim içi yaşantıdan başlar. Bir genç anne adayı, kadınlık ve annelik rolünü benimsememiş ise doğan çocuğa karşı katı ve sevgisiz olur. Böylece, daha çocuk doğmadan onun için uygunsuz bir ortam hazırlanmış olur.⁽⁷⁷⁾

Bu duruma düşmemek ve doğmadan önce çocuğun ruhsal hayatını dengesizliğe itmek için anne ve babanın, üzerlerine düşen rolü benimsemeleri ve bu role uygun davranışlarda bulunmaları gerekmektedir. Bu davranışlar, giderek ana ve babada psikolojik rahatlık ve güven ortamı meydana getirecektir. Böylece çocuğun olumlu yönde etkilenmesi temin olunacaktır.

Kur'an-ı Kerim'e göre, bu psikolojik ortam, ana ve babanın çocuklarının iyi ve salih bir insan olması konusunda Yüce Al-

(75) Sandström, Çocuk ve Gençlik Psikolojisi. Çev. Refia Semin, s.19

(76) Sandström, Çev. Refia Semin, a. g. e., s.21

(77) Cebiroğlu Ridvan, Çocuk Akıl Sağlığı ve Hastalıkları, s.15

lah'a dua ve niyazda bulunmaları sonucu oluşur.Allah'a,çocuklarının terbiyesi ile ilgili olarak yapılan bu dua,ana ve babada kalp ve gönül huzuru meydana getirir.Üstelik bu hareket,kaza ve kader inancına aykırı değildir.Çünkü İslamın kaza ve kader inancına göre,Allah Teâlâ bir şeyi murat edince esbabını hazırlar.Binâenaleyh insanın murat ettiği şeyin tahakkuku için esbaba tevessülü ile beraber her zaman Cenâb-ı Hakk'a dua etmekten geri durmaması lâzımdır.⁽⁷⁸⁾ Zira Yüce Allah,dua ile ilgili olarak şöyle buyurmaktadır:

"Ey Muhammed! Kullarım sana beni sorarlarsa,bilsinler ki ben şüphesiz onlara yakınam.Benden isteyenin dua ettiğinde duasını kabul ederim.Artık onlar da davetimi kabul edip bana inansınlar ki doğru yolda yürüyenlerden olsunlar"⁽⁷⁹⁾

Kur'an-ı Kerim'de Adem,İbrâhim ve Zekeriyya peygamberlerin salih evlat isteği ile Cenab-ı Hakk'a dua ettikleri beyan edilmekte ve onların bu isteğine uygun olarak kendilerine salih evlat verildiği anlatılmaktadır.Konu ve ifade yönünden aynı olan bu âyetlerden,örnek olarak birisi üzerinde durmak istiyoruz:

" Nihayet (gebeliği) ağırlaşınca ikisi de rablerine şöyle dua ettiler.Bize düzgün (hilkati tam,salih) bir çocuk verirsen andolsunki herhalde şükredenlerden olacağız.Fakat Allah onlara düzgün (bir çocuk) verince,kendilerine verdiği bu (çocuk) hakkında ona eşler tutmaya başladılar"⁽⁸⁰⁾

Âyetin zımnen gösterdiği yola göre,bir anne hamile kaldığında,ana ve baba çocuklarının salih olması için dua etmeleri gerekmektedir.⁽⁸¹⁾

Bu âyetlerde ana ve babanın çocuklarının salih evlat olması isteği ile dolu olmaları,onun salih olması sonucunu doğurduğu anlatılmaktadır.

Ana ve babanın hamilelik esnasındaki psikolojik durumlarının çocuğu etkisi kaide olarak kabul edilmekte,fakat bu etkinin derece ve boyutları hakkındaki bilgiler henüz vuzuha kavuş-

(78) M.Vehbi Ef.,a.g.e.,c.II,s.590

(79) Bakara s.,2/186.Dua hakkında bk. Yazır Elmalılı Hamdi, a.g.e.,c.I,s.664

(80) A'raf s, 7/189-190

(81) M.Vehbi Ef.,a.g.e.,c.V,s.1823

mamiş bulunmaktadır. Bir insanın hayatının, cenin halinde bulunduğu ana rahminde geçen devresine ait bazı hadiseler, o kimsenin bedeni ve zihni gelişmesi üzerinde belirli bazı etkiler yaratmaktadır. Bu tesirlerin tam mahiyet ve derecesi hakkında maalesef fazla bir şey bilinmemektedir. Fakat gebelik müddeti esnasında annenin vaziyetinin cenin üzerinde müessir olduğu bir gerçektir. Bütün bunlar, hamile bir kadının fikren sâlim, mutlu ve huzur içinde bulunmasının hiç bir değeri olmadığını iddiaya kalkışmak demek değildir. Zira ortada, annenin anormal ve sağlığa elverişsiz duygu ve tepkilerinin, cenin üzerinde, onu, doğduktan sonra a-kıl hastası olmaya müsait kılacak, kötü etkileri olduğuna delâlet eden, zayıf da olsa, bazı emareler mevcuttur.⁽⁸²⁾

Hamilelik döneminde annenin hareket ve his dünyası çocuğun eğitimine etkili olduğu gibi zeka yapısına da etkili olmaktadır. L. Csabay ve L. Horuath, zeka geriliğine genel olarak % 21 genetik nedenler, %66 gebelik ve doğum sırası nedenleri ve % 12 de bilinmeyen nedenler ileri sürmektedirler.⁽⁸³⁾

Ayrıca hamilelik döneminde annenin psikolojik durumu, çocuk üzerinde fizikî etki de yapmaktadır. Psikosomatik olumsuz reaksiyonlar çerçevesinde habitüel (itiyâdi) düşükler, prematüre (zamanından önce, erken) doğumlar, hatta *inutero* (rahim içi) çocuk ölümlerinden bile söz edilmektedir.⁽⁸⁴⁾

Ana rahmindeki bu ortam, çocuğa fizik çevre olarak da etki etmektedir. Çocuğun ilk çevresi olarak, ana rahmindeki hayatı kabul etmek gerekir. Çünkü çocuk, ilk hayat tecrübelerini orada kazanır. Bunun için gebelik süresinde annenin yaşayışı, duygu ve ruh hayatı çocuğun gelişmesi ve şahsiyeti bakımından son derece büyük önem taşır.⁽⁸⁵⁾ Öyle ise, baba hamilelik döneminde evde huzur ve sükunu bozmamaya, eşini dâima teskin edip rahat olmasını sağlamaya; anne ise tembel tembel oturmayıp kendisine meşgale bulmaya, his, duygu ve zevk hayatını kontrol altına alıp dengede tutmaya dikkat etmelidir.

(82) Ersin Mefharet, a.g.e., s.147-149

(83) Cebiroğlu Ridvan, a.g.e., s.274

(84) Arısan Kazım, Doğum Bilgisi, s.127

(85) Akdeniz Sabri, Toplumumuz ve Eğitimimiz, s.42

Hamilelik dönemi konusunda bizi uyaran son ayet ise şudur:

"Onun annesi, kendisini za'f üstüne za'f ile taşımıştır".⁽⁸⁶⁾

Hamile bir annenin hem bedeni hem de ruhsal gücü son derece zayıflar. Ağır işler ve yorgunluktan kendisini koruması gerektiği gibi sinirlenmemeye, sâkin olmaya da özen göstermelidir. Annenin bu nazik durumuna, ailedeki diğer fertlerin de ilgi göstermesi ve onu yoracak, sinirlendirecek davranışlardan kaçınması gerekir. Özellikle babanın bu husustaki tutumu son derece önemlidir. Aksi davranışlar, annenin za'fını artırır. Dolayısı ile bu tutum doğacak çocuğa zarar verir. Hatta hamilelik döneminde şuur altına yerleşen korkular giderek bir stress yaratır ve ilerde normal doğumun seyrini bile bozabilir.⁽⁸⁷⁾

(86) Lokman, 31/14

(87) Arısan Kazım, Doğum Bilgisi, s.154

2. ÇOCUĞUN YAŞAMA HAKKI

Çocuk eğitimi ile doğrudan doğruya ilgili olmamakla beraber, Kur'an-ı Kerim'in çocuk konusunda değindiği diğer bir nokta çocuğun dünyaya getirilip yaşatılması hususunda ana babaya yüklenen sorumluluktur. İnsanoğlunu yaratılmışların en üstünü ve en şerefli olarak gören İslâmiyet, bir insanı öldürmeyi, bir cemiyeti, hatta topyekün insanlığı öldürmek cürmü ile eşdeğerde görmüş ve böyle kabul etmiştir.

İnsanın yaşama hakkına saygıda, sınır tanımayan bir sosyal ve hukuk görüşüne sahip olan Kur'an-ı Kerim, bu konuda en küçük bir taviz bile vermez. Masum bir insanın yaşama hakkını sağlam bir şekilde güvence altına alabilmek için o kadar değer verdiği insan hayatını bile feda eder. İşte kısas hadisesi, böyle bir hukukî espirinin ürünüdür. Kadın-erkek, büyük-küçük, fakir-zengin ayırımı yapmadan, insanın en tabii ve en vazgeçilmez hakkı olan yaşama hakkına riayet edilmesini emrederken, henüz dünyaya gelmemiş, suç ve ceza kavramını bile bilmeyen, haklarına sahip olmayan ve savunamayan, dolayısı ile hukukî bir varlığı bulunmayan cenin (doğmamış çocuk) konusunda da, en geçerli ve insana en çok yakışan yolu takip etmiş ve konu ile ilgili olarak ana ve babaya manevî bir sorumluluk yüklemiştir. İşte hiç bir yorum, tefsir ve istisnaya yer vermeyecek açıklıkta vaz olunan ilâhî kanun:

"Evladlarınızı fakirlik korkusu ile öldürmeyin. Onları da sizi de biz rızıklandırırız. Hakikaten onları öldürmek büyük bir suçtur" (88)

Bu âyet-i kerimede Yüce Allah, insanlarda tabii olarak bulunan evladı sevmeye duygusu sebebi ile ana babanın çocuğuna sahip çıkıp, bakım ve gözetimini yapacağını zımnen beyan ediyor. Fakat, bu sevgi duygusundan daha da kuvvetli olarak bir başka

duygunun insanları etkileyebileceğini de ihtar ediyor. Fakirlik korkusu. İşte evlat katline bile sebep olabilecek bu korku ve sonuçları hakkında ana babayı uyarıyor. Âyetin ifadesinden anlıyoruz ki, fakirlik korkusu, fakirliğin getirdiği açlık, sefalet ürkütüsü, aç kalmak, çoluk-çocuğunun bakım ve gözetim masraflarını karşılayamamak endişesi ve sonunda sırf bu sebepten onların suça itilmiş olmasının vebalini taşımak...

Böyle zelilâne bir sonucu doğurabilecek bir duruma daha başından mani olma isteği, bu hayatı yaşamaktansa, doğmamasının daha doğru olacağı yanlış fikrini doğurur. Bu sebeple, daha dünyaya gelmemiş çocuğu (düşürmek, aldırma v.b. metotlarla) öldürürler. Çocuğun yaşama hakkına yapılan bu müdahale, aslında hayatın tabii seyrine ve neslin devamına bir müdahaledir. Bu müdahale, hayatın ve dünyanın düzenini bozmaktır.⁽⁸⁹⁾ Bu müdahale aynı zamanda Halak olduğu gibi, Rezzak-ı Âlem olan ve büyük küçük tüm kullarının rızkını vermenin kendisine ait olduğunu beyan eden Yüce Yaratıcı'nın bu tekeffül ve teminatına itimatsızlığın sonucudur. Bu itimatsızlık ise hiç bir surette câiz değildir.

Evlat katli, aynı zamanda, üzerimize vacip olan şefkat duygularına da aykırıdır. Evlat, insanın kendisinden bir parça olduğu için ona muhabbet kendisine muhabbet, ona ihanet de gene kendine ihanet demektir. Böyle bir hareket ise, kötü ahlakın en aşağı derecesi olduğundan Cenab-ı Hak bunu yasaklamıştır.⁽⁹⁰⁾

Aynı zamanda Âyet-i kerime, ekonomik şartların insanın hem maddî hem de manevî hayatına büyük çapta etki ettiğini de beyan etmektedir. Evlat katli gibi, düşüncesi bile iç karartan çok vahşice bir işi insana ancak fakirlik korkusunun irtikap ettirebileceği ifade ediliyor.

Konu ile ilgili aynı mealde bir diğer Âyet de şudur:

"Fakirlik yüzünden çocuklarınızı öldürmeyin"⁽⁹¹⁾

Bu âyette yalnız fakirlik korkusu değil, bîzatihi fakirliğin kendisi bile, evlat katline cevaz verilmesi için makul görülmediği ifade edilmekte, böyle bir gerekçe ile evladını katleden anne ve babanın " fakirdik, bakamazdık" gibi mazeretlerinin geçer-

(89) M. Vehbi Ef., a.g.e., c.VII, s.2977

(90) M. Vehbi Ef., a.g.e., c.VII, s.2978

(91) En'am, 6/151

li sayılmayacağı kesinlik ifade eden bir üslupla açıklanmaktadır. Çünkü herkese rızık veren Allah'tır. Bütün zamanlarda rızık dağıtım hakkı ona aittir. O'nun nasıl rızıklandıracağı ise hiçbir şekilde önceden bilinmez. Doğumunda maddî imkanları fevkalâde olan kişilerin hayata atılınca sefil olabildiği, veya fakr u zâruret içinde doğan bir başkasının kısa bir zaman içinde mal ve mülke kavuştuğu hayatta sık sık gözlediğimiz hadiselerdendir. Onun için ne doğundan önce düşük, kürtaj v. b. yollarla, ne de doğundan sonra katl suretiyle çocuğu öldürmek hiç bir surette caiz değildir.

Ayette, fakirlik evlat katline sebep olabilecek en mühim etki olarak görüldüğü için ismen zikredilmiş, bunun dışındaki diğer sebepler ise zikre değer bile bulunmamıştır.⁽⁹²⁾

Ayrıca aklen câiz olan şöyle bir istidlâl bile düşük, kürtaj gibi çocuk katlinin, hatta bunun modern uygulaması olarak karşımıza çıkan doğum kontrolünün ne kadar yersiz ve temelsiz olduğunu bize göstermektedir: Asırlarca önce yaşayan insanlar, nüfus yoğunluğu itibarı ile bizden çok daha az oldukları halde, kendilerine nisbetle kat kat nüfusa sahip bu günün insanları kadar zengin ve müreffeh değildi. Halbuki o günden bu güne dünya genişlememiş, ham madde yönünden zenginleşmemiştir. Arz, aynı ölçümünü muhafaza etmektedir. Fakat o günden bu güne değişen bir şey olmuştur; insan nesli, kürtaja ve doğum kontrolüne tabi olmayan mensupları sayesinde, çeşitli buluşları ile arzın bir çok nimetini değerlendirmiş, yeni yeni ham madde ve enerji kaynakları keşfetmiştir. Böylece daha mükemmel bir beslenme imkanına kavuşmuştur. Dünyamızın şu anda bizce meçhul çeşitli yer üstü ve yer altı zenginlikleri, denizlerindeki nimetleri, kendilerini keşfedecek yeni nesilleri beklemektedir. Bu nesiller içindeki çocuklardan bir kısmını bile, herhangi bir sebeple (fakirlik endişesi, açlık, kürtaj v. b.) öldürürsek, bu kişiler tarafından ortaya konması muhtemel, icat ve yeni metotları da öldürmüş oluruz. Böylece milyonlarca insanı doyurabilecek kapasitedeki gizli nimetler, gene insanlık için sır olarak kalacaktır. Bu durum da, insanın refahı açısından, hayatın tabii seyrine yapılan böyle bir müdahalenin ne derece mahzurlu olduğunu

(92) Yazır Elmalılı Hamdi, a. g. e., c. III, s. 2093

nu göstermektedir.

Bu güne kadar geçen zaman göstermiştir ki, yeryüzünün insana besin sağlama gücünün nüfusun artma gücüne oranla kat kat az olduğu varsayımına dayanan Malthus'un nazariyeleri sanıldığı gibi hiç de sağlam temellere dayanmamaktadır. İlmî hiç bir geçerliliği olmayan bu nazariyenin, hem bizatihi kendisi, hem de sonuç olarak insanlığı beklediğini haber verdiği açlık tehlikesinin gerçek olmadığı artık yaşanarak anlaşılmıştır.

Gerçekte insanlık zaman zaman açlık tehlikesi ile karşılaşmış, fakat bunların hiç birisinin sebebi hiç bir zaman nüfus artışı olmamıştır. Harp, kıtlık, kuraklık gibi sebeplerle ac kalma tehlikesi ile karşı karşıya gelmiş olan insanlığı, zamanla artan nüfusunun çalışmaları, buluşları ve gayretleriyle kıtlık ve harbin getirdiği açlık felaketini bile önleyebilecek tarz ve kapasitede gıda üretimini gerçekleştirmiştir. Bu gün hangi ülke, 1-2 asır öncesinin bir kaç misli nüfusa sahip değil? Ve gene hangi ülke, o zamanki fertlerinin beslenme ve refah düzeyinin altında bir düzeyde?.. Nüfusu artan her ülkenin, bu artışa paralel olarak beslenme oranı da yükselmiştir. Zaten bu gerçeği, bu gün dünyada bir çok ülke (özellikle gelişmiş ülkeler) kavramış ve nüfus yoğunluğunu çok sık tutmuş, göçler veya nüfus planlaması ile bu yoğunluğu seyreltme yoluna gitmemiştir. Çocuksuz veya az çocuklu ailelere, bu özelliklerinden dolayı prim veren bir ülke yoktur. Nüfusu bir milyarı geçen Çin ve gene nüfusu bir milyara yaklaşan Hindistan bugün bile böyle bir uygulamaya gitmemektedir. Ancak gelişmemiş veya gelişmekte olan bazı ülkeler zoraki bir gayretkeslikle, nüfus planlaması yapıyoruz diye bazı faaliyetler yürütmektedirler. Aslında bu faaliyetlerin sonuç itibarı ile herhangi bir fayda temin ettiği veya kitleleri etkilediği de görülmemektedir. Bu durum da, kanaatimizce temeli olmayan bazı nazariyelerden yola çıkılmasından kaynaklanmaktadır. (93)

Kur'an-ı Kerim, dünyaya gelen her insanın rızkının Allâh tarafından verileceğine bir teminat olarak yukarıdaki âyetleri zikretmektedir. Öyle ise ana ve baba, böyle saçma bir endişe ile çocuklarının hayatına daha başlamadan son vermek hakkına sahip değildir.

(93) Daha geniş bilgi için bk. Akdeniz Sabri, 'ağımızda Nüfusun Önemi ve Türkiye'nin Nüfusu.

Bu derece kesin bir ifade ile yasaklanmasına rağmen gene de çocuk katli irtikap edilirse, bu hareketin sonuçlarına da Kur'an-ı Kerim şöyle temas etmektedir:

"Böylece putlara hizmet edenler, puta tapanların çoğunu helâke sürüklemek, dinlerini karmakarışık etmek için, çocuklarını öldürmelerini onlara iyi göstermişlerdi. Allah dileseydi bunu yapamazlardı. Ey Muhammed! Sen onları ve iftiralarını bir tarafa bırak"⁽⁹⁴⁾

Bu âyette, evlat katlinin iki sonucu açıklanıyor:

1. Yeni nesillerin helâk olması.
2. Dinin (sosyal düzenin) bozulması.⁽⁹⁵⁾

Toplumunu temelinden sarsmak, sosyal hayata yön veren ilkelere bozmak ve saptırmak için kişilere öz evlatlarını kendi elleri ile katlettirmenin en kestirme yol olduğu açıklanıyor. Toplum düzeninin karmakarışık olmaması için ise, çocuğun tabii doğumuna müdahale edilmeyip doğduktan sonra da eğitimi ile meşgul olmanın muhalif mefhumdan çıkan mânâ olarak gözler önüne seriliyor. Aksi bir tutum (nesillerin ebeveynleri tarafından öldürülmesi) ise, toplum düzenini sarsar deniliyor.

Evlat katlini konu edinen bir başka âyette Yüce Allah şöyle buyurmaktadır:

"İlimsizlik ve beyinsizlik yüzünden çocuklarını öldürenler ile, Allah'ın kendilerine ihsan ettiği (helal) rızıkı haram sayanlar, muhakkak ki maddî ve mânevî en büyük zarara uğramışlardır. Onlar şüphesiz ki sapmışlardır. Ve (ondan sonra) doğru yolu bulamamışlardır"⁽⁹⁶⁾

Bu âyette, hüsrana, sefahete ve doğru yoldan ayrılmaya sebep olan evlat katlinin iki sebebi belirtilmektedir:

1. İlimsizlik.
2. Beyinsizlik.

İlimsizlikten kasıt, araştırma ve deneye dayanan bilgileri bilmemek, bu bilgilerin insanlara öğrettiği şeylerden olan evlat ve faydaları konusunu öğrenmemiş olmaktır. Beyinsizlik ise, ilmin dışında, insana evladını sevdiren ve onu en kıymetli bir varlık o-

(94) En'am s., 6/137

(95) Yazır Elmalılı Hamdi, a.g.e., c.III, s.2063

(96) En'am s., 6/140

arak benimsemesine etki eden her türlü duygu ve düşünceden yoksun olmaktadır.

Sevgi, şefkat ve merhamet gibi insani duygularla, sezgi gibi bilgi öğrenme metotları beynin ilgi alanı içine giren faaliyetlerdir. Bir insanın, evladını öldürebilmesi için yukarıda sayılanların tümünden yoksun olması gerekir.

DOĞUM SIRASI SORUMLULUKLAR

Hamilelik döneminin sonu olan doğum olayı esnasında ebeveyne, özellikle anneye, çocuğun bedenî ve zihnî sağlığı açısından bazı sorumluluklar yüklenmiştir. Doğum olayı son derece zor ve itina gösterilmesi gereken bir olaydır. Doğum konusunda Kur'an-ı Kerim'de şu bilgi verilmektedir:

"Zira annesi onu karnında zorluğa uğrayarak taşımış, onu güçlkle doğurmuştur"⁽⁹⁷⁾

Ayette gebelik döneminin ve doğum olayının zorluğuna dikkat çekilmiş ve konuya özen gösterilmesi telkin ve tavsiye edilmiştir. Doğum hususunda kanaatımızca baba, uygun şartları (hastane, doktor, ebe, ilaç v.b.) tedarik etmekten; anne ise doğum esnasında bedenî bazı sakatlıklara ve zeka geriliğine sebep olabilecek yanlış hareketlere meydan vermemekten sorumludur. Eğer doğum için uygun şartlar tedarik edilmezse, ihtiyaç hissedilince müdahale yapılamaz. Annenin ve çocuğun sağlığı tehlikeye girebilir. Çocuğun sakat kalması söz konusu olabilir. Doğum esnasında annenin yapacağı yanlış bir hareket de çocuğun sakat kalmasına yol açabilecektir. Sakatlığın çocuğa yüklediği psikolojik yakıntı (üzüntü, aşağılık kompleksi gibi) ise çocuğun terbiyesine e-

(97) Ahkâf, 46/15

lumsuz etki yapan önemli faktörlerden biridir. (98)

(98) Gene doğum karşısında ruhsal reaksiyonlar şiddetli olabilir. Ve doğumun normal gidişini bozacak ölçülere varabilir. Ağrıların verdiği korku, iç daralması, ağrı duyarlılığını artırır. Ve refleksle kaslarda kasılmalar, solunum ve kan dolaşımında yetersizliğe sebep olabilir, doğumu çıkmaza sokabilir. Ağrı korkusu ön plandadır. (Arısan Kazım, Doğum Bilgisi, s.127).

Doğum süreci sırasında güçlükle beynin kansız ve oksijensiz kalması olayı, beyin dokusunda bozukluklar yaratır. Daha çok büyük nörolojik şekiller (arızalar) felçler ortaya çıkar. Beyindeki anatomik, saptanamamış çok ufak kanama ve lezyonların karakter ve davranış bozukluklarına neden olduğu anlaşılmaktadır. (Cebiroğlu Ridvan, Çocuk Akıl Sağlığı ve Hastalıkları, s.274).

DÖĞÜM SONRASI S O R U M L U L U K L A R

Buraya kadar üzerinde durulan konular, çocuğun doğumundan önceki döneme ait, ana ve babayı ilgilendiren sorumluluklardır. Doğumdan sonra ana babayı iki yönlü sorumluluk beklemektedir.

1. Çocuğun bakım ve gözetimi.
2. Çocuğun eğitimi.

1. ÇOCUĞUN BAKIM VE GÖZETİMİ

Doğumdan sonra babaya düşen ilk sorumluluk, çocuğun bakım ve gözetim görevini yerine getirmektir. Bu husustaki sorumluluk tamamen babaya aittir. Anne, şahsî malından çocuğu ve kendisi için isterse harcar, istemezse harcamaz. Bu konuda bir yükümlülüğü yoktur.

Bakım ve gözetim, her ne kadar tamamen hukukî bir konu gibi gözükse de, eğitim açısından da üzerinde durulması gereken hususlardan birisidir. Konunun eğitimle ilgili yönü, babanın çocuğuna temin ettiği hayat standardının çocuğun davranışlarına ve toplumsallaşmasına olan etkisidir. Çünkü çocuk maddî imkanlarla sınırlı olarak çevre edinecek, sosyal yönünün gelişmesi babasının ona temin ettiği maddî şartlarla paralellik arzedecektir. Zira ailenin gelir durumu, çocuğun çevresindeki havaya damgasını vuran başlıca

etkenlerden birisidir. Maddî imkanı yeterli olmayan çevrelerin değer ölçüsünde okumak; yükselmek, adan olmak ve böylece maddî sıkıntıdan kurtulup itibar kazanmanın bir yolu olarak görülür.⁽⁹⁹⁾

Ayrıca, çocuğa alınan oyuncaklar, eğitim ve öğretimi için temin edilen kitaplar v.b. hep maddî imkanla ilgili hususlardır. Hatta ailenin maddî durumunun iyi veya kötü oluşu aile içindeki düzene, aile üyelerinin üstlendikleri rolleri gerçekleştirmelerine kadar etkilidir. Dolayısı ile, çocuğun bakım ve gözetiminin iyi yapılması, onun eğitiminde etkili bir unsur olarak ortaya çıkar.

Kur'an-ı Kerim'de, çocukların bakım işini emreden âyetlerden birisi de şudur:

"Allah'ın geçiminize dayanak kıldığı mallarınızı akli ermezlere vermeyin. O mallarla onları besleyin, giydirin ve onlara güzel söz söyleyin".⁽¹⁰⁰⁾

Ayette, sefih kişilere malların verilemeyeceği açıklandıktan sonra, sefih bile olsalar çocukların gözetimi ve bakımı emrolunmaktadır. Onların bakımının tam olarak yapılması istenmektedir. Onları hiç bir surette sefih bırakmak câiz değildir. Buradaki sefih kişi tabirine çocuklar da girer. Çünkü sefih, akli veya dini noksan olan kişi demektir.⁽¹⁰¹⁾ Çocukların da akli tam olmadığı için bu ifade onları da kapsamaktadır.⁽¹⁰²⁾

Böylece, bir çocuğun bakımı ve gözetimi gibi en zor işlerden birisi babaya verilmiş olmaktadır.

(99) Akdeniz Sabri, Toplumumuz ve Eğitimimiz, s.51

(100) Nisa, 4/5

(101) Buradaki sefihten maksat, kişinin hanımı ve çocuklarıdır (Taberi).

(102) Yazır Elmalılı Handi, a.g.e., c.II, s.1292

2. ÇOCUĞUN EĞİTİMİ

Yüce Allah öncelikle babaya, ikinci planda doğumdan sonra çocuğun eğitimi ile meşgul olmayı emretmektedir:

"Ey inananlar! Kendinizi ve ehlinizi (çoluk çocuğunuzu) cehennem ateşinden koruyun".⁽¹⁰³⁾

Bu âyetin ifadesine göre, önce kendisini fiilleri ile cehennem ateşinden koruyan mümin, ehlini de tavsiyeleri ile cehennem ateşinden koruyacaktır.⁽¹⁰⁴⁾ Âyette evlat kelimesinin, açıkça zikredilmemesinin sebebi, çocuğun babadan bir parça sayılmasındandır. Böylece evlat, "enfüs" kelimesine dâhil olmaktadır. Öyle ise ona haram ve helali ve diğer hükümleri öğretmesi, günah ve isyandan kaçındırması babaya vaciptir.⁽¹⁰⁵⁾ Çünkü burada "koruyun" emri mutlaktır. Herhangi bir nokta ile takyid edilmemiştir. Mutlak olan emirde- usul ilminde beyan olunduğu vechile, aslolan fevren (derhal) vücup ifade etmesidir.⁽¹⁰⁶⁾ İşte bu kaide ve bu âyetin hükmü gereğince, herkese ehlini ve çoluk-çocuğunu eğitip yetiştirmesi dini bir vazifedir.⁽¹⁰⁷⁾ Bu vazifeyi yerine getirmek kişinin şahsına tevdi edilmiştir. Onun için bir ödev olduğu kadar aynı zamanda bir haktır. Kişi bu sorumluluktan kaçamadığı gibi, onun bu hakkı da hiç bir şekilde iptal edilemez.

İslamda kaide olarak, çocuk buluş çağına gelinceye kadar yaptığı hareketlerden sorumlu tutulmaz. Fakat ebeveyn, bu çağlarda

(103) Tahrim, 66/6

(104) Kurtubî, a.g.e., c.X, s. 2273

(105) Kurtubî, a.g.e., c.X, s.2274

(106) M.Vehbi Ef., a.g.e., c.XIV, s.6002

(107) M.Vehbi Ef., a.g.e., c.XIV, s.5999

gerekli eğitimi verme hususunda sorumludurlar.Eş seçimi ile başlayan bu sorumluluk,çocuk ergenlik çağına gelinceye kadar ana ve babada devam eder.Ergenlikle birlikte,şahsiyeti tam olarak teşekkül eden çocuğa geçer.Ergenlik çağından sonra fiilleri itibarı ile çocuğun,tavsiyeleri itibarı ile de ana ve babanın sorumlulukları vardır.

Çocuğun eğitimi konusundaki sorumluluk ilk planda babaya, daha sonra anaya aittir.Çünkü Kur'an-ı Kerim'e göre ailenin reisi babadır:

"Allah'ın kimine kimini (birini diğerine) üstün kılmasından ötürü ve erkeklerin mallarından sarf etmelerinden dolayı erkekler kadınlar üzerine hakimdirler"⁽¹⁰⁸⁾

Ayetin ifadesine göre,aileyi yönetme ve gerekli konularda icraat yapma yetkisi ilk planda babaya aittir.⁽¹⁰⁹⁾Dolayısı ile, bu yetkinin gerektirdiği sorumluluk da babanıdır.Onun için gerekli terbiyenin verilmesi anadan çok babayı ilgilendirmektedir. Aile terbiyesinin dayanması gereken temel kaide budur.

Aile reisliğinin babaya verilmesi konusuna gelince,bu fitraten erkeğin sahip olduğu bazı özellikler sebebiyledir.Bu tutum,erkeğin her yönden kadına üstün olduğu mânâsına gelmez.Erkeğin kadına üstün olduğu yönler olduğu gibi,kadının da erkeğe üstün olduğu yönler mevcuttur.İşte bu husus ayette," biri,diğeri " tabirleri kullanılmak suretiyle beyan edilmiştir.Çeşitli yönlerden birbirlerinden farklı ve birinin diğerine üstün oluşu sebebi ile kadınla erkeğin birbirinin mütemmimi şeklinde yaratıldığı anlaşıyor.⁽¹¹⁰⁾

Ayrıca aile reisliği ile ilgili bir başka keyfiyet,kişinin şahsî malından ailesi için sarfetmesi keyfiyetidir.Erkeğin aile reisi olarak mehir,nafaka,ev masrafları gibi para sarfetme işlerini de yerine getirmesi şart olarak isteniyor.İnfak vazifesini yerine getiremeyen kişiler erkek sayılmayacağından aileye de re-

(108) Nisa, 4/34

(109) Çocuk eğitimi evde başlar.Sabi konuşmaya başlar başlamaz ona "Lâ ilâhe illallah" şeklindeki kelime-i şehadet formülünü öğretmek babasının vazifesidir (Philip K. Hitti,Çev. Salih Tuğ,Siyâsî ve Kültürel İslâm Tarihi,s.627).

(110) Yazır Elmalılı Hamdi,a.gve., c.II, s.1348-1349.

is olamazlar.Ama bu şartı yerine getiren erkeklerin aile reisli-
ği en tabii haklarıdır.⁽¹¹¹⁾ Zaten bütün toplumlarda, özellikle bi-
zim toplumumuzda bu fitri hadise tatbikat olarak yaşanmaktadır.
Ailede sözü geçen, bilhassa babadır.O yoksa yerine amca, büyük a-
ğabey geçer.⁽¹¹²⁾ Bu fitri kaidenin dışına çıkmak, çocuk için gerek-
li eğitimin verilememesine sebep olur.

Terbiye konusunda aile reisine düşen görev bu işin organi-
zasyonudur.Yani terbiyenin verilme şekli, araç ve metotlarının
tesbitidir.Otoriter usullere ihtiyaç hissedildikçe bunları uygula-
mak da babaya düşen görevlerdendir.Bunun dışında çocuğun terbiye-
si pratikte anneye yüklenmiştir.Çünkü çocukla her zaman beraber
olan ve onun her hareketini değerlendirip eğitmek imkanına sahip
olan annedir.

Çocuğun eğitiminde anne ve babaya düşen sorumluluğa dair
bir başka âyet de şudur:

"Verdikleri ile denemek için sizi yer yüzünün halifesi kı-
lan ve kiminizi kiminize derecelerle üstün yapan O'dur.Doğrusu
Rabbının cezalandırması sür'atlidir.Şüphesiz O bağışlar,merhamet
eder.⁽¹¹³⁾

Ayette belirtildiği gibi insana verilen her şey (mal, ev-
lat, nimet, sıhhat) birer imtihan aracıdır.Ve insanın yaratılışı
bu imtihana müsaittir.Onun halife olarak yaratılışının sebebi de
bu imtihandır.Verilen her şeyi güzel kullanıp kullanmamaktan im-
tihan yapılacaktır.⁽¹¹⁴⁾ Verilen çocuğu güzel kullanmak da edep ve
terbiyesini iyi yapmakla mümkün olur.Eğer bu kullanma iyi olmazsa
(bu konuda imtihanda başarılı olunmazsa) Cenab-ı Hak bunun ceza-
sını sür'atle verecektir.Bu konudaki ceza ise, kanaatimizce çocu-
ğun hayırsız oluşu ve ana ve babasına itaat etmemesi şeklinde ce-
reyan edecektir.

(111) Yazar Elmalılı, Hamdi, a.g.e., c.II, s. 1350

(112) Şemin Refia, Gençlerimizi Psiko-Pedagojik Problemleri, s.23

(113) En'am, 6/165

(114) Yazar Elmalılı Hamdi, a.g.e., c.III, s.2116

2-ÇOCUĞU İYİ EĞİTMENİN SONUÇLARI (Ana-Baba açısından yararları)

Çocuğu iyi eğitip yetiştirme konusunda Yüce Allah, ana baba-
bayı sorumlu tutmuş ve böylesine zor bir görevi onlara yüklemiştir.
İnsan ömrü, uzun bir dönemi kapsamaktadır. Ve her dönemin ken-
dine göre özellikleri vardır. Söz gelimi, çocukluk çağında bakım ve
gözetime ihtiyaç hisseden insanoğlu, gençlik döneminde her türlü
iş yapabilen ve her işin üstesinden gelen bir güce maliktir. İhtiyarlık
döneminde ise tekrar bakım ve gözetime ihtiyaç hisseder. İşte bu değişmez kanun sebebi ile, insanın çocuğunu iyi yetiştirme
si bir zaruret olarak ortaya çıkmaktadır. İnsanlar arasında bir ayırım
gözetmeden genç ihtiyar, büyük küçük, âlim cahil bütün insan-
ları mahlukatın en şerefli ve en üstünü olarak kabul eden Kur'-
an-ı Kerim, bütün kainat içinde insana çok saygın bir yer vermektedir.
Böylesine seçkin varlıklar olan insanoğlunun da, ömrünün her
döneminde şerefi ile mütenasip bir şekilde yaşamasını istemektedir.
Böyle bir hayatı, eli kolu tutuyorken, gücü kuvveti yerinde i-
ken insan kendi imkanları ve kudreti ile yaşayabilir. Fakat bazı
uzuvlarının bedeni bazı fonksiyonlarını yerine getiremediği, dola-
yısı ile bakıma ve gözetime ihtiyaç hissettiği dönemlerde böyle
bir hayatı kendi gücü ile yaşayamaz. İşte bu noktada ilgi bekler.
Bakımı ile meşgul olacak kimselerin olmasına ihtiyaç hisseder. Bu
konudaki tabii yardımcılar ise, en yakınları, kendi çocukları o-
lacaktır. Küçüklüğünde bakım ve gözetim konusunda ana babasının
sorumluluğuna verilen çocuk, ana babasının ihtiyarlığında da onla-

ra bakmakla yükümlüdür. Bu yükümlülüğün şuurunda olabilmesi için de çocuğun iyi yetiştirilmiş olması gerekmektedir. Yani çocuğa verilen iyi eğitim, çocukta kendiliğinden ana babasına bakmak, onları gözetmek şuurunu uyandıracaktır. Böylece Allah Teâlâ'nın koyduğu sosyal düzen bütün icapları ile işleyecek, insanoğlu ömrünün bu en zor döneminde şerefi ile mütenasip bir şekilde bakım ve gözetim altında geçirecektir. Bu düzenin kurallarına uymayanlar- çocuğunu gerektiği gibi eğitmeyenler- meyvelerinden de faydalanamayacaktır. Ömürlerinin sonunu huzur evi, ihtiyarlar yurdu gibi müesseselerde geçirmek mecburiyetinde kalacaklardır. Halbuki yuvalar, bakımevleri, yetiştirme yurtları gibi bu kuruluşlar, insanın her zaman ihtiyaç hissettiği sıcak ilgi ve şefkati teminden uzaktır. Ancak zaruret halinde baş vurulacak müesseselerdir.

Kur'an-ı Kerim, çocuk eğitimi ile ihtiyarlayınca ana babanın bakımı arasındaki bu ilişkiye şöyle temas etmektedir. (Çocuğun ana-babaya karşı sorumlulukları anlatılırken bunlardan birisi olarak şöyle dua etmesi istenir):

"Rabbim! Küçükken beni yetiştirdikleri için sen de onlara merhamet et, de" (115)

Bu âyette, Allah Teâlâ'nın ana babaya hem bu dünyada, hem ahirette merhamet etmesi ile onların çocuklarını iyi yetiştirmesi arasında bir sebep sonuç ilişkisi kuruluyor. Ve insanın küçükken eğitilmesi, Allah'ın lütuf ve rahmetinin sebebi olarak gösteriliyor. Yani bu rahmet ve lütfun sebebi olan çocuğun iyi eğitilmesi, aynı zamanda bu lütuf ve merhametin bu dünyadaki vasıtası şekline dönüşüyor. Küçükken bakım ve gözetime muhtaç olan çocuk, büyüyünce bu sefer bakım ve gözetime muhtaç olan ana ve babanın bu ihtiyacını yerine getiriyor. Böylece, çocuğun iyi yetiştirilmesi, ana babaya ihtiyarlayıp güçsüz düştüklerinde bakım ve gözetim külfetinin karşılanması ile sonuçlanıyor. (116) Eğer çocuk iyi yetiştirilmezse, bu külfeti karşılamayacağı için ana babanın bakım işi de aile içinde yerine getirilmeyecektir. Yani bu dünyada Allah'ın lütuf ve merhametine nail olamayacaklardır. Allah Teâlâ'nın çocuk

(115) İsra, 17/24

(116) M.Vehbi Ef., a.g.e., c.VII, s.2969

eğitimi ile ana babanın lütuf ve merhamete nail olması arasında kurduğu bu özdeşliğe çocuğu da - bu durumu dua ile beyan etmesi sebebiyle- iştirak ettirmesi, onun bu lütuf ve merhamete hem bu dünyada hem de ahirette vesile olacağına işaret içindir. Aynı zamanda burada bir pratik terbiye kaidesi de öğretilmekte; çocuğa eğitim verilirken bu ruh halinin ve bu duyguların ona kazandırılmasına dikkat çekilmektedir. Yani çocuk büyüdüğünde ana ve babası için Allah'ın lütuf ve merhametini dileyecek bir psikolojik yapıya sahip olmalıdır. Çünkü iyi bir şekilde çocuk yetiştirmek, dört yönden Allah'a yakınlığı sağlar:

1. Evlat yetiştirmek suretiyle insan neslinin bekasını sağladığından,
2. Geride kendisine dua edecek birisini bıraktığından,
3. Ümmet-i Muhammed'i çoğalttığından,
4. Kendisinden önce ölen çocuğun şefatine talip ve nâil olacağından.⁽¹¹⁷⁾

İslamda ana ve baba hakkına verilen önem o kadar büyüktür ki, Allah'a şirk koşmamaktan hemen sonra gelen emir ana-babaya itaattir. Onların, kişiyi küfre sevkedecek olan istekleri hariç, her dediği yapılır.⁽¹¹⁸⁾ Hatta kendileri kâfir bile olsalar, hürmetlerine devam etmek vaciptir. Onlara hizmeti kesmek, onların dediklerine itaat etmemek konusunda, "isteklerinde küfre sevk motifi bulunması" hariç, evlat için hiç bir mazeret geçerli değildir. Saygı konusunda ise o kadar ileri gidilmiştir ki, çocuktan onların dostlarına bile saygı göstermesi istenmiştir. Çünkü bu da ana babaya saygı cümlesindedir.⁽¹¹⁹⁾

Gene fayda yönünden, evladın ana babaya yararları konusunda önemini vurgulayan şu mealde âyetler vardır:

"Hakikat, o küfredenler yok mu, ne malları, ne evlatları kendilerinden Allah'ın hiç bir azabını kâbil değil gideremezler."⁽¹²⁰⁾

Bu âyetlerde de, insanın her türlü felaket ve musibete karşı en çok güvenebileceği iki unsur olarak mal ve evlat zikredilmektedir. Yani Allah'ı azabını malınız ve evladınız bile sizden

(117) Gazâli, İhyâ, 2. Kitap, 1. Bab.

(118) Akseki A. Hamdi, İslam Bini, s. 265

(119) Bilmen Ö. Nasuhi, Büyük İslam İlmihali, s. 466

(120) Al-i İmran, 3/10-116

gideremeyecektir. Öyle ise bunların dışındaki hiç bir nimet de, -güç, kuvvet, siyasî iktidar v.b.) bu azabı kabil değil gideremeyecektir. Ayetin mefhum-u muhalifinden çıkan mânâ odur ki, eğer kişi küfür günahına girmemişse ve evladını da hayırlı yetiştirmişse, malını helal yoldan kazanmış ve hayra sevketmişse bunların kendisine büyük faydası olacaktır. Burada mevzu bahis olan Allah'ın azabına uğramak hadisesi, küfre giriş sebebi ile dir. Şu halde küfünden kaçınan kişi kendisini cehennemden korumuş olur. (121)

Esasında fitrî yaratılışını muhafaza eden ve menfi bir takım müdahalelere uğramamış bir evlat, kendi varlığının sebebi olan ana ve babasına itaatkarlığa meyyaldir. Onun bu fitratı ancak zor altında veya çevreden gelen menfi etkilerle değişebilir. İnsandaki bu tabii yaratılış, Kur'an-ı Kerim'de Hz İsa'nın ağzından şöyle anlatılır:

"Beni anneme hürmetkâr kıldı. Beni bir zorba, bir bedbaht olarak yaratmadı." (122)

İnsanın ana ve babasına hürmetkâr olarak yaratıldığına işaret eden bu âyet, çocuk ile ana baba arasındaki ilişkilerde hürmetkârlığın yokluğu ortamını ise, çocuk için zorbalık ve bedbahtlıkla ifade etmektedir. Anasına babasına hürmet etmeyen çocuk, onların hukukuna da riayet etmemekte ve böylece zorba pozisyonuna düşmektedir. Ana babaya zorba olan bir kişiye, kendi çocuklarının da zorba olarak davranacağına işaret için de, bu tip bir zorbalığın aslında bedbahtlıkla sonuçlanacağı ihtar ediliyor. Çünkü insanın evladından hürmet görmemeye ve onun zorba davranışlarına maruz kalmaya bizzat kendisinin sebep olması, hakikaten bedbahtlığın ta kendisidir. Âyette bu duruma dikkat çekilmektedir.

Evladın dünya hayatındaki bu durumuna ve bu özelliğin insanın gurur ve kibire kapılmasına bile yol açabileceğine işaret eden bir âyette de şöyle buyrulur:

"Bağana girdiğin zaman, Allah'un dilediği olur. Allah'un yardımını olmadan hiç bir kuvvet yoktur, demeli değil miydin? Malca ve evlatça beni kendinden az görüyorsun". (123)

(121) M. Vehbi Ef., a.g.e., c. II, s. 550

(122) Meryem, 19/32

(123) Kehf, 18/39

Ayet, kişinin mal ve evlat sahibi olmasının, kendisinin gurura kapılmasına sebep olduğunu ve bu gurur sonucu bütün güç ve kuvvetin ancak Allah'ın yardımı ile mümkün olacağını bile unuttuğunu beyan ediyor. Mal ve evladın insana bu derece büyük bir güven sağlayacağına ve hatta onu yaniltabileceğine işaret ediyor.

Bütün bunları özetleyecek olursak; çocuk eğitimi görevinin yerine getirilmesinin en açık sonucu, ihtiyarlık döneminin sosyal nitelikli sigortası oluşudur. Böylece insan en güçsüz çağında bile, insana yakışır şeref ve haysiyeti ile mütenasip bir hayat yaşar.

B-TOPLUMDA ÇOCUK EĞİTİMİ

Çocuğun yetiştirilmesi ve onun ictimâileştirilmesinde en büyük sorumluluk ana ve babaya yüklenmiştir. Fakat çocuğun ictimâileştirilmesi (sosyalleştirme) olayı, yalnız aile çevresinin çizdiği sınırlar içinde kalmaz. Toplum çevresinde de devam eder. Yani toplum çocuğun eğitiminde önemli bir faktör olarak rol oynar.

İnsanlar toplum hayatı yaşamaktadırlar. Bu şekilde bir hayat tarzı sürdürmek onlara ilâhî bir özellik olarak verilmiştir. İnsanlar normal şartlar altında bunun dışına çıkamazlar. Tarih boyunca göstermiş olduğu kusur ve zulümler ne olursa olsun, cemiyet, hayatla ilgili her icraatta lüzumlu bir şarttır.⁽¹²⁴⁾

"Ey insanlar! Doğrusu biz sizleri bir erkekle bir dişiden yarattık. Sizi milletler ve kabileler haline koyduk ki birbirinizi kolayca tanıyasınız."⁽¹²⁵⁾

Yukarıdaki âyette, insanlar için ideal hayat tarzının toplum (kabile-millet) hayatı olduğu belirtiliyor. Ve bu tarz hayatın insanlara tanışmak, yardımlaşmak, sevişmek ve güzel ahlak kaidelerini tatbik ederek daha güzel, daha büyük cemiyetler haline gelmek ve korunmak gibi bir takım avantajlar sağlayacağı anlatılıyor.⁽¹²⁶⁾

Ayrıca toplum hayatı, insandaki istidat ve kabiliyetlerin

(124) Mac Iver and Page, Cemiyet, ter. Amman Kurtkan, s. 9

(125) Hucurat, 49/13

(126) Yazır Elmalılı Hamdi, a.g.e., c.VI, s.4478

kuvveden (potansiyel halinden) fiile çıkmasını temin eder.⁽¹²⁷⁾

İnsanlar için vazgeçilmez bir özellik taşıyan toplum ve toplum hayatının, çeşitli dünya görüşlerine göre bir çok tanımları yapılmış, bu tanımlar kendi aralarında tasnife tâbi tutulmuş; büyük boy, orta boy ve küçük boy kuramlar ortaya çıkmıştır. Bu tarifleri yapan kimselerin itiraz edemeyecekleri şekilde toplumu şöyle tarif edebiliriz:

Varlıklarını korumak ve sürdürebilmek, bir takım temel çıkarlarını gerçekleştirmek ve ihtiyaçlarını gidermek için iş bölümü yapan, her iki cinsten ve her yaştan bireylerden kurulu, izafî bir sürekliliği olan, ortak bir coğrafi yer ve kültüre sahip insanların arasındaki karmaşık ilişkiler bütünüdür.⁽¹²⁸⁾ Ortak kültürü din, dil, töre, hukuk ve ictimâî değerler meydana getirir. Karmaşık ilişkiler ise, kişilerin ve kurumların arasındaki sosyal münasebetler ağıdır. Bu ağ, bazan bir muamele ve usuller sistemi, bazan otorite ve karşılıklı yardımlar, bir çok gruplaşma ve bölünmeler şeklinde, bazan da insan davranışını kontrol ve hürriyetler sistemi olarak karşımıza çıkar.⁽¹²⁹⁾

Bütün bu karmaşık ilişkileri idame ettirmek için insanın o toplumdaki değerler manzumesini bilmesi ve benimsenmesi gerekir. Bu konuda toplumun insan üzerinde büyük bir etkisi vardır. İnsan kendisini hiç bir şekilde bu etkiden koruyamaz. Çocukluk çağı ise bu etkiye en fazla açık olunan dönemdir.

İslam toplumunda kişiler arasındaki bu ilişkiler bir çok âyete konu olarak alınmış ve müslümanlara emirler verilmiş, yasaklar konmuştur. Meselâ, bir Hucurât Suresi tamamı ile sosyal ilişkileri konu edinmiştir. Sürenin ortasındaki bir âyette ise bu ilişkilerin esası ve toplumun var olabilme temeli vurgulanmıştır:

"Şüphesiz müminler birbirleri ile kardeştir."⁽¹³⁰⁾

Kardeşlik kaidesi, müslüman toplumun fertleri arasındaki benzerlik noktasıdır. Toplumun var olabilmesi için bütün fertle-

(127) Canan İbrahim, a.g.e., s.146

(128) Yaman Berker, S.Bilimler Enstitüsü, İlâhiyat Dalı Yüksek Lisans Sosyoloji Ders Notları.

(129) Mac Iver and Page, a.g.e., s.9

(130) Hucurât, 49/10

rin ve kurumların, o topluma birlikte mensup olma gerçeğini samimi olarak takdir ve kabul etmeleri gerekir. Eğer benzerlik ve benzerlik hissi olmazsa, cemiyet fertleri arasında birlikte mensubiyet, karşılıklı olarak hiç bir tasdiğe nail olamaz ve binaenaleyh cemiyet de mevcut olmaz.⁽¹³¹⁾ İşte, böyle bir fikrin mensubu olan insanların toplumdur İslâm toplumu. Ve çocuk, işte böyle bir cemiyet tarafından toplunsanacak, bu cemiyetin değerleri ile bezenecektir. İslâm toplumunun genel karakteristiği budur. Bu kaide ile beraber bölgelere göre mevziî olarak pek az farklı eğitim değerleri de olabilir. Ama bu farklılıklar, asıl kaidenin dayandığı temel esprinin ruhuna aykırı değildir. Çünkü her toplum gerek fikrî, gerekse maddî ve mânevî bakımdan insanoğlunun nasıl olması gerektiği hakkında belli bir ülkü edinir. Bu ülkü, belli bir noktaya kadar her fert için aynıdır. Bu noktadan sonra, özel çevrelere göre farklılaşabilir.

İslâm cemiyetinin temel istinatgâhı olan kardeşlik kâidesi, nesep ve kan (soy) kardeşliğinden daha ileri bir noktada gerçekleşir. Kan kardeşi olan kişiler arasında, islâm dininin mensubu olmakla oluşan din kardeşliği yoksa kâfir kardeş müslüman kardeş vâris olamaz.⁽¹³²⁾ Burada olduğu gibi, her hukukî ve sosyal ilişkide, din kardeşliği dâima kan (soy) kardeşliğine tercih edilmekte ve daha üstün tutulmaktadır.

Toplum ve yapısı hakkında bu ön bilgilerden sonra, toplumun fert üzerindeki etkilerine temas eden âyetleri görelim:

"Ey Muhammed! Seni, sana vahyettiklerimizden ayırıp başka bir şeyi bize karşı uydurman için uğraşırlar. O zaman seni dost edinirler. Sana sebat vermemiş olsa idik, andolsun ki az da olsa onlara meyledעתين"⁽¹³³⁾

Âyette kâfir toplumun baskısı karşısında, Rasûlullah'ın bile neredeyse dayanma ve direnme gücünü kaybedip az da olsa onlara meyledעת bir ruh haline büründüğü belirtilmektedir. Bu noktada Allah Teâlâ'nın müdahalesi söz konusu edilmekte ve Rasulul-

(131) Mac Iver and Page, a. g. e., s. 12

(132) M. Vehbi Ef., a. g. e., c. XIV, s. 5496

(133) İsra, 17/73-74

lah'ın hak üzere sâbit kaldığı açıklanmaktadır. Böylece kafirlerin baskısı, hile ve desiseleri etkisiz kalmış, Allah'ın himayesi sonucu Rasulullah onların teklifine meyletmeye yanaşmamıştır. (134) Günah işlemesine Allah tarafından mani olunan peygamberler bile, toplumun bu yoğun etkisinden kurtulamadığına göre, sıradan insanlar ve hele hele her türlü etkiye açık olan çocuklar toplumun bu baskısını herkesten daha kuvvetle hisseder. Şurasını her zaman hatırdanda bulundurmamak gerekir ki toplum insanı kötü yönde etkileyebileceği gibi iyi yönde de etkileyebilir. Bundan dolayı çocuğun sosyal çevresini iyi insanlardan teşekkül ettirip, kötü huy ve âdet sahiplerinden temizlemek gerekir.

Fizik ve sosyal çevrelerin yetiştirici etkileri büyüktür. Hatta bu alanda girişilen ve deneysel temele dayanan çalışmalar, bu etkinin bundan önce farzedilenden daha büyük olduğunu ortaya koymuştur. Çevre, bir ferдин eğitimi üzerinde kuvvetli etki yapar. Ayrıca zekası, karakteri, ahlakı hatta kafatası biçimi üzerinde bile etkilidir. (135)

Kur'an-ı Kerim'de, toplumun bu etkisi menfi yönde olursa, fertlere o toplumun dışına çıkmak emredilmiştir. Hicret olayının esprisi budur.

"Nefislerine zulmederken canlarını alacağı kimselere melekler derler ki:

-Ne işte idiniz?

--Biz yeryüzünde dinin emirlerini tatbikten âciz kimselerdik.

-Allah'ın arzı geniş değilmi idi? Siz de hicret edeydiniz ya". (136)

Bu âyette, ancak hak olan fikir ve düşüncelerde toplumla uyum sağlanabileceği, eğer insanı toplum yanlış yola götürmek için etkiliyorsa o beldeden -hicrete mâlen ve bedenen gücü yetenler için- hicret emredilmektedir. Yoksa mümin bir kişi, toplumla uyum sağlamak için fikir ve düşüncelerinden vaz geçme hakkına sahip değildir.

Hicretle ilgili bir başka âyet de şudur:

(134) M. Vehbi Ef., a.g.e., c.VIII, s.3035

(135) J. Savard, Çağdaş Pedagojiden Seçmeler, terc. Nejat Müzbaşoğlu, s.12

(136) Nisa, 4/97

"Size ne oluyor ki Allah yolunda ve acz ü ızdırap içinde bırakılıp: Ey Rabbimiz! Bizi, ahalisi zalim olan şu memleketten kurtarıp çıkar. Bize tarafından bir sahip gönder. Bize katından bir yardımcı yolla diyen erkekler, kadınlar ve çocuklar uğrunda düşmanla çarpışmıyorsunuz?"⁽¹³⁷⁾

Bu âyette de, toplumla ters düşmenin etkisi ile fertlerin yerlerini ve yurtlarını terk etmeye can attıkları belirtiliyor. Fakat bu kişilere, toplumla uyum sağlayabilmek için düşüncelerinden fedakarlık yapma izni verilmiyor. Öyle ise, toplumsanma olayında toplumun her düşünce ve tutumu kabul edilmeyecek, bu davranışlar İslamın mihengine vurulup buna uygun olanlar kabul edilip benimsenecektir.

Gene bu âyetten, zor durumda bırakılan müslümanları bu durumdan kurtarmanın ve onlar üstündeki zulme mani olmaya çalışmanın bir vazife olarak diğer müslümanlara verildiği anlaşılmaktadır.⁽¹³⁸⁾

İçinde yaşadığı toplumun düşüncelerinden başka fikirleri savunmak ve böylece topluma ters düşmenin insanı sürüklediği ruh hali, bir başka âyette şöyle anlatılmaktadır.

"Onların yüz çevirmesi sana ağır gelince, eğer gücün yeri delmeye veya göğe merdiven dayamaya yetmiş olsa idi onlara bir mucize göstermek isterdin. Allah dilese idi onları doğru yolda toplardı. Sakın bilmeyenlerden olma".⁽¹³⁹⁾

Bu âyette de Rasulullah'ın, getirmiş olduğu son dinin esaslarına müşrik toplumun yüz çevirmesinden ne derece etkilendiği beyan ediliyor. Bu duruma çok üzülen peygamberimiz, onları ikna için olağan üstü şeyleri gerçekleştirmek istemektedir. Ayrıca, âyette hidâyetin ancak Allah'tan olduğu ve bu gerçeği Rasulullah'ın bilmesi gerektiği beyan ediliyor. "Sakın bilmeyenlerden olma" diye de, onların bu durumundan etkilenip tahassür eden peygamberimizden, bu etkinin şiddetini yok etme gayesi güdüyor. Ayrıca kâfirlerin küfrünün cez u fez'in câiz olmadığı vurgulanıyor.⁽¹⁴⁰⁾

(137) Nisa, 4/75

(138) M. Vehbi Ef., a.g.e., c.III, s.978

(139) En'am, 6/35

(140) M. Vehbi Ef., a.g.e., c.XIV, s.5496

Öyle ise insan ya topluma uymak, yahut toplumu kendine uydurmak yahut da hicret etmek durumundadır. Topluma uymak, toplumun değerlerini kabul etmek⁽¹⁴¹⁾ ve kültürünü benimsemek, böylece o toplumda bir yer kazanıp onun bir üyesi haline gelme olayına, toplumsama -ictimâileşme, sosyalleşme- diyoruz. Toplum, varlığını ancak toplumsama hadisesi ile sürdürebilir.

Toplumsama anarşiyi önler, toplum düzenini sağlar. Fertlerin topluma sadakat bağları ile bağlanmasına sebep olur. Fert yönünden de toplumsamanın faydaları vardır. Fert üzerinde motivasyon (itkinlik) yaratır. Ferdin daha başarılı olma azim ve gayretini kamçılar. Ayrıca, fertlerdeki beğenilme duygusunun tatmini en çok toplumsama yolu ile mümkün olur.⁽¹⁴²⁾

Sosyal insan belli bir çevrenin içinde yetiştirildiği ve ona alıştırıldığı için ve çevreyi dikkate almadan arzularının hiç birini gerçekleştiremeyeceği için bu çevreden kaçamaz.⁽¹⁴³⁾

Buraya kadar, etkileşme açısından toplum ve fert münasebetlerini konu alan âyetler üzerinde durmaya çalıştık. Kur'an-ı Kerim toplumun olumsuz etkilerine maruz kalan fertlere gösterecekleri tepkinin sınırlarını ve mâhiyetini de belirtmiştir:

"Rahman'ın kulları yer yüzünde mütevazî yürürler. Bilgisizler kendilerine takıldıkları zaman onlara güzel ve yumuşak söz söylerler!"⁽¹⁴⁴⁾ Yani, toplumun etkisine gösterilecek tepki daima yumuşak olmalı, hatta tepki niteliği taşımayıp karşısındakini etkileme gücüne sahip olmalı, bir eğitim değeri taşımalıdır. Çok yüce ve yüksek bir kişilik gerektiren bu tip davranışlar da ancak ideal kişiler (Rahman'ın kulları) tarafından gerçekleştirilebilir.

Konu ile ilgili son âyetimiz, toplumun elde ettiği kültür değerleri ve bunları fertlerine empoze edip benimsetmek sureti ile geleceğin toplumunun temellerini attığını anlatan şu âyet olacaktır:

(141) Canan İbrahim, a.g.e., s. 146

(142) Akdeniz Sabri, Toplumumuz ve Eğitimimiz, s.

(143) Mac Iver ve Page, a.g.e., s.132

(144) En'am, 6/165

"Verdikleri ile denemek için sizi yer yüzünün halifeleri kılın, kiminizi kiminize derecelerle üstün yapan O'dur. Doğrusu Rabbinin cezalandırması sür'atlıdır. Şüphesiz O bağışlar, merhamet eder".(145)

Âyete göre, yeryüzünün sahipliği ve orada her türlü tasarruf yapma, hüküm verme hakkı insanlara, özellikle Muhammed ümmetine verilmiş olduğu ve bu fertlerin bir kısmının bazı özelliklerle diğerlerine üstün kılındığı belirtiliyor. Bu usulün sebebi ise imtihan edilme olarak açıklanıyor. Bu imtihan Allah'ın bize verdiği mal, evlat ve makam gibi konularda oluyor. Malını iyi kullanan toplumun gelecek yıllarda daha zengin olacağı, kötü kullananın ise fakirliğe düşeceği, evladını iyi terbiye eden toplumun gelecek nesillerinin daha iyi olacağı, daha müreffeh bir hayat yaşayacağı; bu terbiyeyi gerektiği şekilde vermeyenlerin yeni nesillerini ise felaketlerin beklediği anlatılıyor. Yani bu günkü toplum, nasıl geçmiş toplumların imtihanı sonucu bu durumda teşekkül etti ise gelecek toplum da bu günkü toplumun imtihanı sonucuna göre teşekkül edecektir.⁽¹⁴⁶⁾ Öyle ise toplum, hem malını iyi kullanmalı, hem çocuğunu iyi terbiye etmelidir. Malını iyi tasarruf etmeyi, fakr u zaruret, çocuğunu güzel bir şekilde eğitmeyi ana baba saygısından yoksun, büyük küçük tanımaz, şefkat ve merhametten anlamaz nesiller beklemektedir. Allah'ın cezalandırmasının sür'atlı olması bu demektir. Maamafih Yüce Allah, kullarına karşı gene de gafûr ve rahîmdir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki:

Toplum hayatı insanlar için vazgeçilmez bir hayat şeklidir. Her toplumun benzeyen noktaları olması gerekir. Toplum hayatı insanları çeşitli yönlerden etkiler. İnsanlar bu etkiden, toplumun içinde yaşadıkları sürece kendilerini kurtaramazlar. Şayet toplumla uyum sağlayamazlarsa, fertler için o toplumun dışına çıkmak bir zaruret haline gelir. Toplumun uygun olmayan davranışları ancak güler yüz ve tatlı dille düzeltilebilir.

Toplum sadece kendi kendini şekillendirmez, etkileme özelliğinden dolayı aynı zamanda gelecek nesillerin teşekkülünde de müessir olur.

(145) En'am, 6/165

(146) Yazır Elmalılı Hamdi, a.g.e., c.III, s.2116

İKİNCİ BÖLÜM

ÇOCUK EĞİTİMİNDE METOD

ÇOCUK EĞİTİMİNDE METOD

Yeni yetişen nesilleri hayata hazırlamak ve onlara iyi bir eğitim vermek konusunda ana babayı sorumlu tutan ve bu günkü cemiyetin tutum ve davranışları sonucu geleceğin cemiyetine şekil vereceğini belirten Allah Teâlâ, bu zor ve çetin görevin nasıl yapılacağı konusunda insanı yalnız bırakmamış, ona bazı metod ve yollar göstermiş, ışık tutmuştur. Böylece bu güç işte insanı karanlıklardan kurtarmış, vahyin ışığı ile yollarını aydınlatmıştır.

Duygu ve düşünceleri, psikolojik yapısı, zayıf ve güçlü yönleri ile çok karmaşık bir yapı arzeden insanın bu özelliklerini en iyi bilen şüphesiz ki Yüce Allah'tır. İşte böyle bir varlığı, gene çok karmaşık usuller sistemi olarak bilinen cemiyet hayatına in-tibak ettirmek (toplumsama) hadisesi de, şüphesiz çok karmaşık bir iş-tir. Bundan dolayı, yollarını vahyin aydınlığında aramayanlar, bu konuda bir fikir birliği gösterememiş, fasit bir dairede dönüp durmuşlardır.

İnsanlığın bu karmaşık proplemini Kur'an-ı Kerim, insanların psikolojik yapısına uygun bazı genel prensiplerle çözmüş ve bun-ları uygulamalarını istemiştir. Kur'an-ı Kerim'in, insanın her dö-nem ve her yaştaki durumu için vaz' ettiği genel prensiplerinden çıkardığımız bu metodlar şunlardır:

A. Karşılansılabilir güçlükler.

B. Uygulama Prensipleri

1. Şefkat ve sevgi
2. Yumuşaklık ve tatlı söz
3. Örnek hareket
4. Sabır ve tedricilik
5. Ceza ve mükâfat

A - KARŞILAŞILABİLECEK
GÜÇLÜKLER

İnsan ömrünün her dönemini kapsayan ve çocukluk dönemi eğitimi içinde geçerli olan bu metodları islamin ana prensipleri ile birleştirip kaynaştıran herkesin, çocuğunu vatanına milletine faydalı, anasına babasına itaatli, dinine devletine hizmet eden bir kişi olarak yetiştireceğine inanıyoruz. Ancak, çok çetin bir iş olan çocuğu eğitme görevinde karşılaşılabilecek bazı güçlükler mevcuttur. Yüce Allah'ın, bilgiyi beceri haline getirebilme konusundaki hükmü, önemli bir güçlük olarak karşımıza çıkmaktadır.

"Hikmeti dilediğine verir. Kime hikmet vermişse şüphesiz ona çokca hayır verilmiştir. Bundan ancak akıl sahipleri ibret alırlar" (147)

Hikmetin (148) öğrenilebilmesi için, onun sadece ortaya konması yetmez. Aynı zamanda öğrenmek isteyen de almaya hazır olması, konuyu ilgi alanına dahil etmesi gerekir. Bu da ancak tezekür (akıl ve kalp temizliği) ile olur. "aten yaygın olarak kabul edildiğine göre, öğretme bireysel bir özellik taşımakta, birey öğrenmek istemedikçe öğretme işi gerçekleşmemektedir." (149)

Her insan, kendine öğretilmek istenen şeyleri öğrenir diye de bir kaide yoktur. Öğrenme, ancak öğrenme isteği ile olur. Öğrenip uygulayabilme ise öğrendiğini benimsemekle mümkündür. Onun için, yaptığı faaliyetlerden bir sonuç alamamak, başarısızlığa uğramak eğiticinin daima göz önünde bulundurması gereken bir pren-

(147) Bakara, 2/269

(148) Hikmet: Sözde ve harekette isabet edebilmek demektir. Bk. Yazır Elmalılı Hamdi, c.II, s.914

(149) Özoğlu Süleyman Çetin, Eğitimde Rehberlik, s.13

siptir. Böyle bir başarısızlık ihtimalini her taraf edebilmek için, çocukta önce eğiteceğimiz konuya bir ilgi alanı oluşturmamız gerekir. Böylece çocuğu önce bilgiyi, hikmeti, eğitsel değerleri almaya hazır hale getirmiş oluruz. Çocukta bu psikolojik halin fiilî tezahürlerini gördükten sonra onu eğitmeye başlamalıyız. İnsan yaratılışında bulunan ve eğitim hareketine ilk engel olarak karşımıza çıkan bu ilgi alanının yokluğu, eğitimin ilk güçlüğüdür.

Eğitimde karşılaşılabilecek ikinci güçlük evlat sahibinin (eğitimle görevli ana babanın) bizzat kendisinden kaynaklanır. Evlat gibi büyük bir nimete kavuşan ana baba, bu nimetle gurur ve kibrire kapılır. Bu gurur ise insanı yanıltır. Bu konuda daha önce zikrettiğimiz âyetlerin⁽¹⁵⁰⁾ yanında, aynı manalı iki âyet daha vardır:

"Artık (habibim), onların ne malları, ne evlatları seni imrendirmesin. Allah bunlar sebebi ile ancak kendilerini dünya hayatında azaba çarptırmayı ve canlarının, kendileri kâfir olarak güçlkle çıkmasını ister".⁽¹⁵¹⁾

Âyetin açık ifadesine göre, bazan evladın insana saadet vermek şöyle dursun, onun bu dünyada rezil, ahirette de azaba düşürülmesine sebep olabileceği ihtar edilmektedir. Eğer evlat güzel yetiştirilip insana yakışır bir hayat geçirmesi temin edilmezse ana babanın vebal altında kalmasına sebep teşkil eder. Âyette ayrıca, insanın çocuklarını yetiştirmek için bu dünyada keder ve acı çekeceğine işaret edilmektedir. Ancak, çekilen bu zahmetin ahirette karşılığının alınabilmesi için iman hususiyeti şart koşulmaktadır. Eğer bu kişi kâfirse, çektiği zahmetin semeresini hiçbir surette alamayacaktır. Halbuki mümin, çocuğunu eğitmek için bu dünyada çektiği elem, keder ve gönül azabının mükafatını, ecir ve sevabını ahirette görecektir. Bundan dolayı dünyada bu hususta çekilen elem ve keder mümin için külfet değil, bir nimettir. Onun için Âyette azap, müminlere nisbet edilmemiştir.⁽¹⁵²⁾ Bu âyet aynı şekilde iki kere tekrar edilmiştir. Tekit ise, konunun önemine binaen yapılır. Eğitimde görülen bu güçlük, Hz Nuh'un ağzından şöyle

(150) Meryem, 19/32

(151) Tevbe, 55/85

(152) M. Vehbi Ef. a.g.e., c.V, s. 2036

beyan edilmektedir:

"Nuh dedi: Ey Rabbim! Hakikaten onlar bana isyan ettiler. Mal(lar) ve evlat(lar) ı, kendilerinin hüsrânından başkasını artırmayan kimselere uydular".(153)

Çocuk eğitmede bakım ve gözetim zorluğunu zımnen ifade eden bir başka âyet de şudur:

"Kadınlara, oğullara....aşırı sevgi beslemek insanlara güzel gösterilmiştir".(154)

İnsanlardaki fitrî evlat sevgisinin ayrıca onlara süslü gösterilmesinin sebebi, çocuk yetiştirmek gibi son derece güç bir işi külfet halinden çıkarıp nimet haline dönüştürmek içindir. Belki durum böyle olmasa idi, çok kimse evladının bakım, gözetim ve eğitimi konusunda kayıtsız kalırdı. Bu duygunun yoğunluğu ile evladın bakım ve gözetimi paralellik arzeder. Kişi evladına ne kadar çok sevgi beslerse o kadar iyi eğitir. Şöyle de denilebilir: Ebeveyn, çocuğunu ne kadar iyi eğitmişse ve bu konuda ne kadar çok gayret sarfetmişse evladını o derece fazla seviyor demektir.

Demek ki, çocuk eğitiminde iki türlü güçlük vardır. Bunlardan ilki çocuktan kaynaklanır. Çocuğun, verilen eğitimi almaya hazır olması gerekir. Buna hazır olmayan çocuğu eğitmek mümkün değildir. İkinci zorluk ise eğitenle ilgilidir. Çocuğun, insana verdiği gurur ve kibir eğitimin layığı ile yapılmamasına sebep olabilir.

Bu iki engeli aşan ana ve babalar, gelecek konularda, üzerinde duracağımız metodlara baş vurmak suretiyle, çocuklarının iyi bir insan, iyi bir mümin olmasını temin edebilirler.

(153) Nûh, 71/21

(154) Al-i İmrân, 3/14

B- UYGULAMA PRENSİPLERİ

1. ŞEFKAT VE SEVGİ

Kur'an-ı Kerim'in genel prensipleri incelendiğinde, çocuk terbiyesinin sevgi ve şefkat motiflerinin hakim olduğu bir çerçeveye oturtulduğu gözlenmektedir. Özellikle aile içi eğitimle ilgili prensipler, evladın dünya hayatının en büyük nimetlerinden olduğu noktası üzerinde durularak vaz' edilmiştir. Bu en büyük nimete, onun tabiatına uygun olarak çok yoğun sevgi ve şefkat tezahürleri ile yaklaşmak, en güzel ve verimli metoddur. Rahmeti gazabını kat kat geçen Alemlerin Rabbi'nin, âleme rahmeti olarak gönderdiği Peygamberine, inzal ettiği dinin terbiye prensiplerini sevgi, şefkat ve müjde üzerine bina etmesi son derece tabiidir. Bundan dolayı çocuk eğitiminde başarının temeli olarak sevgi ve şefkat ele alınmıştır. Çocuğu sevmek bir duygu olduğu gibi aynı zamanda bir ilimdir. Onun ihtiyaçlarını, istidatlarını ve dileklerini devamlı incelemek; ihtiyaçlarını gidereceği, istidatlarını geliştireceği, dileklerini gerçekleştireceği ortamı hazırlamak, ruhundaki bütün iyi temâyülleri harekete geçirmek ve dolayısı ile ona hakkı olan mutluluğu temin etmek bu ilmin konularıdır. ⁽¹⁵⁵⁾ "Şefkat duygusu ise, çevresindeki insanlara hoş olmayan bir olay isabet ettiği zaman bundan müteessir olup onların elemeleri ile elemelenmek ve o konuda onlara yardımcı olmaktır" ⁽¹⁵⁶⁾ Çocuğa şefkat, onun başına hoş olmayan bir durumun gelmesini önlemeye çalışmak, böyle bir durumla karşılaştığı zaman ise bertaraf edebilmesi için ona yardım etmektir. "Evladın, yakınlarının ve komşularının terbi-

(155) Savard C., a.g.e., s. 88

(156) Kinalızâde, a.g.e., s. 115

yeli yetişmesini arzu edip onları helâke sürükleyecek çirkin davranışlardan, kötü amellerden koruma isteği de, şefkat faziletinden doğan bir nevidir.⁽¹⁵⁷⁾

Kur'an-ı Kerim, bir annenin çocuğuna ne derece yoğun bir sevgi duygusu hissettiğini şöyle anlatır.⁽¹⁵⁸⁾

"Musa'nın annesi, yüreği (evladından başka her şeyden) boş olarak sabahladı. Eğer (Allah'ın vadine) inananlardan olması için kalbine. (sabır ve sükun ile) rabita vermemiş olsa idik, az daha onu mutlaka açığa vuracaktı....İste böylece onu anasına iade ettik. Ta ki gözü aydın olsun"⁽¹⁵⁹⁾

Ayet anne ve çocuk arasındaki sevgi bağlarını çok canlı bir biçimde tasvir etmektedir. Evladından ümidi kesmiş bir annenin yüreğinin her şeyden bomboş olduğunu belirtmesi de aynı zaman da çocuk sevgisinden boşalan bir yürekte, başka hiç bir duygunun kalmayacağına işaret etmektedir. Burada belirtilen, sevgi duygusunun ana üzerindeki yoğun baskısı, ona çocuğunun ölümü ile sonuçlanabilecek çok ters kararlar vermesine bile sebep olabileceği de ihtar edilmektedir. Böylece âyet, sevgiye bir sınır koyulması konusunda kullara uyarıda bulunmaktadır. Yoksa bu durum, çocuğun yararına değil zararına olacaktır.

Çocuk sevgisinin, normalin çok üzerinde etkileyici bir duygu olduğu Kur'an-ı Kerim'de şöyle belirtilmektedir:

"Kadınlara, oğullara, altın ve gümüşten istiflenmiş yağınlara, yaylıma salınmış atlara, davarlara ve ekinlere karşı aşırı sevgi beslemek insanlara güzel gösterilmiştir. Bunlar, dünya hayatının nimetleridir".⁽¹⁶⁰⁾

Kulun muhabbet ve nefretini yaratan Yüce Allah olduğu için, bunlara duyulan muhabbeti de o yaratır. Bundan dolayı, meşru surette ittihaz olunmuş çocuk dünya hayatının nimeti olduğu gibi ahiret hayatının da saadet sebebidir.⁽¹⁶¹⁾ Bu nedenle insanın evladı-

(157) Kinalızâde, a.g.e., aynı yer.

(158) Hz Musa doğmadan Firavun Ben-i İsrâil'de doğacak bütün çocukların öldürülmesini emretti. Hz Musa'yı annesi gizlice doğurdu ve Firavun'un adamları tarafından bulunması diye duyduğu bir sese uyararak, kurtulması için onu Nil'e bıraktı.

(159) Kasas, 28/10-12

(160) Al-i İmran, 3/14

(161) M.Vehbi Ef., a.g.a., c.I, s.556

na aşırı muhabbet beslemesi tabiidir. Burada zikredilen "aşırı muhabbetin süslenmesi" ibaresi ile, bu duygunun sınır taşımaz bir şekilde en üst düzeyde yaşanmak isteği, ortaya konmaktadır. İşte sevgiye bu noktada sınır konmuştur. Yani, süslenen kısmının duygu olarak insana etkisi olmaması gerekir. Bu fazlalık insanı yanlış yollara sürükleyebilir. Kur'an-ı Kerim, bunu önlemek için âyette evlat sevgisini bu şekilde tavsif etmiştir. Yoksa, evlat sevgisinin sınırı olmaz diye bir kaide koymak için değil.

Bu sevginin çokluğu, çocuğu eğitmek için baş vuracağımız metodları uygulamaktan bizi alıkoymamalıdır. Ana babanın, yavrunun yorulup üzülmemesi ve rahat etmesi için onu terbiye eden ciddi işlerden alıkoymaları aslında şefkat değil, bir nevi ihanettir.⁽¹⁶²⁾ Hatta bu sevgiye sınır konmaması, bazan da çocuk için sıkıcı olabilir. Bu hususun da göz önünde bulundurulması lazımdır. Sevgi konusundaki bu dezavantaj sevgiyi karşılıklı yaşamak, sevgiye saygı ve güven katmakla bertaraf edilebilir.⁽¹⁶³⁾

Bu sevginin sınırı iyi tesbit edilemezse ne kadar vahim sonuçlar doğuracağını Yüce Allah şu âyetle bize haber vermektedir:

"Doğrusu mallarınız ve çocuklarınız sizin için ancak bir fitnedir. Büyük ecir ise Allah katındadır."⁽¹⁶⁴⁾

Sevginin, çocuk eğitiminde sınır kabul etmez bir şekilde etkili oluşu, çocuğun eğitiminde aksaklık meydana getirir. Bunun sonucu "şımarma" dediğimiz olay ortaya çıkar. Şımarık çocuk ise, her an için ortalığı karıştıracak bir yapıya sahiptir. Yani ana ile baba arasında veya bulunduğu topluma fitne sebebi olur. Aşırı hoşgörü ve düşkünlük çocuğu bencil yapar. O, dâima değerlerinin dikkatini çekmek ve kendisine hizmet edilmesini temin etmek ister. Böylece çocuk, gerek ev içinde, gerekse ev dışında çok zayıf bir sosyal uyum gösterir.⁽¹⁶⁵⁾

İşte böylece, çocukla kurulacak eğitsel ilişkilerin temelini sevgi ve şefkatle yoğuran Kur'an-ı Kerim, bu tavrın aşırısının da getireceği tehlikeyi ihtar etmiş ve sevgiye sınır koymuştur.

(162) Kinalızâde, a.g.e., s.115

(163) Kanat Fikret, a.g.e., s.51-52

(164) Teğâbun , 64/15

(165) Yavuzer Haluk, Çocuk Psikolojisi, s. 53

Bu sınırı da "Allah'ın ecir vereceği her fiil" olarak tavsif etmiştir.Yani Allah'ın ecir olarak, bir karşılık vadetmediği bir harekete, aşırı sevgiden kaynaklanan, bir tolerans gösterilmeyecektir. Allah rızasını talep ve gerçekleştirmek, dâima ilk planda tutulacaktır. Sevgi hiç bir zaman bunun önüne geçmeyecektir. Allah'ın emir ve yasaklarının öğretilmesi konusunda çocuk sevgisinden dolayı bir taviz verilmemesi gerekir.

Çocuğa her türlü konuda yol gösterirken veya bir takım nasihatlerde bulunulurken, sevgi ve şefkat yüklü kelimelerle yaklaşmanın önemi, Hz Lokman'ın oğluna tavsiyelerinde takip ettiği üslubu örnek verilerek vurgulanmaktadır. Hz Lokman üç ayrı yerde ve üç ayrı konuda nasihat ve tavsiyede bulunurken oğluna "Ey oğulcağızım" (166) diye hitap etmektedir. Arap lisanında, burada kullanılan şekliyle bu kelime, bir babanın oğluna karşı söz söylerken tayin edeceği sevgi ve şefkati belirten, en fazla duygu yükü taşıyan kelimedir. (167) Bu kalıp ism-i tasgîr kalıbıdır. İsm-i tasgîr ise arapçada, azlığa, tahkire ve merhamet ederek sevmeye delâlet eder. (168)

(166) Lokman, 31/ 13,16,17

(167) Bundan başka *ابنى*, *ولدى* ve *مخوّمى* kelimeleri bulunduğu halde bu kalıp tercih edilmiştir.

(168) Reşid eş-Şertûnî, Mebâdiü'l-arabiyye, s.112

2. YUMUŞAKLIK VE TATLI SÖZ

Çocuk eğitimi konusunda eğitiçinin sevgi ve şefkat duygularının tezahürü, yumuşak davranış (nezaket) ve tatlı sözdür. İnsana her türlü eğitim kilidini açacak anahtar nazik davranış ve tatlı sözdür. Çünkü bu tip yaklaşım, insanın yapısı ve karakterine uygundur. Bundan dolayı, islâmî tebliğın ana metodu, yumuşak davranış ve tatlı söze (nasihate) dayanır. Gerek gayr-i müslimi imana davet etme, gerekse bir mümine hayrı tavsiye ve kötülükten nehyetme işi, ilk defa nasihatle gerçekleştirilmeye çalışılır. Ona kolaylık, afv ve müsamaha yolları tatlılıkla anlatılır. Ancak bu usullerle yola gelmeyenlere zorlama, sert tavır takınma ve tecziye ile muamele ~~lenmektedir.~~⁽¹⁶⁹⁾ Çünkü davette ancak böyle bir metod, muhatap üzerinde müsbet bir tesir bırakır.

İnsanların büyük bir çoğunluğu (fitrat-ı selime sahip olanlar) güzel söz (mev'iza) ile ikna olurlar. Çünkü insan, hoş tutulmayı isteyen, gururuna düşkün bir varlık olarak yaratılmıştır. Bu psikolojik yapısına uygun davranışlara muhatap olmaktan hoşlanır. Bu konuda Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulmaktadır:

"Ey Muhammed! Rabbinin yoluna hikmetle, güzel öğütle çağır. Onlarla en güzel şekilde tartış. Doğrusu rabbın kendi yolundan sapanları daha iyi bilir. Doğru yolda olanları da en iyi biliriz."⁽¹⁷⁰⁾

Görüldüğü gibi bu âyet, insanları hakka davetin usullerini beyan etmektedir.

Buna göre:

(169) Canan İbrahim, a.g.e., s.275

(170) Nahl, 16/125

Nâsın zeki ve âlim olanlarını katî delillerle, bu konuda orta halli olup fitrat-ı selîme sâhiplerini güzel sözle, daha aşağı derecede olup münazaraya meraklı olanlarını güzel münazara usulleri ile hakka davet tavsiye edilmektedir. (171)

İnsanların büyük bir çoğunluğu bozulmamış, bir fitrata ve orta derecede zeka ve bilgiye sahip olduğu için, başvurulacak en iyi eğitim metodu güzel sözdür. Bu âyet aynı zamanda insanlar arasında uygulanan eğitim usullerinin kişilere göre değiştirilmesi gerektiğine, bu konuda da ferdi farklılıkların olduğuna işaret etmektedir.

Güzel sözün eğitim değerini ve insanlar üzerindeki etkisini çok canlı bir tablo şeklinde anlatan bir başka âyet şudur:

"Allah'ın, hoş bir sözü kökü sağlam, dalları göğe doğru olan- Rabbinin izniyle her zaman meyve veren- hoş bir ağaca benzeterek nasıl misal verdiğini görmüyor musun? İnsanlar ibret alsın diye Allah onlara misal veriyor. Çirkin bir söz de, yerden koparılmış, kökü olmayan kötü bir ağaca benzer" (172)

Bu âyette Yüce Allah, güzel ve hoş bir sözün insan ruhunda ne derece derin izler bıraktığını çok güzel bir ~~misal~~ misalle izah etmektedir. İnsanın bilgi ve eğitim almaya hazır halini verimli bir toprak parçasına benzeterek, böyle bir toprağın, ancak, kökü olan sağlam fideyi kabul edeceğini, onu bünyesine alıp, benimseyip büyüteceğini ve yetiştireceğini anlatıyor. İşte bu şekilde, eğitimi kabul etmeye hazır kişilere de tesir edebilecek tutum ve tavrın güzel sözle ortaya konması gerektiğini, böylece insan ruhunun derinliklerine nüfuz edilebileceğini, orada o sözün kökleşip kişinin davranışlarını etkileyeceği izah ediliyor. Daha sonra o söze uygun davranış örneklerinin birer meyve olarak o kişiden sudur edeceği tasvir ediliyor. Böylece o kişinin o konudaki eğitimi, müsbet bir şekilde tamamlanmış olmaktadır. Çirkin söz ve kaba davranış ise köksüz ağaca benzetilmiştir. Arazi ne kadar verimli de olsa, kökü olmayan bir ağaç (dal parçası) bu arazi üzerine ne kadar derine dikilirse dikilsin tutmayacaktır. Dolayısı ile ne kök-

(171) M. Vehbi Ef., a.g.e., c.VII, s.2922 (Tefsir-i Hâzin'den naklen).

(172) İbrahim, 14/24-26

leşecek, ne gelişecek ne de meyve verecektir. Hatta toprak o dal parçasından rahatsız olacak verimliliği düşecektir. Bunun gibi çirkin söz de tesir kabiliyeti olmadığı için insan ruhunun derinliklerine giremez, oralarda yerleşemez, dolayısı ile o kişide temin etmek istediğimiz davranış örneklerinin ortaya konmasına sebep olamaz. Belki de, okişinin tepkisine sebep olup, daha da zararlı davranışlara bile yol açabilir.

Ayette aynı zamanda, metod olarak baş vurulan benzetme usulünün, öğretme ve öğrenme kaidelerinden biri olduğuna işaret edilmekte, konunun böyle müşahhas hale getirilmesi ile daha iyi anlaşılacağı vurgulanmaktadır.

Çocuk eğitiminde güzel söz konusunda üzerinde durulan bir de ses tonu meselesi vardır. Nasihat, tavsiye ve öğütlerde, hatta ve hatta günlük konuşmalarda ses tonunun alçak perdeden tutulması etkiyi çoğaltır, daha tabii hale getirir. Kur'an-ı Kerim'de bu hususa, Hz Lokman'ın oğluna tavsiyeleri arasında temas edilmektedir:

"Yürüyüşünde tabii ol. Sesini kıs. Seslerin en çirkinini şüphesiz merkeplerin sesidir".⁽¹⁷³⁾

Konuşurken çok iyi şeylerden bahsetsek bile ses tonunun yüksek oluşu etkiyi azaltır, belki de anlatmak istediğimiz şeyler anlaşılmaz. Hatta tepki bile doğurur. Tatlılıkla anlatma metodu, düşük ses tonu ile tamamlanır.

Tatlı söze uygun hareketler, yumuşak davranışlardır. Özellikle çocuklara karşı sert hareketler hiç bir eğitim sisteminde tavsiye edilmemiştir. Kur'an-ı Kerim bu hususta şöyle buyurmaktadır:

"Allah'ın rahmetinden dolayı ey Muhammed, sen onlara karşı yumuşak davrandın. Eğer kaba ve katı kalpli olsaydın, şüphesiz etrafından dağılır giderlerdi. Onları affet".⁽¹⁷⁴⁾

Ayette, Allah rasûlünün görevini yapabilmesinin ancak yumuşaklıkla mümkün olduğu izhar ediliyor. Bu tip davranış, güzel ahlakın gereğidir. Kızgınlık ve şiddet, ahkâmın kabul edilmesini engeller. Yumuşaklık ancak ilâhî hukuktan bir konuyu icraya mani o-

(173) Lokman, 31/19

(174) Al-i İmrân, 3/159

lursa yasaklanmıştır. Bunun dışında tebliğ metodu yumuşaklık-
tır.⁽¹⁷⁵⁾ Yani sertlik ancak bir ceza metodudur.

Burada dikkat edilmesi gereken bir husus da her hal ü kar-
da yumuşak davranış gösterebilmenin kolay bir şey olmadığıdır.
Çünkü bu tip bir davranışı Rasulullah bile ancak Allah'ın rahme-
ti sebebi ile göstermiştir. Bu ibarenin âyette zikredilmesi, insa-
nın zaaflarından dolayı tatbikatta güçlük çekeceğini ihtar için-
dir. Bu noktanın hatırdan çıkarılmaması gerekir. Kanaatımızca in-
san bunun da eğitimini yapmalıdır. Bu tip davranışı alışkanlık ha-
line getirmeye çalışmalıdır.

Âyette, ayrıca af konusuna temas edilmektedir. Yumuşak dav-
ranış örneğini, suçsuz ve masum çocuklar şöyle dursun, herhangi
bir konuda, hata yapan kişilere karşı takınmaya çağrılmaktadır. İn-
sanlardaki davranış bozuklukları karşısında gösterilecek af konu-
su bir başka âyette şöyle anlatılır:

"Onlar bollukta ve darlıkta sarfederler. Öfkelerini yener-
ler. İnsanların kusurlarını affederler. Allah iyilik yapanları
sever"⁽¹⁷⁶⁾

Bu âyette öfke dolu hareketlerin, kızgınlığın sebep olduğu
davranışların iyi insanlara yakışan davranışlar olmadığı, bu ha-
reketlerin normal durumlarda yapılması şöyle dursun, muhatabın
kusurlu ve sinir bozucu hareketlerinde bile gösterilmemesi ve o-
na afv ile karşılık verilmesi gerektiği öğretiliyor. Ve bu husus
"muhsin" kişilerin özelliği olarak zikrediliyor. "İhsan" ın Ce-
nab-ı Hakk'a izafe edilmesinin iki yönlü tecellisi olur:

1. Menfaat temin eder.
2. Mazarratı (zararı dokunacak sebebi) uzaklaştırır.

İşte öfkeyi yutmak ve halkın kusurlarını affetmek ihsanın
bu türüsüdür. Yani bu tutum insana menfaat sağlar, zararı dokuna-
cak hareketleri de ondan uzaklaştırır.

İyi davranış örneklerinin eğitim değerini gösteren bir
başka âyet de şudur:

"İyilikle kötülük bir olmaz. Sen (kötülüğü) en güzel bir
tavırla önle. Ozaman (görürsün ki) seninle arasında düşmanlık

(175) M. Vehbi Ef., a.g.e., c.II, s.765

(176) Al-i İmran, 3/134

bulunan kimse sanki yakın bir dost olur.Bu haslete ancak sabredenler kavuşturulur.Buna ancak (hayırdan) büyük pay sahibi olan kimse kavuşturulur!"⁽¹⁷⁷⁾

Burada eğitici ile eğitilen arasında kurulması gereken ve eğitim açısından vaz geçilmez şart olarak görülen eğitim ilişkilerinin temel noktası vurgulanmaktadır.Eğitsel ilişkiler,iki tarafın birbirini dost olarak görmesi ile tesis edilebilir.Dostluğun temelinde ise güven duygusu yatar.Karşılıklı güven sayesinde çocuk,eğitenin kendi iyiliğini istediğine,eğitici de çocuğun kendisini aldatmayacağına inanır.⁽¹⁷⁸⁾ İşte bu noktada çocuğa güvenen eğitici onun hatasını yumuşaklıkla karşılarken,bu hareketi ile karşısındakine aynı zamanda itimat da telkin etmiş olur.Böylece bilâhère eğitim faaliyetinin,üzerine bina edileceği karşılıklı güven duygusu tesis edilmiş,eğitsel ilişkiler kurulmuş olur.Böylece davranış bozukluğu olan kişilerin bu hareketleri,giderek önlenir.Hatta birisine karşı düşmanca davrananların,ona karşı şefkatli bir dost gibi davrandıkları görülür.Kötülük,ona ancak o konudaki en güzel hasletle karşılık vermek suretiyle önlenir.Kızgınlığa sabır,bilgisizliğe hilm,kötülüğe afv gibi.⁽¹⁷⁹⁾ Bu tip hareket tarzı,mücerred iyilikten çok daha güzeldir.Çünkü böylece kötülüğün çoğalmasının veya şiddetlenmesinin önüne geçilir.⁽¹⁸⁰⁾ Bu ise,ancak sabredebilen ve her şeyden önce kendisi eğitilmiş (hayırdan büyük bir pay almış) kimselerin yapabileceği bir iştir.

Konuya,bir büyüğün şu zarif sözü ile son veriyoruz :

Tatlı söz ve zarif davranış dinlenir.Kaba insan,ısıran köpek gibi herkes tarafından taşlanır.⁽¹⁸¹⁾

(177) Fussilet, 41/34-35

(178) Kanat Fikret,a.g.e., s.52

(179) Heyet,Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli,s.479

(180) Yazır Elmalılı Hamdi,a.g.e., c.VIII, s.4207

(181) Bağil Ali Fuad,Gençlerle Başbaşa, s.68

3. ÖRNEK HAREKET

Kur'an-ı Kerim, büyük-küçük bütün insanlara bazı şeyleri öğretirken, onlara davranış örnekleri sunar. Konuyu tablolar halinde canlı bir şekilde gözler önüne serer. Çocuk eğitiminde de davranış örnekleri göstermenin önemli bir yeri vardır. Çünkü çocukta öğrenmenin ilk şekli, ilk yolu taklittir. Çocuk çevresindeki kişilerin hal ve davranışlarını taklit ederek öğrenmeye ilk adımını atar. Bundan dolayı çocuğun yaşadığı çevrede, güzel davranış örnekleri bol, bir ortam meydana getirilmelidir. Çocuk her yerde soylu davranışlar görmelidir. Bu davranışlar çocuğa hitap edici tarzda senaryolaştırılmalı, tabîlik kaidesine uyulduğu kadar gelişigüzelikten de sıyrılmalıdır. Çünkü "çocuğun taklit edebileceği hareketler fizyolojik yapısı ile sınırlıdır. Yapabileceği taklitlerin içinden bile seçme ve tercihler yapar. Bu tercihe etki eden şey de onun gelişme yolundaki ihtiyaçlarıdır." (182)

Demek oluyor ki, çocuğa taklit edeceği davranışları sunarken, bunların onun yapabileceği davranışlar olmasına dikkat edilmelidir. Aynı zamanda çocuğun taklit edeceği davranışları seçmesinde, bu davranışı yapan şahsın kimliği de önemlidir. Bu tercihin fizyolojik dayanağı irsiyet değil, daha yaşlı ve daha üstün kişilerin kendisinde meydana getirdiği etkidir. Yani çocuk için taklit ettiği hareket kadar o hareketin sahibi olan şahıs da önemlidir. (183)

Öyle ise çocuk, taklit edeceği hareketleri ilk defa yakın çevresinden, kendi üzerinde etkisi olan kişilerden seçecektir. Şüphesiz bu kişiler de ilk planda ana ve babadır. İşte çok bilinen bu özelliği kullanmak suretiyle çocuk eğitiminde büyük mesafeler katedilebilir.

(182) C.Savard, Çağdaş Pedagojiden Seçmeler, s.65

(183) C.Savard, a.g.e., aynı yer

Kur'an-ı Kerim'in davranış örnekleri ile eğitimi onun genel eğitim metodlarından biridir. İnsanlara çeşitli davranış şekilleri örnek olarak verilmekte, insanların onları taklit etmesi istenmektedir. Böylece verilen bilgi nazarî olmaktan çıkmakta, pratiğe çok yaklaşmaktadır.

Bu metodla öğrenme olayının gerçekleşebileceğini Kur'an-ı Kerim bize, Rasûlullah'ın davranışlarından islami öğrenebileceğimizi, onun hayatının bize örnek olduğunu belirtmek suretiyle anlatır:

"Ey insanlar! Andolsun ki sizin için, Allah'a ve âhiret gününe kavuşmayı umanlar ve Allah'ı çok anan kimseler için Rasûlullah en güzel bir örnektir".⁽¹⁸⁴⁾

Ayette belirtildiğine göre, Rasûlullah bize islami sadece teorik olarak öğretmemiş, aynı zamanda hayatın bütün safhalarında ne şekilde tatbikata konacağını bizzat kendi davranışları ile göstermiştir. Böylece örnek hareketlerle müslümanlara ders vermiştir.⁽¹⁸⁵⁾ İşte bu örnek davranışlar, ashabın islami daha kolay anlamasına ve tatbik etmesine yol açmıştır. Kur'an-ı Kerim bu gerçeği belirtmekte ve islami anlamak isteyenlere Hz Peygamber'in hayatını örnek göstermektedir. Öğretme konusundaki bu tutum, şüphesiz bizim için de bir örnektir. Böylece islami öğretme olayı tam olarak gerçekleşmiştir. Örneksiz eğitim tam ve mükemmel olarak ortaya çıkmaz.⁽¹⁸⁶⁾ Başarı da mevzif olarak kalır.

Çocuk eğitiminde de örnek hareketlerin son derece önemli yeri vardır. Çocuk kendisine öğretilen, tavsiye edilen davranışların bir örneğini yakın çevresinde özellikle ailesinde görmek ister. Bu onun için bir öğrenme kolaylığı olduğu gibi ikna ve tatmin olması için bir ihtiyaçtır. Eğer çevresindeki hareketler, kendisine söylenenin aksini gösterirse itimadı kaybolur. Giderek üzerindeki eğitim zorlaşır ve etkisini kaybeder. "Daha ilk çağlarda Aristo, daha sonra İbn-i Sina öğretimde örneklerin önemine dikkat çekmiş, eski Romalılar da "sözün yolu uzun fakat örneklerin kısa ve etkilidir" demek suretiyle örneklemenin eğitimdeki vazgeçilmez yerini belirtmeye çalışmışlardır".⁽¹⁸⁷⁾ "Dış tezahürler, tevaccühkâr bir bakış, tatlı bir tebessüm, sevgi dolu bir söz, bir hare-

(184) Ahzâb, 33/21

(185) Yazır Elmalılı Hamdi, a.g.e., c.VI, s.3883

(186) Bayraklı Bayraktar, a.g.e., s.159

(187) Öymen H. Raşit, Eğitim Psikolojisi, s. 104

ket çocuğun kalbini kazanır.Fakat onu asıl bağlayan günlük davranıştır.Eğer eğitimcinin hareketleri davranış kurallarına uymuyorsa,onu hemen farkederek ve bir nevi alçalma duyar.Siz onu küçük ödevlerini yapmaya sevk ediyorsanız,o sizin büyük ödevlerinizi yaptığınızı mütemadiyen görsün.O zaman yalnız sizi sevmekle kalmaz, aynı zaman da size inanır da".(188)

Yapılmasını tavsiye ettiği bir şeyi kendisi tatbik etmeyen bir eğitimcinin düştüğü çelişkiyi Kur'an-ı Kerim şöyle ifade eder:

"Ey inananlar! Yapmadığınız şeyi niçin söylersiniz?(189)

Bu âyette teori ile pratiğin arasındaki irtibatın çok kuvvetli olduğu,bizzat eğitimci tarafından tatbik edilmeyen kaidelerin muhatap üzerinde müsbet etki yaratamayacağı ve bunun bir tutarsızlık olduğu anlatılmaktadır.Aynı mânâyı tamamlamak üzere bir başka âyette şöyle buyrulmaktadır:

"Kitabı okuyup durduğunuz halde kendinizi unuttur da başkalarını mı iyilikle emredersiniz? Düşünmezmez misiniz?"(190)

Âyette iyilik yapılmasını isteyip de kendisinin bu isteğin dışında hareketlere sahip olanların gayretlerinin faydasızlığı ve bu tutumun bir ahmaklık çeşidi olduğu zarif bir şekilde belirtiliyor ve bu konuda insanlar,özellikle eğitimciler uyarılıyor. Böyle bir hareket şu üç noktadan yerilmiştir:

1. İyiliği emretmek suretiyle başkasını bu iyiliğin sonuçlarından faydalandırıp,kendi nefsinin bu faydadan uzak tutmak bir çelişkidir.

2. Başkasına vaaz ve nasihat verip,kendisinin kendi nasihatını dinlememesi,kendisini ve söylediklerini fiilen tekziptir.

3. Verdiği nasihatın aksini yapmak o nasihatın değerini düşürür.Herkesin ondan uzaklaşmasına sebep olur.(191)

Böylesine tutarsız bir davranış (kendisinin yapmadığı bir şeyi başkasına tavsiye etmek) dinen yasaklanmamıştır.(192) Böyle

(188) C. Savard,a.g.e., s.89

(189) Saf, 61/2

(190) Bakara, 2/44

(191) Yazır Elmalılı Hamdi,a.g.e.,c.I,s.338

(192) Yazır Elmalılı Hamdi,a.g.e.,aynı yer.

bir metodu yasaklamayıp ince bir şekilde tutarsızlığını belirtmek, onun eğitim değerinin olmadığını gözler önüne sermek içindir. Sözlerimizin eğitim değeri kazanabilmesi için, kendimizden en azından o sözlerin zıddı davranışlar sudur etmemesi gerekir. Tabii en güzeli o sözlerin davranışlarımızla tamamlanmasıdır. Özellikle çocuk eğitiminde buna dikkat etmek gerekir. Çünkü çocuk da, sözlerimizle hareketlerimizin arasındaki bağı anlayıp değerlendirebilecek bir idrake sahiptir.

Bu konuda şu âyeti de zikredebiliriz:

"Doğrusu, ben kendisini Allah'a verenlerdenim diyen, yararlı iş işleyen ve Allah'a çağıran kimseden daha güzel sözlü kim vardır?" (193)

Ayette en güzel sözün Allah'a davet olduğu, fakat bu davetin ancak iki esastan biri üzerine oturtulursa bu özelliği kazanacağı belirtiliyor. Bu özellik de şudur:

Davet, kuru bir sözden ibaret kalmamalı, aynı zamanda davet edenin hali sözüne uygun olmalıdır. Yani, önce kendisini düzeltmelidir. (194) Ayet aynı zamanda, kalben yapılması istenen bir işin, lisanen de söylenmesi gerektiğine işaret ediyor. (195)

Sonuç olarak, eğitimcinin muhatabı üzerinde müsbet bir tesir icra edebilmesi için, kendisinin samimi olması, düşündüklerini söz ile ifade edebilmesi ve söylediklerini bizzat kendisinin yaşaması gerekir.

Çocuğun da verilen bu eğitimi alabilmesi için, bu hareketleri bedenen ve zihnen taklit edecek bir yapıya sahip olması ve muhatabına inanması gerekir.

(193) Fussilet, 41/33

(194) Yazır Elmalılı Hamdi, a.g.e., c.VIII, s.4207

(195) M.Vehbi Ef., a.g.e., c.VII, s.5060

4- TEDRİCİLİK (SABİR VE AZİM)

Eğitimcinin çocuğa eğitim verirken üzerinde dikkatle duracağı bir başka konu eğitimin bir süreç (vetire) işi olduğu kaidesidir. K.K. insanları eğitirken daima tedrici bir yol takip etmiş, emirler ve yasaklar koyarken insanların bunlara intibak edebilmeleri için zamana ihtiyaçları olduğu gerçeğine işaret etmiş, bu davranış şeklini insanlara da tavsiye etmiştir. K.K. in 23 sanede inzal oluşu da, eğitimde tedricilik kaidesine riayettir. Gene içkinin yasaklanması böyle, kademe kademe gerçekleştirilmiş, namaz ilk tebliğden 11, oruç 14 yıl sonra emredilmiştir. Bunlar gibi diğer kaideler genel zaman ve zemine uygun olarak gelmiş, insanların karşısına birdenbire bir emir ve yasaklar manzumesi çıkartılmamış; böylece onların müşkül bir duruma düşmesi önlenmiştir. Ayrıca her türlü eğitim faaliyetinde, gerek gayr-i müslimleri dine davette, gerekse müslümanların te'dibinde daima kolaydan zora, müsamahadan tecziyeye doğru bir tedricilik takip ve tavsiye edilmiştir. (196)

Çocuk eğitimi de bir süreç işidir. Ona kazandırılmak istenen davranışların onun bünyesine yerleşmesi yavaş yavaş cereyan etmektedir. Bundan dolayı ana baba ve eğitimcinin bu kaideyi göz önünde bulundurarak sabırlı ve azimli hareket etmesi gerekir. Çünkü, çocuklar yetiştirilirken daima beklemek ve basit alıştırmaları bıkmadan, usanmadan tekrarlamak gerekir. (197)

Eğitimde tedricilik kaidesi K.K. de şu ayetle belirtil-

(196) Canan, İbrahim a.g.e. s.276 (bak. Taha 20/44, Nahl 16/125 Nisa 4/34)

(197) C. Savard a.g.e.s.43

mektedir.

"Kur'ân'ı insanlara ağır ağır okuman için, bölüm bölüm indirdik ve O'nu gerektikçe indirdik." (198)

Ayette K.K.in insanlara, acele etmeden ve mühlet vererek okunması için, sure ve ayetlerin ayrı ayrı inzal olunduğu beyan edelmekte; mühletin sebebinin de insanların bir hadisenin hükmünü dinleyip onu hazmedebilmeleri için böyle bir zaman dilimine ihtiyaç hissetmeleri özelliğinin olduğu açıklanmaktadır. (199)

Eğitimde tedricilik kaidesine riayet için takınılması gereken sabırlı ve azimli tavırla, tembellik ve ilgisizliği karıştırmamak gerekir. Şımarık çocukların aşırı hareketlerine göz yuman ana ve babanın davranışıyla, çok az bir sonuç ile yetinip, böyle bir durumu eğitimcilik mesleğinin icabı olarak niteleyen eğitimcinin sabrı, aslında sabır olmayıp ilgisizlik ve duygusuzluktan başka bir şey değildir. Halbuki eğitimcilik mesleğinde sabır, çocuklar üzerinde hayırlı telkinler yapan onları da sabırlı ve sakin bir hale getiren bir özellik olduğu kadar, eğitime istidadınının güvenilir bir göstergesidir. (200)

Eğitim ve öğretimde aceleciliğin faydasızlığını gösteren bir başka ayet de şudur.

"Ey Muhammed! Cebrail sana Kur'ân okurken unutmamak için acele edip onunla beraber söyleme. Yalnız dinle!" (201)

Bu ayette de Cenab-ı Hak Rasulünü din işlerinde aceleden nehyetmiştir. Kur'ân'ı öğrenmek konusunda acele etmekten nehyedilince diğer hususlarda da acelenin kötü bir davranış olacağı sabittir. (202)

(198) İsra 17/106

(199) M. Vehbi Ef. a.g.e. c.VIII.s.3070-3071

(200) C. Savard a.g.e. s.43

(201) Kıyame 75/16

(202) M. Vehbi Ef. a.g.e. c.XV s.6260

5- MÜKÂFAT

İslâmın tavsiye ettiği eğitim araçlarından birisi de mükâfattır. K.K. bu metoda bir dini müeyyide (yaptırım) olarak sık sık başvurur.

Mükâfat, başkasında görülen iyilik, ihsan ve yardımın karşılığı olarak daha çok ihsan ve yardıma bulunma hadisesidir. Yani görülen iyiliğe misli ve fazlasıyla mukabele etmektir. (203)

Mükâfat bir teşvik unsurudur. Çocuk eğitiminde de bu temel üzerine oturtulması gerekir. Çocukta görülen iyi davranışların karşılığı olarak, o davranışların aynı veya daha fazlasıyla mukabele etmek; böylece çocuğu sevindirmek ve o davranışların alışkanlık haline gelmesini temin etmekte mükâfat motivî vazgeçilmez bir araçtır.

Bu motiv K.K. de çok çeşitli ve güzel hareketlere, karşılık olarak vaadedilmiş; böylece o hareketlerin çokça yapılması temin edilmek istenmiştir. İman, şükür, sabır, ihsan vb. gibi davranışlar mükâfata lâyık görülen davranışlardır. Biz bunların hepsini kapsayan bir terim olarak kabul ettiğimiz "İman edip, salih amel işlemek" fiili ve buna vaad edilen mükâfatın üzerinde durmak istiyoruz.

"Kim inkar ederse inkarı kendi aleyhine olur. Yararlı iş işleyen kimseler kendileri için rahat bir yer hazırlamış olurlar. Çünkü Allah (C.C.), inanıp yararlı iş işleyenlere lütfundan

karşılık verecektir. Doğrusu O inkarcıları sevmez" (204)

Ayeti Kerimede mükâfat vaadedilmek suretiyle insanlar yararlı iş işlemeye kanalize edilmekte ve bu davranışın onlarda alışkanlık haline getirilmesi hedeflenmektedir. Bir başka ayette aynı şey mükâfatın boyutları çok geniş tutularak, gerçekleştirilmek istenmektedir.

"Mallarını Allah (C.C.) yolunda sarfedenlerin durumu, her başağında yüz tane olmak üzere yedi başak veren tanenin durumu gibidir. Allah (C.C.) dilediğine kat kat verir. Allah'ın (C.C.) lütfu geniştir. O, herşeyi bilendir." (205)

Bu ayette de yapılan iyi işlerin karşılıksız kalmayacağı, hatta kat kat mükâfatlandırılacağı beyan edilmektedir. "Bu şekilde kat kat mükâfat vaadedilmesi insanları bu işe rağbet ettirmek içindir. Çünkü böyle bir karşılığı bilen ve bunun idrakinde olan kişiler bu hareketleri mümkün olduğu kadar fazla yapmağa çalışırlar. Herkes, böyle bir va'din psikolojik olarak etkisinde kalır ve alacağı karşılığa göre çok az bir iş mesabesinde olan bu gibi hareketleri yapmağa gayret eder." (206)

Demek ki mükâfat iyi davranışların tekrarlanarak alışkanlık haline gelmesinin saikidir. Öyleyse, çocukta gördüğümüz olumlu davranışları tekrarlattırarak alışkanlık haline getirmede mükâfat vaadetmek ve gerektiğe vermek etkili bir yoldur. Bu tutum çocuk psikolojisine de uygundur. Zaten mükâfatın özü iyi davranış ile sevinç duygusu arasında bir bağ kurmak ve bu bağı devam ettirmektir. Bu bağ kurulacaksa mükâfata başvurulur. Aksi bir tutum, insanı amacından saptırır ve çocuğun yaptığı her olumlu harekete bir karşılık beklemesine sebep olur.

Mükâfatın bu olumsuz yönüne dikkat çeken bazı pedagoglar onun pedagojik değeri olmadığını bilakis olumsuz bir alışkanlığa yol açacağını iddia etmişlerdir. "İradenin saflığının

(204) Rum 30/44-45

(205) Bakara 2/261

(206) M. Vehbi Ef. a. g. e. c. I, s. 487

kaybolmasına sebep olduğu" ve "dolaylı ilgi uyandırdığı" tezleri de mükâfata yapılan itirazlar arasındadır.⁽²⁰⁷⁾ Halbuki mükâfat da ceza gibi, çocuğun iradesini harekete geçirmek için beklediği motivasyonlardan birisidir.

Mükâfat konusunda maddî değeri olan şeylerden çok manevî yönü ağır basan hususların üzerinde durulmalıdır. Böylece uyarıcıyı daha silik hale getirip, davranışları daha kolay bir şekilde ön plana çıkartabiliriz.

Mükâfatın temel esprisi, onun yüce amaçlar için kullanılan bîr araç oluşudur. Onun bu özelliği hiç bir zaman ihmal edilmemeli; çocuk için amaç haline dönüştürülmesinin önüne geçilmelidir. Ayrıca günlük hayatın bir parçası olan davranışlara mükâfat vermek de eğitim açısından yanlış bir tutumdur. İnat ve itaatsizlik sebebiyle yapılmayan iyi hareketlerin veya yapılan yanlış davranışların düzeltilmesi ceza yoluyla mümkündür.⁽²⁰⁸⁾ Bu konuda ceza ile mükâfat karıştırılmamalıdır. Bu hususa K.K. şöyle temas etmektedir:

"Biz hangi memlekete bir peygamber gönderdi isek, onun halkını (peygamberlerini tanımamaları yüzünden) yalvarıp, yakarsınlar diye mutlaka fakirlikle, şiddetle, hastalıkla (sıkıp) yakaladık. Sonra bu sıkıntının yerine, iyilik (selâmet, bolluk) verdik. Nihayet çoğaldılar. Atalarımıza da (gah böyle) fakirlik, şiddet, hastalık (gah) iyilik, genişlik dokunmuştur. dediler. Bunun üzerine biz de kendileri farkına varmadan onları ansızın tutup yakalayı verdik."⁽²⁰⁹⁾

Ayette belirtildiğine göre ceza (sıkıp daraltma) ile eğitim yerine mükâfat (bolluk ve selâmet) ı ikâme etmenin hiç bir faydası görülmemiş; bilakis o kişilerde bu tip olayların tabii olduğu gibi bir yanlış fikrin uyanmasına yol açmıştır.

Böylece ceza yerine mükâfat, insanları te'dip etmemiş, aksine şımartmış ve onları adam sendeciliğe götürmüştür. Bu sebeple

(207) Kanat, Fikret, Kısaltılmış Pedagoji s.84

(208) Kanat, Fikret, a.g.e. s. 78

(209) Araf 7/94-95

onlar da olaylar zincirinin illet ve hikmetini düşünüp layıkıyla değerlendirememişler, ihtarlara uyarılara önem vermemişlerdir. (210) Bunun sonucunu da acı bir şekilde çekmişlerdir. İşte yersiz mükâfatın elîm sonuçlarına K.K.böyle yer vermektedir.

(210) bak. Yâzır, Elmalılı Hamdi a.g.e., c.III, s.2218-2219

6- CEZA

İradeye direkt tesiri olan eğitim araçlarından biri de cezadır. Ailede otorite, okulda disiplinin sağlanabilmesi için her halükarda ebeveyn ve hocanın çocuk karşısında bazı yetkileri olmalıdır. İşte bu yetkilerin kullanılması, ceza kavramını ortaya çıkartır. (211)

Cezanın eğitimde önemli bir yeri vardır. (212) Bu yerin müsbet veya menfi olduğu yolunda çeşitli görüşler ileri sürülmüş, münakaşalar yapılmış, halen de kesin bir sonuca ulaşılamamıştır. Modern pedagojide her ne kadar cezanın, özellikle dayanın eğitimden kaldırılması konusunda çok kuvvetli cerayanlar mevcutsa da bunun yanı sıra cezayı savunanlara da rastlanır. (213)

K.K. de çocuklara verilecek ceza ile ilgili bir ayete rastlanmaz. Ancak bu konuda genel prensipler vaz' edilmiş, böylece eğitsel bir kavram olarak cezaya yer verilmiştir. K.K. e göre cezalandırma fiili için, aşağıdaki bağlantının tamamlanması şarttır. (214)

Bilgi + Sorumluluk → Ceza

Bu bağlantıya göre bilgi verdiğimiz hususlarda, kişiyi sorumlu tutabiliriz. Sorumluluğunu yerine getirmeyene ceza ve-

(211) Canan, İbrahim, Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye. s.285

(212) Kanat, Fikret, a.g.e., s.71

(213) Ceza, bir bakıma sosyal hayatın zorunlu bir fonksiyonudur. Dış düzeni korumak için cezaya baş vurulması tabiidir. Zira, cezanın yarattığı korku ve acı sayesinde çocuklar anti-sosyal hareketlerde bulunmaktan toplumun rahatını kaçırmaktan çekinirler (Kanat, Fikret a.yer)

(214) Bayraklı, Bayraktar, İslâmda Eğitim s.169

rebiliriz.Bu konuda K.K.de birçok ayet mevcuttur.Ayrıca,kıssalarla da bu hususa temas edilmektedir.(215) Şimdi bu ayetlerden birinin üzerinde duralım:

"Allah(C.C.),bir kavme hidayet ettikten sonra,sakınacakları şeyleri kendilerine apaçık bildirinceye kadar onlar(ın) sapıklığına(hükm) edecek değildir.Şüphesiz ki Allah (C.C.)her şeyi hakkıyla bilendir."(216)

Ayetin sorumluluk hakkında ortaya koyduğu kesin çizgiler şunlardır:

1)Sorumluluğun meydana gelmesi için o konuda geniş açıklamaların yapılmış olması ve kişinin mevzuu etraflica öğrenmiş olması gerekir.

2)Bilgiden önce yapılmış,yanlış hareketlerden dolayı insan sorumlu tutulamaz.(217)

Bu hususta "düşünsün ve bulsun" gibi hükümler ileriye sürülemez.Çünkü insan akıyla yalnız Allah'ın (C.C.)varlığını ve birliğini bulmakla yükümlüdür.Bunun dışında hiç bir konuda kendisine bilgi verilmeden sorumlu tutulamaz.(218)

Öyle ise ceza,ancak,hata olduğu biline biline şuurlu olarak yapılan hareketlere verilebilir.Özellikle çocuğun şuur-suzca yaptığı hareketler cezalandırılmaz.Ayrıca ceza verirken çocuğa,bu cezaya niçin maruz kaldığı da anlatılmalıdır.Böylece çocuk cezayı hakettiğine ikna edilmelidir.Çünkü,otorite ve ona itaate kalben değer vermeyen çocukta pasif direnme meydana gelir.(219)Kayıtsızlık,yalancılık ve umursamazlık huylarını kazanır.Giderek cezaya alışkanlık kesbeder.Böylece cezanın iradeye olan direk tesiri yok olur.Bunun sonucu iyi ve etkili bir eğitim aracı,olumsuz davranışların ortaya çıkmasına sebep

(215) bak. K.K.deki Adem,Nuh,Hud,Salih,Şuayb peygamberler ve Fravun,Karun kıssaları

(216)Tevbe 9/115,En'am 6/131,İsra 17/15

(217)Çantay,H.Basri,Kur'ân-ı Hakîm ve Meşli Kerîm s.300(dipnot)

(218)M.Vehbi Ef.a.g.e. c.V s.2136

(219)Kanad,Fikret,a.g.e.,s.51

olur. Ayrıca ceza verirken çocuğun yaşı, bedeni ve psikolojik durumu, cezanın şekli, miktarı ve özellikle gayesini dikkate almak gerekir. (220) Kızgınlığı gidermek ve öfkeyi yatıştırmak için ceza verilmez. Cezanın gayesi eğitmektir. Bu iki husus maalesef bir çok ana baba ve eğitici tarafından karıştırılmaktadır.

Cezanın ölçüsü de K.K.de şu şekilde konmaktadır.

"Eğer ceza vermek isterseniz size yapılanın aynı ile mukabele edin. (221)

Yani verilecek cezanın ölçüsü işlenen suçla orantılı olmalı, kesinlikle suçun boyutlarını aşmamalıdır. Çünkü ceza konusunda adalet onun ancak suçun misli olması, bu sınıra tecavüz edilmemesi ile elde edilir. Eğer suçun üzerine çıkarsa fazla kısım zulümdür. Zulüm ise haramdır. (222) Ve yasaktır. Böyle bir tutumun eğitim değeri de yoktur.

Ayette zikri geçen cezanın suçun aynı (veya misli) olması kavramı bazı eğitimcilerce ileri sürülen tabii ceza kavramına da yakın bir sistemdir. (223) Bu sistemde insaf, edep ve güzellik gibi iyi huylar şefkat, merhamet gibi insani duygular başlıca temellerdir. Ancak böyle temellerin üzerine bina edilen ceza hatayı tamir eder ve amacına ulaşır.

Ceza, itaate alıştırma, itaati meydana getirme metodu dur. Ancak, itaat etmesini bilen kişi muhatabına itaat telkin edebilir. Kendi kendini idare edebilen kişiler emretmesini bilirler. (224) Öyle ise Çocuğun kendi kendini ve zamanı gelince de başkasını idare edebilmesi için itaatkâr davranışları benimsemesi gerekir. Eğer bu önemli şart çocukta kendiliğinden oluşmuş veya doğuştan gelmiş ise, artık

(220) Canan, İbrahim, a.g.e. s.287-288

(221) Nahl 16/126

(222) M. Vehbi Ef. a.g.e. c. VII s. 2924

(223) bak. J.J.Ruso. Emile

(224) J. Leif G. Rustin a.g.e. s. 129

o çocuk için ceza verme metoduna başvurmanın gereği yoktur Fakat çocuğun davranışlarında, ne doğuştan, ne de daha sonra oluşmuş, itaatkâr bir tutum görülmüyorsa, onda cezaya başvurmak suretiyle itaatkâr temayüller oluşturmak eğitimcinin görevidir. İtaatkâr temayüllerden maksat, dış görünüş itibariyle disipline olmak demek değildir. Disiplin ve otoriteyi çocuğun benliğinde hissetmesi, bunun yararına inanması ve bu duygular sebebiyle olumsuz bazı davranışlardan vaz geçmesidir. Aksi takdirde eğitimle ceza kavramlarının yan yana gelişi son derece çirkin bir manzara sergiler. (225) İşte bu görüntüden dolayı bir çok pedegog eğitimi, eğitmek maksadı ile çocuğu rahatsız etmek suçu gibi görmüşler, eğitimciyi çocuğun tabii hareketlerine müdahaleden men etmek istemişlerdir. (226)

Ceza konusundaki bütün bu düşünceler eğitim hususunda bir nevi gelişme olarak kabul edilmiş bile olsa, bunlar bize otorite denen o kuvvetlendirici tadı kaybettirmemelidir. Yoksa ailede eğitim zayıflar ve tatsızlaşır. Baskı yolu ile kişiliğin gelişmeyeceğini, bilakis ferdi büyük tehlikelere sürükleyeceğini iddia ederek, eniyi eğitimin hiç bir şeyi yasaklamayarak, öğütler vermeden, teşvik etmeden, haylazlıkta çocuğa müdahale etmeden, tam bir hürriyet içinde yetiştirmek olduğunu ileri sürenler! Kastettikleri anlamda bir hürriyet disiplininin insanın manevi hayatının derinliklerinde yatan ve ancak, ferdi yapımızın ve ferdiyetçiliğimizin basit gelişmesine karşı koyarak, gelişmesini sağlıya bileceğimiz, gerçek kişiliğimizin, menfaatlerimizin tutsağı olmasına sebep olabilecekleri unutulmamalıdır. Ferdiyetçi tutkulara ise insan kendi kendine gem vuramaz, dış müdahaleye ihtiyaç duyar.

Otoritenin üç yönlü bir eğitim değeri vardır.

1- Otorite, disipline etmek suretiyle, çocuğun zaaf ve kaprislerine göre hareket etmesini önler. Ona dıştan gelen bir engel çıkarır.

(225) J. Leiff G. Rustin a.g.e. s. 132

(226) J. Leiff G. Rustin a.g.e. s.136

2- Çocuğun aile içindeki yerini belirler.

3- Çocuğa kendine hakim olmayı öğretir. İradesini kuvvetlendirir. Böylece hürriyetten doğan şımarıklılığın tutsağı olmasını önler.

Fakat genede bu avantajlar bize otoriteyi zulme götürme hakkını vermez. Hele hele aile yuvasındaki sıcaklık ve şefkat duygularının oluşturduğu ortamı yok etmemizi hiç gerektirmez. Eğitim olayında ferdi özellikleri ve şefkat duygularını göz ardı etmek eğitsel faaliyetleri öldürür. Şurası hiç hatırdan çıkarılmamalıdırki: Çok ağır otorite altında zayıflar zahiren boyun eğer, kuvvetliler ise, gittikçe sertleşir. Bu soğuk ortamda hiçbir zaman iyi tohumlar yesemez. (227)

Bundan dolayıdır ki otorite ile boyunduruğun, ceza ile zulmün, hürriyet ile şımarıklılığın çok hassas olan dengelerini iyi belirlemek, birinin esprisini elde etmeye çalışırken diğerinin hududuna girmemeye kesinlikle dikkat etmek gerekir. Yoksa cezalandırmak suretiyle elde etmeyi umduğumuz, yanlış davranışların, kayıtsızlıkların ve dikkatsizliklerin tekrarına engel olmak, kötü alışkanlıkların yerleşmesini önlemek gibi amaçlarımızı gerçekleştiremeyiz. (228) Çünkü bu tutum çocuğun kafasında, yapılan hata ile cezadan dolayı duyulan acı arasında, kurulması gereken bağ ve çağrışımı ikinci plana atıp, inat ve kızgınlık gibi duyguları ilk plana çıkarır. Böylece elde etmeyi arzuladığımız sonucu gerçekleştiremez, sadece çocuğa ezivet etmekle kalmış oluruz.

Birbirleriyle çok yakın etki-tepki ilişkileri içinde olan ceza ve hürriyet kavramları hassas ve karmaşık yapılarından dolayı pedagoglar arasında bir takım görüş ayrılıklarına sebep olmuştur. Ceza konusundaki değişik fikirler bu günde devam ederken, hümanist filozof ve pedagogların gayretiyle bir ceza nevi olan dayağın eğitim aracı özelliği taşımadığı kaide olarak kabul edilmiş ve dayak eğitsel faaliyetlerden çıkartılmıştır.

(227) C. Savard, Çağdaş pedagojiden Seçmeler s. 152

(228) Kanat, Fikret, Kısaltılmış Pedagoji s. 71

K.K.de çocuğa dayak atılması ile ilgili bir tavsiye mevcüt olmadığı gibi Kitab-ı Mukaddes'te bahsedilen disiplin sopası (229) gibi bir kavramada yer verilmemiştir. Ceza konusundaki hükmü ise şudur.

"Eğer ceza vermek isterseniz size yapılanın aynı ile mukabele edin. Sabrederseniz andolsunki bu sabredenler için daha iyidir!" (230)

Ayete göre yapılan bir hatayı cezalandırma hareketinin eğitim değeri taşıya bilmesi için, ceza hatanın misli veya benzeri olmalıdır. Kesinlikle hatayı asmamalıdır. Daha iyi sonuç verecek hareket ise sabredip, o hatayı affedebilmektir.

Cezaya bu şekilde esnek bir ölçü konması onun karakteristiğinden gelmektedir. Cezanın yapısı bizi esnek bir tuma mecbur etmektedir. Bundan dolayı K.K.de mutlak ceza veya mutlak af diye bir ölçü konmamıştır. Eğer çocuğun eğitimi-ne yararı olacaksa hataya göre bir ceza verilmeli, aksi takdirde af yoluna gidilmelidir.

Cezayı gerektiren konular, hiçbir surette mükâfat motivi ile halledilmeye çalışılmamalıdır.

(229) Çocuktan te'dibi esirgeme
Çünkü onu değnekle döversen ölmez.
Onu değnekle döversin.
"Ve canını ölümler diyarından kurtarırsın." Kitab-ı Mukaddes, Süleyman'ın meselleri Bab 23, Ayet 13-14
Değnek ve te'dib hikmet verir.
Fakat kendi haline bırakılan çocuk anasını utandırır.
Kitab-ı Mukaddes, Süleyman'ın Meselleri. Bab:29 Ayet 15
Protestanlığın kurucusu Lüther, çocuğun yaramazlıklarını ancak dayağın önleyeceğini söyleyerek, Kalvenizm'in temsilcisi Wesley, çocuğun iradesine kırmak için günde on defa kırbaçlana bileceğini söyleyerek dayağı savunmuşlardır.

(230) Nahl 16/12

Ü Ç Ü N C Ü B Ö L Ü M

ÇOCUĞUN GELİŞİMİ

A-BİYOLOJİK GELİŞİM

Çocuğa eğitim verirken üzerinde durulması gereken konulardan biriside onun biyolojik gelişiminin takip ettiği seyirdir. Eğitim olayı fiziki yapıya paralel olarak yürütülür. Bunun için eğitim kurumlarında biyolojik gelişiminde üzerinde durulur. (231)

K.K.'de insanın yaratılışı, biyolojik gelişimi ve bu gelişimin zihni faaliyetlerle ilgisi şöyle anlatılır.

"Ey insanlar..... biz sizi(n aslınızı)topraktan, sonra(onun zürriyetini) insan suyundan, sonra pıhtılaşmış bir kandan, daha sonrada hilkatı belli belirsiz bir çignem ettten yarattık. Ve bunları size (kemâl-i kudretimizi) apaçık gösterelim diye (yaptık). Sizi dileyeyeğimiz muayyen bir vakte kadar rahimlerde durduruyoruz. Sonra sizi bir çocuk olarak çıkarıyoruz. Daha sonrada kuvvetinize (yiğitlik çağına) ermeniz için (büyütüyoruz). Kiminiz öldürülüyor, kiminizde (evvelki) bilgi (sin) den sonra (artık) hiçbirsey bilmemek üzere ömrünün en fena devresine (doğru) gerisin geri itiliyor. (232)

Ayette insanın yaratılışı ve rahimde geçen hayatı

(231) XIX. yüzyılın ikinci yarısında müsbet ilimler alanındaki gelişmeler eğitimin bedeni açıdan incelenmesine ve büyüme olayını eğitimin temel olayı olarak değerlendirmiştir. Bu anlayış sonucu okul doktorluğu müessesesi kurulmuştur. sağlık şartları, beslenme ve beden eğitimi çok daha geniş ölçüde ve hekimlik bilgisi ile desteklenmiş olarak ele alınmıştır. Oymen H. Rasit Eğitime Giriş s. 55-56

(232) Hacc 22/5

hakkında bilgi verdikten sonra⁽²³³⁾ çocukluk, gençlik ve ihtiyarlık çağının özellikleri anlatılıyor. Biz burada "eşüddünüze baliğ olmanız için sizi büyütüyoruz" ibaresi üzerinde durmak istiyoruz. "Eşüdd" kelimesi burada kuvvette, akıl ve temyiz melekesinde kemâle ermek manasına kullanılmaktadır. Bu ifadeye göre ayet kuvvette, akıl ve temyizde kemâlinize ermeniz için sizi büyütüyoruz buyurmakta,⁽²³⁴⁾ zihnin kuvvetleri, öğrenme melekesi ve idrak olayı ile bedeni gelişmenin paralelligi böylece anlatılmaktadır.

Çocuğunda öğrenmesi ve zihni faaliyetleri bedeni gelişmeyle doğru orantılı olarak gelişir. Yaşları ilerledikçe bedenlen olduğu kadar zihnen ve fikrende gelişip büyürler⁽²³⁵⁾

Okul çağında çocuk bu gelişme sürecinin muhtelif devrelerinde bulunur. Bedeni değişiklikler ve gelişmeler, çocuğu muayyen alâka ve faaliyetlere sevk eder. Gençlik dönemindeki gelişme, insan vücudu ile insan zihninin birbirlerine ne kadar sıkı bir şekilde bağlı olduğunun engüzel misalidir.⁽²³⁶⁾ Ayrıca hareket yapmanın beden eğitiminâ, onunda fizyolojik gelişmeye etkisi göz önünde bulundurulmalıdır. Beden hareketinin, zekâ ve iradenin gelişimi ve dikkat üzerindeki etkileri, sinir mütahassısları ve psikologlar tarafından incelenmiş, tahlil edilmiş, bunların önemi heyecan hallerinde gösterilmiş ve beden hareketi bugün artık normal çocuğun gelişimi için olduğu kadar, anormal çocuğun psişik ve hareket düzensizlikleri içinde değerli bir tedavi haline gelmiştir.⁽²³⁷⁾ Fizyolojik tembellik gösteren kişilerin bedeni gelişmesi

(233) bak. Ana babanın sorumluluğu maddesi s.27-28

(234) Yazır, Elmalılı Hamdi a.g.e. c. v s. 3383

(235) 55 Pus boyunda olan çocuklar 45 Pus boyunda olanların çöze bildiklerinden daha güç aritmetik problemlerini çözebilirler. Ve daha düzgün, süratli okuya bilirler. Ersin Mefharet, Eğitimde Psikolojinin Rolü c.I s.36-37

(236) Ersin, Mefharet, a.g.e. c.I s.3

(237) C. Savard, a.g.e. s.125

yeteri kadar olmamakta, bunun sonucu zihni gelişme yeterli tekâmülü gösterememektedir. (238)

Yukarda zikrolunan ayet, zihni gelişmenin bedeni gelişme ile paralellliğini anlattığı gibi belli bir yaştan sonra başgösteren biyolojik gerilemeye paralel olarak, zihni gerilemenin de vuku bulduğunu ortaya koymaktadır. (239) İnsan vücudu yaş ilerlemesi sebebiyle bazı fonksiyonları yerine getiremez. Bunun sonucu zihni faaliyetler geriler. Evvelce bildiği bazı şeyleri bilemez. Ayette geçen "erzel-i ömr" beş duyusuna zaaf ve aklına bozukluk gelip vücudunun aletleri layıkıyla işleyemez hale gelen kocalık zamanıdır. (240)

Demekki insanın, dünya hayatında zihni gelişmesi biyolojik gelişmeye paralel olarak tamamlandığı gibi belli bir yaştan sonra, bu iki faaliyet gene bir birlerine paralel olarak gerilemektedir. Zaten insanın bedeni hayatı, tedricen gelişip olgunluk çağına erişen, ondan sonrada yine tedricen gerileyen bir süreçtir. (241)

Konu ile ilgili bir başka ayette şudur:

"Kime uzun ömür veriyorsak onun yaratılışını başaşağı ediyoruz. (Buna da) akılları ermiyor mu?" (242)

Uzun ömür ve yaşlılık gerek bedeni gerekse zihni fonksiyonları geriye götürür. Gençliğin aksine olarak insan, gündün güne kuvvetten düşer. Anlayış ve idrak azalır. Akıl ve tedbirden ârif bir hale gelir. (243)

Burada şu konuya da temas etmekte yarar görüyoruz. K.K.'in bu ayetine göre biyolojik gelişme zihni gelişmenin sebebi olarak gösterilmekte, bundan da beden gelişmesi yeterli olanın normal olarak zihni gelişmesinin de yeterli seyredeceği anlaşılmaktadır. Böylece "sağlam kafa sağlam vücutta

(238) C. Savarâ a.g.e. s.82

(239) Bayraklı, Bayraktar, İslamda Eğitim s.26

(240) M. Vehbi Ef. a.g.e. c.IX s.3504

(241) Ersin Mefharet, a.g.e. c.I s.3

(242) Yâsîn 36/68

(243) M. Vehbi Ef. a.g.e. c.XI s.4674

bulunur" sözünün doğruluğu ortaya çıkmaktadır. Bunun aksi olan zihni gelişmesi mükemmel olanın beden gelişmesinin de mükemmel olacağı iddiası pek sağlam gözükmemektedir.

Elde henüz pek kesin deliller olmamakla beraber biyolojik gelişimin ve beden yapısının şahsiyet üzerinde de etkisi olduğu bilinen bir husustur.⁽²⁴⁴⁾ Fakat bu etki çok karmaşık olduğundan konu ile ilgili bilgiler henüz vüzûha kavuşmamıştır. Genel olarak şöyle bir hüküm verilebilir. "Vücutun yapısı, vücut karakteristikleri ve duyum, hareket kabiliyetleri, bedeni yeteneğinin kendisine sağladığı hayat şartları ve bu yeteneğini gerek kendisi gerekse çevresi tarafından verilen önem nisbetinde, insanın kişiliğine tesir edebilir. Güçlü veya güçsüz, cazip veya sevimsiz, maharetli veya beceriksiz, sıhhatli veya hastalıklı olmak, bir insanın tutumu alâkaları ve faaliyetleri üzerinde müessirdir. Bu itibarla da beden tipi ile olmasa dahi beden gelişmesi ile şahsiyet arasında bir münasebet mevcuttur."⁽²⁴⁵⁾

Beden ve zihni gelişmenin paralelliğine bir başka ayet te şöyle temas edilmektedir.

"O, tam ergenlik çağına girince kendisine hüküm ve ilim verdik. İşte iyi hareket eden insanları biz böyle mükâfatlandırırız." Ayet Yusuf 12/22 ve Kasas 28/14 te geçmektedir.

Ayette kişiye ilim ve hikmet verilmesi için beden ve kuvvetin şiddetlendiği kemal çağına⁽²⁴⁶⁾ kadar beklendiği ifade olunmaktadır.⁽²⁴⁷⁾ Buradaki ilim ve hükümden maksat, fevkalade bir nüfuz kabiliyeti, hakimiyet ve (peygamberlere has olarak) nübüvvet ilmidir.⁽²⁴⁸⁾

(244) Çamdibi, Mahmut, Şahsiyet Terbiyesi ve Gazali s.22

(245) Ersin, Mefharet, a.g.e. c.I s.44

(246) Kemal çağı 33 yaşta. Râfi Mefatih-ul-Ğayb c.XVIII s.110

(247) Birbaşka ayette ise "daha çocukken ona hüküm verdik"19/2 buyrulmaktadır. Fakat bu ifade doğumu hafızası kalp yumuşaklığı ve safiyeti, ölümü ve tekrar dirilişi ile hep istisnai bir durum arz eden Hz. Yahya için kullanılmaktadır. Bu özelliğin de ona has olması muhtemeldir.

(248) Yazır, Elmalılı Hamdi a.g.e. c.IV s.2854

Psikolojik durum ile beden yapısı arasındaki ilişkiye de bir başka ayette şöyle işaret edilmektedir.

"Onlar yüzlerindeki secde izi ile tanınırlar." (249)

Onların tıynetleri (yaratılış özellikleri) ve fitratlarının eserleri bedenlerinde, yüzlerinde gözüktür. (250) Yani iman ve ibadet eden, secdeye kapanan kişilerin yüzlerinde imanın kendilerine verdiği duygu ve düşünce mükemmelliği ve temiz fikirliliğin izleri bulunur. Onun manevi hayatı maddi yapısında beliren izlerden okunabilir. İşte kişinin duygu ve düşünce dünyası ile biyolojik yapısı arasındaki irtibata K.K. böyle değinmektedir.

(249) Feth 48/25

(250) M. Vehbi Ef. a.g.e. c. VIII s.5475

ANA SÜTÜ

K.K. biyolojik gelişim ile ilgili olarak ana sütü ve emzirme olayı üzerinde de önemle durur.

Ana sütünün gerek bedeni gerekse ruhsal olarak sayılmıyacak kadar çok faydası vardır. Bu faydaların başında beslenme konusunda, çocuğun, ilk aylardaki bütün ihtiyaçlarını karşılaması gelir. (251) Süt çocuğunun beslenmesinden amaç; çocuğun sağlığının devamının yanısıra, normal büyüme ve gelişmenin sağlanmasıdır. Bu ihtiyacın giderilmesinde yetersizlik, ileriye dönük bazı olumsuz sonuçlara yol açmaktadır. Bundan dolayı binlerce yıldan beri ana sütü, çocuk beslenmesinde tek kaynak olmuş ve bundan yoksun kalan çocuklar, fazla uzun ömürlü olamamışlardır. (252) Ana sütünün dışında hiçbir besin maddesi ana sütünün yerini tutamamaktadır.

İnsanları daima yolun entutarlısına yönelten K.K. bu konuda da bize ışık tutmakta, her halükarda çocuğa ana sütü verilmesini tavsiye etmekte, hatta bu konuda annelere sorumluluk yüklemektedir.

"Anneler çocuklarını emzirmeyi tamamlamak isteyen baba için tam iki sene emzirirler." (253)

Bu ayette iki tam sene anne lerin çocuklarını emzirmeleri lazım geldiği, bunun anneliğin gereklerinden olduğu beyan

(251) Neyzi, Olcay-Koç, Lâyla, Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları c.I s.31

(252) Neyzi, Olcay-Koç, Leyla, a.g.e. c.I s.233

(253) Bakara 2/233

edilmektedir. (254) Eğer baba çocuğun anne tarafından emzirilmesini istiyorsa annenin bu isteğe uyması vaciptir. (255) Fakat, çocuğun rızkını temin etmek babanın görevi olduğundan emzirmenin anneye vacip olması hususuna, itirazlarda bulunulmuştur. (256)

Buradaki iki senelik zaman, azamî süre olup, bunu azaltmak caizdir. (257) Zaten ayetin devamında ana ile babanın istişare edip anlaşarak, iki senelik süreyi daha öne almalarında bir mahsur olmadığıda beyan edilmektedir.

"Ana baba aralarında danışarak ve anlaşarak sütten kesmek isterlerse herikisine de sorumluluk yoktur." (258)

Çocuğu yakından ilgilendiren böyle bir kararın alınmasında istişarenin şart koşulmasının sebebi, çocuğun muhtemel bazı zararlardan korunmasını temin içindir. (259) Böyle bir hareketin zararlı olmasının önüne geçmek için yalnız ana ile babanın istişaresi kifayet etmez. Bu konuda uzman olan kişilerde danışılması gerekir ki çocuk bu hareketten hiç bir şekilde zarar görmesin, yani ana ve baba bu konuda karar verirken uzmanlara veya tecrübelilere danışmalı, kendi rızaları üzerine böyle bir istişareyi de katmalıdır. Ancak ozaman sorumluluktan kurtulurlar. Yoksa yalnız karşılıklı rıza ile emzirmeye son vermek onları sorumluluktan kurtarmaz. (260) çünkü bazı durumlarda (istisnaide olsa) anneye emzirme, babaya da bakım masrafları, ağır gelebilir. Bunun sonucunda da çocuk aleyhinde bir ittifak oluşturabilirler. İşte çok az bir ihtimalle bile olsa, vukûu mümkün olan böyle bir durumun önüne geçilmesi, ancak, bu surette temin edilebilir. K.K. çocuğun gelişiminde

(254) Yazır, Elmalılı Hamdi, a.g.e. c.II s.796

(255) M. Vehbi Ef. a.g.e. c.II s.417

(256) Beyzavî fiilin haber olarak gelmesi bu vücûbiyete işaret eder. Kelime lafzan ihbar isede mana itibarı ile emirdir. Ve bu emir rızk babaya ait olduğundan ana için menduptur. Eğer süt anne temin edilemezse veya çocuk başkasını emmezse ozaman anne emzirmekle yükümlüdür." der. M.Vehbi Ef. Hülâsat-ül-Beyan fi Tefsir-il-Kur'an c.I s.418

(257) Yazır, Elmalılı Hamdi, a.g.e. c.II s.797

(258) Bakara 2/233

(259) M. Vehbi Ef. a.g.e. c.I s.421

(260) M. Vehbi Ef. a.yer.

böyle bir detayı bile ihmal etmemiştir. Emzirme müddeti ise bugün tıp otoriteleri tarafındanda 9-12 ay olarak tavsiye edilmiştir.

Süt anne konusundaki hüküm ise şudur.

"Çocuklarınızı süt anneye emzirtmek isterseniz, vereceğinizi örfe uygun bir şekilde öderseniz, size sorumluluk yoktur. Allah'tan sakının yaptıklarınızı gördüğünü bilin" (261)

Çocuğun bakımı ve gözetimi için gerekli şefkat ve ilgiyi en iyi gösterecek olan anne olduğu için, onu emzirmeye de en layık olan şüphesiz gene annedir. Fakat boşanma, hastalık, süt kesilmesi gibi bazı sebeplerle anne bu vazifeyi getiremez veya getirmezse veya baba bu görevi yapmaktan anneyi men ederse, bu gibi hallerde çocuk için süt anne tutmakta bir mahzur yoktur. Fakat örfe uygun ücretinin süt anneye, muhakkak ödenmesi gerekir. (262) Böylece onun çocuğa isteyerek bakması temin edilmiş olur. Şayet çocuğun emzirilmesi için uygun bir kadın bulunamazsa, ozaman emzirme, anne üzerine vacip olur. (263)

Ayetin sonunda da bu konularda-çocuğu emzirmemek ve böylece ölümüne sebep olmak, boşanmış fakat çocuğu emziren annenin nafakasını ihmal etmek, süt anne bedelini ödememek veya öderken örfe uygun davranmamak gibi- samimiyet ve hüsnüniyetle hareket edilmesi istenmekte ve taraflara Allah'tan korkmaları emredilmektedir. Böylece kendisi ile yakından ilgili olduğu halde küçüklüğü sebebi ile haklarını savunamayacak durumda olan çocuğun, hakkının verilmemesine yol açacak emküçük bir boşluk bile bırakılmamakta; ihmali görülen merdende hesap sorulacağı bildirilmektedir.

Bu görevlerin yerine getirilmemesi hususunda hiç bir mazeret geçerli görülmemiş süt kesikliği fakirlik gibi insanın elinde olmayan durumlara bile çözüm getirilmiştir. Bunlar bile çocuğun bu en lüzumlu gıda maddesinden mahrum bırakılmasına sebep teşkil etmezken boşanma gibi ihtiyari durumlar ve

(261) Bakara 2/233

(262) Buradaki örften maksat güleriyüz ve tatlı dille ücreti noksansız vermektir. M. Vehbi Ef. a.g.e. c.I s.423

(263) M. Vehbi Ef. a.yer.

hele hele, estetik görünüşün bozulacağı gibi saçma endişeler, hiç bir zaman çocuğun haklarını gasp etmeye, sebep olarak gösterilemez. Boşanma durumundaki hükümlerde, aynen evlilik içinde olduğu gibidir. Konunun üzerinde bu derece ısrarla durulması, çocuğun bu tabii beslenmeye ihtiyacının, kendisi için hayatî bir önem taşımasındandır.

Çocuğun ilk aylardaki gelişmesi, dünya nimetlerinden ilk tadması olaylarına vasıta olan ve onun psikolojik gelişiminde de son derece mühim yer tutan, emzirme olayıda, çocuğun vazgeçilmez haklarındanadır. Emme ameliyesinin anayı meme kanserinden koruyucu olması, onun bir diğer faydasıdır. (264) Ayrıca çocuğun, özellikle ilk aylarda kuvvetle ihtiyaç duyduğu sevgi ve şefkat dolu hareket ve tezahürler, emzirme olayı ile encanlı biçimde gerçekleşir. Gene bu olay ana ile çocuk arasında çocuğun ruh sağlığı açısından son derece önemli, çok kuvvetli bir bağ oluşturur. Böylece sevgi ve şefkat hislerini tadan çocuğun gelecekteki hayatında ve davranışlarında bu duyguların önemli bir yer tutması temin edilmiş olur. Emzirme anne çocuk ilişkisini ruhsal yakınlık içinde sağlıklı bir şekilde tamamlar. (265)

Yoğun olarak ihtiyaç hissettiği zaman, kendisine bu duygu gösterilmeyen ve bunun sonucu osırada bu duyguyu tadamayan çocuk, ilerde de sevgi ve şefkat göstermesi gerektiği zaman ya bunlardan hiç nasibini alamamış şekilde acımasız, ya da hastalık derecesinde, merhametli davranışlar sergileyecektir.

Ana sütünün biyolojik faydası ise sayılamayacak kadar çoktur. Çocuk için bileşimi en uygun, sindirimi kolay, besin değeri çok yüksek, birçok hastalıklardan koruyan, mikropsuz, ucuz, pratik ve yeri başka bir besinmaddesi ile hiçbir zaman doldurulamayan bir gıdadır. (266) İşte bu özelliklerinden dolayı K.K. ana sütü ve emzirme üzerinde bu derece ısrarla durmaktadır. (267)

(264) Olcay, Neyzi-Koç-Leyla a.g.e. s.237

(265) Olcay, Neyzi-Küç-Leyla a.g.e. s.249

(266) Olcay, Neyzi-Koç-Leyla a.g.e. s.237

(267) 1930 Yıllarından itibaren ana sütü yerine yapay beslenme

ile çocuklara gıda verme işi, öncelikle gelişmiş ülkelerde baş göstermiş ve gelişmekte olan ülkelere de sirayet etmiş, böylece tabii beslenme oranı giderek düşme göstermiştir. Fakat modern tıbbın ve tekniğin bütün imkanları kullanılarak yapılan ve ana sütüne göre son derece pahalı bu endüstri mamalarının en mükemmelleri bile ana sütünün çok yönlü nitelikleri düzeyine ulaşmamıştır. Bunun üzerine 1970 yılından buyana açılan kampanyalarla ana sütü ile çocuğu beslemek özendirilmiş, böylece bütün dünyada çocuklarını emziren anne oranında önemli artışlar sağlanmıştır. Böylece organizmanın gelişmesi için şart olan yeterli beslenme gerçekleştirilmiş ve çocuk için en iyi besin olan ana sütü tekrar devreye sokulmuştur. Olcay, Neyzi-Koç, Leyla Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları s.234

B- CİNSİ GELİŞİM

İnsanın, var oluşundan bu yana üzerinde titrediği, temel meselelerden biri ve belkide birincisi varlığını korumak ve neslini (cinsini) devam ettirmek olmuştur. Neslin devamı ise, insanda mevcut bulunan cinsi duyguların tatmini sonucu otomatik olarak sağlanır. İnsan hayatında cinsi duyguların böylesine önemli bir yeri vardır.

Cinsi tecessüsler insanın doğumu hadisesi ile başlar.⁽²⁶⁸⁾ Fakat doğduktan hemen sonra, bu konuda da insan hiçbirşey bilmez bir varlık durumundadır.⁽²⁶⁹⁾ İşte bu halden bülüğ çağında oduyguyu fiilen yaşayacak bir duruma gelmesi, onun hayatında bu konuda da bir gelişme olduğunu ortaya koyar. Bu gelişme insanı, tecessüsten, duyguya ulaştırır.

Çocuğun şahsiyetini düzgün teşekkül ettirmek iyilik yapma, merhamet etme, saygı ve sevgi gösterme gibi alışkanlıklar kazandırmak için nasıl bazı faaliyetler gösteriyorsak, ilerde yapması muhtemel bazı yanlış davranışları önlemek için de cinsi konularda belli sınırlar içinde, ona terbiyevî bazı bilgiler vermemiz gerekmektedir. Hatta bu konudaki eğitim doğumla birlikte başlamalıdır bile denebilir.⁽²⁷⁰⁾ Çünkü bu duygunun icra ettiği vazifenin önemi nisbetinde insan üzerinde büyük ve kesin bir etkisi vardır.⁽²⁷¹⁾

(268) Köknel, Özcan-Özügurlu, Kurban, Tıpta Ruh Bilim s.7

(269) Nahl 16/78

(270) Canan, İbrahim, Hz. Peygamberin Sünnetinde Terbiye s.307

(271) Canan, İbrahim, a.g.e. 318

Sonuçları itibarı ilede insan hayatında vaz geçilmez bir fonksiyonu olan cinsi duyguların mahiyeti, gelişmesi tatmini, zapt u rapt altında tutulma yolları v.b.gibi konularda yeterli bilgi almayan kişilerin yanlış bazı yollara sapmaları son derece tabiidir. Bundan dolayı belli şartlar ve zamanlarda belirli bilgileri çocuğa kazandırmak gerekmektedir. (272)

Bütün hususiyetleri ile bir bütün olarak insana bakan K.K. onun bu yönünüde ihmal etmemiş yeri geldikçe bu konuda bazı bilgiler vermiştir. Bu duygunun meşru yollarla tatmini için hukukî bir müessesâ olarak evliliği (273) getirmiş ve teşvik etmiştir. İnsanlar içinde hiçbir grup veya kişiye evlenmeyi yasaklamamıştır. Cinsel duygu konusunda kadın erkek ilişkileri anlatılırken (274) şöyle buyrulmaktadır.

"Allah, sizin tevbenizi kabul etmek ister. Şehvetlerine uyanlar ise sizin büyük bir sapıklığa girmenizi isterler insan zayıf yaratılmış olduğundan Allah sizden yükü hafifletmek ister." (275)

İnsanın zayıf yaradılışlı oluşundan maksat, dünya hayatında şehvet ve dünyevî lezzetlere yönelten birçok sebeplerin mevcut oluşu ve bu konuda insanın sabır ve tehammülünün az alınmasıdır. (276)

Dünya hayatında insanın hata yapmaya daima açık oluşundan bu hatalarına tevbe etmesi insandan istenmektedir. Bu ayette de insanı tevbeye teşvik eden bir üslup vardır. "Allah sizin tevbenizi kabul etmek ister" diyerek yapılan tevbelerin kabule şayan nitelikler taşıması gerektiği vurgulanmaktadır. Halbuki insan, cinsî konularda, zayıf yaradılışlı olduğundan tevbesini bozabileceği, böylece kabule şayan tevbe niteliğinden

(272) Günümüzde bilhassa memleketimizde her nedense orta tedrisatta pekçok tali şeyler öğretilirken bu hayati bilgilere yer verilmemektedir. Kız olsun erkek olsun bütün çocuklar hazırlıksız olarak bu çağın bedeni ve hissi değişmelerine maruz bırakılmakla büyük hata edilmektedir. Canan, İbrahim, a.g.e. s.317

(273) Belgesay, M. Reşit, Kur'an Hükümleri ve Modern Hukuks. 94

(274) Bak. Nisa 4/1-37 ayetler arası

(275) Nisa 4/27-28

(276) M. Vehbi Ef. a.g.e. c.III s.900

uzaklaşılacağı ima edilmektedir. Fakat, cinsi duyguların, insan üzerindeki kuvvetli etkisinden dolayı, yüce Allah kullanımının tekrar tekrar bu konuda tevbe etmelerini beklediğini ve yapılan bu tevbeleri, kabul etme arzusunda olduğunu bildiriyor. Butip günaha tevbe etmeye teşvikin diğer bir sebebide, bu davranışların, kolayca alışkanlık haline dönüştüğünü bildirmek, her olaydan sonra pişmanlık duygularını harekete geçirmek suretiyle, bunların alışkanlık haline gelmesini önlemektir.

İnsanları kötü yollara sürüklemek isteyenlerde, onların bu zaafını istismarederler. Çünkü bu yol hem kolay hem etkilidir. Geriye dönüştü günahkârlık psökojisinin etkisi ile bir hayli zordur.

İşte gelecekte böyle kuvvetli bir etkiye açık olarak hayatını sürdüreceği olması sebebiyle, çocuğun belirli yer ve zamanlarda bu olayın mahiyeti hakkında doğru ve yeterli bilgi ile techiz şarttır. Ki böylelikle ileride doğabilecek bazı yanlış davranışlar önlenir, çocuk bu duygunun esiri olmasın, getirebileceği tehlikelerden haberdar olsun, Verilecek bu bilgiler, gerek konu, gerekse metod yönünden, hiçbir zaman terbiye ve edep sınırlarını aşmamalı, çocuğu cinselliğe itmemelidir.

Çocuğa verilecek cinsi terbiye konusuna K.K. şöyle temaseder.

"Ey iman edenler! sağ elinizin malik olduğu (köle ve cariye) birde sizden olupta henüz bülüğ çağına girmemiş (küçük) ler şu üç vakitte, sabah namazından önce, öğle sıcağından elbisenizi çıkaracağınız zaman birde yatsı namazından sonra (odanıza girecek olurlarsa) sizden izin istesin(ler). Bu üç (vakit) sizin için avret (vehalvet vakit) leridir. Bunlardan sonra ise birbirinizi dolaşmanızda ne sizin üzerinize, nede onların üzerine, bir vebal yoktur. Allah ayetleri size böylece açıklar. Allah herşeyi hakkı ile bilendir. Tam bir hüküm ve hikmet sahibidir." (277)

Görüldüğü gibi cariye ve kölelerin yanında, henüz bülüğ çağına gelmemiş çocuklarada ana ve babalarının yatak odalarına girişlerinde özellikle üç vakitte izin almaları emredilmek-

tedir. Bu üç vakit ise insanın soyunup giyindiği vakitlerdir. Bundan dolayı, çocuğun izinsiz girdiği takdirde cinsi tecessüsünü uyandırabilecek bir manzara ile karşılaşması ihtimale mevcuttur. İşte bundan dolayı çocuğun izin almasının gerekli olduğu bildirilmektedir. Böylece çocuk bu konularla ünsiyet temin edecektir.

Bu ayetle cinsi konularda çocuğu eğitme görevinin ana baba ya yüklendiğine şu izah da işaret etmektedir.

Ayetteki emrin gereğini yapmayan köle ve cariyeler bu hareketlerinden sorumludur. Halbuki çocuklar baliğ olmadıklarından bu konuda sorumlu tutulmazlar. Dolayısı ile izinsiz yatak odasına girerlerse, günahkar olmazlar. Fakat eğer ana baba, bu yasağı çocuklara öğretmezlerse, sorumludurlar. (278)

Çocuktaki bedeni gelişmeye paralel olarak, cinsi tecessüs de cinsi duygu haline dönüşür. Böylece bu konudaki hükümler de değişir ve gelişir. Öyle ise çocuklukta cinsiyetle ilgili bilgiler verme işide, geliştirilmek suretiyle, bülüğ çağına kadar sürdürülecektir. Yukardaki ayetin devamında şöyle buyrulmaktadır.

"Sizden olan hür çocuklar bülüğ çağına vardığı zaman kendilerinden evvelkilerin izin istediği gibi onlarda izin istesinler. Allah herşeyi hakkı ile bilendir. Tam bir hüküm ve hikmet sahibidir." (279)

Bu ayetin ifadesinden de anlaşılıyor ki günün üç vaktinde ana babanın yatak odasına izinsiz girmeme konusu çocuğun cinsi konularla ünsiyetini temin etmek ve bu eğitime onu alıştırmak içindir. Bülüğ çağından sonra ise günün hangi saatinde olursa olsun muhakkak izin alması gerekecektir.

Görülüyor ki bebekliğinde ana babanın yanında hatta konyunda yatan bir kişinin, çocukluğunda yatağının ve odasının ay-

(278) Tıpkı küçük yaşta çocuğa namazı öğretmek gibi. Bilindiği gibi namaza isindirmek için çocuğa namaz kıldırmak namazla ilgili bilgiler vermek ana babanın görevlerindedir. Çocuk namaz kılmazsa sorumlu değildir fakat ana baba o çağlarda namazı öğretmezse sorumludur. M. Vehbi, Ef. c.IX s.3766

(279) Nur 24/59

rılması, belli bir dönem sonra daha önce yattığı odaya günün belirli saatlerinde izinsiz girmemesi, ergenlik çağına ulaştığında ise, her zaman izin almasının gerekmesi, cinsî gelişmeye paralel olarak eğitim sisteminin de gelişmekte olduğunu gösterir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki: K.K. cinsî duyguların insan üzerindeki kuvvetli etkisi sebebiyle bu konuda sabretmenin, bir hayli güç olacağını haber vermekte, ilerde bu duyguyu yaşayacak olan çocuğa, tecessüs döneminde bazı bilgilerin verilmesi gerektiğini beyan etmektedir.

Cinsî eğitim dışında K.K. de cinsî münasebet ve kadınların özel durumlarından bahseden ayetlerde vardır. Bu konuda bize detaylı bilgi vermektedir. Muhtemeldir ki bu yaklaşımı ile insanlara gerektiği zaman cinsî bilgilerin verilmesinin lüzumunu zımnen ifade etmektedir. Şimdi kadınların özel durumu ile ilgili ayeti görelim:

"Ey Muhammed! Sana kadınların aybaşı hâli hakkında da sorarlar. Deki: O, bir ezâdır. Aybaşı halinde iken kadınlardan el çekin. Temizlenmelerine kadar onlara yaklaşmayın. Temizlendikleri zaman Allah'ın size buyurduğu yoldan yaklaşın. Allah şüphesiz daima tevbe edenleri sever. Temizlenenleri de sever."⁽²⁸⁰⁾

Bu ayette hayz (aybaşı) hâlinin bir eziyet olduğu zikrediliyor. Bu eziyet hem kadın hem erkek içindir. Kadın için hastalık olduğundan dolayı eziyettir.⁽²⁸¹⁾ Hastalık bedeni olduğu gibi aynı zamanda ruhsal bir özellik de arzeder. Kadın genellikle mizacının dışında, huzursuz, korkulu, alıngan ve panik halinde⁽²⁸²⁾ sinirli bir psikolojiye bürünmektedir. Kız çocuklarının cinsî konularda eğitilmeye olan ihtiyaçları bu noktada kendini göstermektedir.⁽²⁸³⁾ Bu konuda kızlarına

(280) Bakara 2/222

(281) K.Kerim ve Açıklamalı Meali s.34.

(282) Arısan, Kazım, Kadın Hastalıkları, s.105.

(283) Hayız kanaması başlayan genç kızlarımızın birçoğu bu husustaki bilgisizliği sebebiyle kanser olduğu vehmi ile dehşete düşmektedir. Canan, İbrahim, a.g.e. s.317.

annelerin yardımcı olmaları şarttır.

Aybaşı halinin erkek için de eza oluşu, kadının hayz yarasından dolayı (284) pis oluşu ve kokusu ile erkeği rahatsız etmesindedir. (285) Bu rahatsızlıktan dolayı mecûsî ve musevîler bu durumdaki kadına yaklaşmadıkları gibi ona bir ilgi veya ülfet de göstermezlerdi. Halbuki kadın bu halde iken ilgiye son derece muhtaçtır. Hristiyanlar ise, aybaşı hali ile normal zamanlar arasında hiçbir ayırım yapmazlar, cinsî münasebette bulunmakta herhangi bir mahzur görmezler. Bu durumda böyle bir hareket sıhhi yönden tehlikeli (286) olduğu gibi kadını da rahatsız edecek mahiyettedir. Bundan dolayı K.K. bu iki tutumun arasını emretmekte, cinsî münasebeti yasaklamakta, bunun dışında her türlü hareketi hoş karşılamaktadır. Tıpkı hasta bir kişiye gösterilen şefkat ve sevgi dolu davranışları tavsiye etmektedir. (287)

Ayetin devamında "Allah'ın tevbe edenleri sevmesinin" zikredilme sebebi ise hasbelbeşer bu konuda yapılabileceğine işaret içindir. Böyle bir durumda derhal tevbe etmenin gerekliliği hatırlatılmaktadır. (288)

Yukarıdaki ayetin devamında ise cinsî münasebet konu edilmektedir.

"Kadınlarınız sizin tarlanızdır. Tarlanıza nasıl isterseniz öyle varın. Kendinizi (temasa) önceden (iyi davranışlarla) hazırlayın. Her davranışınızda Allah'tan korkun. Biliniz ki hiç şüphesiz ona kavuşacaksınız. (Ya Muhammed!) İnananları müjdele." (289)

(284) Arısan, Kazım, a.g.e. s.107

(285) Yazır, Elmalılı Hamdi, a.g.e. c.I s.776 M.Vehbi Ef. a.g.e. c.I s.390

(286) Adet kanama döneminde cinsî birleşme vaginada travma (yaranama) ya rahimde endometriosis hastalığına yol açabilir. Organizmanın bu dönemde direncinin çok düşük olduğu ve korunmaya ihtiyacı bulunduğu göz önünde tutulmalıdır. Arısan, Kazım, a.g.e. s. 102

(287) M.Vehbi Ef. c.I s.390

(288) Yazır, Elmalılı Hamdi, a.g.e. c.II s.777

(289) Bakara 2/223

Bu ayetle de cinsî münasebetin ancak ekin çıkan (çocuk doğurmaya mahsus) mahalden yapılabileceği beyan edilmekte ve bu mahalden idhal etmek şartı ile her türlü pozisyonun mübah olduğu belirtilmektedir. (önde, arkada, sağda, solda, oturarak, yatarak v.b. gibi.)

Cinsî münasebetin bir nevi ziraata benzetilmesi ise, bu işten maksadın, çocuk meydana getirmek olduğuna bir işarettir. Böylece insan neslinin devamı gibi hayatî bir konunun cinsî duygular sayesinde kolayca halledildiği de bu ayette açıklanmış olmaktadır. (290)

Ayrıca, cinsî temastan önce ruhen yakınlaşmanın önemi ve iyi niyetin esas oluşu (291) vurgulanmaktadır. (292)

(290) M. Vehbi Ef. a.g.e. c.I s.393-394

(291) K. Kerim ve Açıklamalı Meali s.34

(292) Ayette geçen (تَدَمُّوا لِنَفْسِكُمْ) "Nefisleriniz için önceden iyi davranışlarda bulununuz." ibaresi bazı müfessirler tarafından cima'dan önce amel-ihsalî yapmak (Elmalı c.II s.777 Bazıları tarafından da haramdan nefsi korumak (M. Vehbi Ef a.g.e. c.I. s.394.) diye tefsir edilmiştir.

C- SORUMLULUK DUYGUSU VE ŞAHSİYET GELİŞİMİ

Eğitimle ilgili olarak Kur'an-ı Kerim'in üzerinde durduğu konulardan biri de, çocukta sorumluluk duygusu ve şahsiyetin gelişimidir. Ayetler, bu konuya çocuk açısından değil de genel olarak , insandaki sorumluluk duygusu açısından yaklaşmıştır. Muhtelif ayetlerle insanın sorumluluğuna verilen konular beyan edilmiş, böylece yapılan hareketlerin bir takım sonuçlar doğuracağı, dolayısı ile insanın davranışlarına dikkat etmesinin ve şuurlu olmasının lüzumuna dikkat çekilmiştir. Kişiye bazı görevlerin yüklenmesi suretiyle, ona, ferdi şahsiyet şuru kazandırmak amaçlanmıştır. Böylelikle onu herhangi bir fert olmaktan çıkarıp sorumluluk yüklenen bir kişi durumuna gelmesi istenir. (293)

Şahsiyetle ilgili bilgiler her türlü eğitim faaliyetlerinde, insanlar arası münasebetlerde, ailede ve çocuk terbiyesinde muhakkak bilinmesi gereken bilgilerdir. (294) Kişinin davranış özellikleri, onu diğer insanlardan ayıran düşünüş ve davranışları diye tanımlayabileceğimiz şahsiyet, zeka, mizaç, duygu, sosyal durum ve beden yapısı gibi unsurlardan meydana gelir.

Kur'an-ı Kerim'de sorumluluk duygusunu ve şahsiyet gelişimini konu alan bir çok ayetler vardır. Bu ayetler genel mâhiyette hükümler ihtiva ederler. Yani özel olarak çocukları, onlardaki sorumluluk duygusunu ve şahsiyet gelişimini konu olarak

(293) Çamdibi Mahmut, a.g.e., s.113

(294) Çamdibi Mahmut, a.g.e., s. 15

almazlar. Bu noktada konunun çocuk eğitimi ile ilişkisi şudur: Gelecekteki hayatında hem dinî hem dünyevî çok büyük sorumluluklar altına girecek bir mümin adayı olan çocuğun, bu konuda da bir gelişme içinde olması gerekir. Büluğ çağından itibaren Allah'a ve diğer insanlara karşı birçok sorumluluklar yüklenecek kişide sorumluluk duygusunun âniden ortaya çıkmayacağı bir gerçektir. Onun için, bu duygunun çocukluk döneminde üzerinde durulması, büluğ çağına kadar geliştirilmesi gerekir. Büluğ çağında çocuğun uzviyyet ve şahsiyeti tam olarak ortaya çıktığından bundan sonra sorumluluklarını yerine getirebilecektir. Yerine getirmediüklerinin ise hesabını verecektir.

Şimdi konu ile ilgili âyetlere geçelim:

Sorumluluk duygusunun mâhiyeti ve insanla ilişkisi şöyle anlatılır:

"Doğrusu biz sorumluluğu göklere, yere ve dağlara sunmuşuzdur da onlar bunu yüklenmekten çekinmişler ve ondan korkup titremişlerdir. Pek zalim ve pek câhil olan insan ise, onu yüklenmiştir" (295)

Âyette sorumluluk yüklenme hususunda çeşitli varlıklara teklif edildiği, fakat serbest hareket edebilme avantajı yanında hesap verme gibi bir dezavantajı da kapsayan bu özelliği, gökler, dağlar, yeryüzü gibi muazzam varlıklar yüklenmekten çekinmişler, insan ise bu ağır yükü câhilliği ve zalimliği sebebiyle korkmadan üzerine almıştır. Bu hareketi ile hakikaten zor ve ağır bir yükümlülüğün altına girmiştir. Böylece hareketlerinin hesabını vermenin yanında iradesi ile tercihler yapabilme özelliğini de kazanmıştır.

Bu durum Kur'an-ı Kerim'de şu âyetlerle bildirilir:

"Biz onun için iki göz, bir dil ve iki dudak var etmedik mi? Biz ona eğri ve doğru iki yolu da göstermedik mi?" (296).

(295) Ahzap 33/71

(296) Beled 90/8-9-10

Ayet, insanın hareketlerinin mâhiyeti hakkında bilgi sa-
hibi olabileceği bazı organlarının olduğunu ve bu organlarla
yapacağı değerlendirmelerden sonra hayra da şerre de gidebile-
cek bir davranış serbestisini temin edecek olan iradenin kendi-
sine verildiğini beyan etmektedir.⁽²⁹⁷⁾

Ayrıca bir başka âyette de:

"Sonra da ona iyilik ve kötülük kabiliyetini verene an-
dolsun ki.." ⁽²⁹⁸⁾ buyrulmakta, böylece insana iyilik ve kötülük
yapma kabiliyetlerinin verildiği ifade edilmektedir.⁽²⁹⁹⁾

Konu ile ilgili şu âyeti de zikredebiliriz:

"Biz insanı katışık bir nutfeden yaratmışızdır. Onu imti-
han edelim diye kendisini işitir ve görür kıldık. Şüphesiz biz
ona doğru yolu gösterdik. İster şükredici olsun, ister nankör.⁽³⁰⁰⁾

Yani insana, sonucu ile imtihan olacağı olaylar üzerinde
düşünüp değerlendirebilmesi için beş duyuyu ⁽³⁰¹⁾ ihsan ettik. Gi-
dilmesi gereken yolu da gösterdik. Sonra ona hem şükredicilik,
hem de küfretme kabiliyeti verdik. İster şükretsün (doğru yola
gitsin), ister küfretsün (yanlış yolda gitsin) denmektedir.

insan

Bütün bu âyetlerden çıkan sonuç şudur ki, olayları değer-
lendirebilecek kabiliyetlere, karar verip iyi ve kötü hareketle-
re yonelebilecek bir iradeye sahip olan, bunlara mukabil hareket-
lerinin sorumluluğunu kabul etmiş bir varlıktır. Sorumsuzca dav-
ranışlar, iyi kötü ayırt etmez hareketler onun ahsen-i takvim ya-
ratılışı ile uygun değildir.

(297) M. Vehbi Ef. a.g.e. c.XV s.6456

(298) Şems 91/8

(299) Ayetteki fucur'dan maksat, fiilin taşıdığı kötülük, takvadan
maksat ise, iyilik özelliğidir. Buna göre ayet: İyilik ve kötü-
lüğü insana ilham ettik, dolayısı ile, iyilik yapmasını, kötü-
lükten kaçınmasını telkin ettik." manasıdır. (Yazır, Elmalı-
lı Hamdi a.g.e. c.VIII, s.5858)

(300) İnsan 76/2-3

(301) Fahreddin er-Razi a.g.e. c. XXX s.238

"İnsanoğlu kendisinin başı boş bırakılacağını mı sanır" (302)

Akıl sahibi olduğundan insan başı boş bırakılmamış, sorumluluk sahibi bir varlık olarak yaratılmıştır. Aklın lâzimesi sorumluluktur. Bu durumun aksi, yine bizatihi akla aykırı olur.

Sorumluluğun çok ağır bir yük olduğunu farkedenden insanoğlu, her fırsattan yararlanarak bundan kaçma çabası içindedir.

"Allah kişiye ancak gücünün yeteceği kadar yükler. Kazandığı iyilik lehine, ettiği kötülük de aleyhinedir. Rabbimiz, eğer unuttuk veya yanılacak olursak bizi sorumlu tutma. Rabbimiz, bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır yük yükleme. Rabbimiz, bize gücümüzün yetmeyeceği şeyi taşıtma, bizi affet, bizi bağışla, bize acı!" (303)

Bu âyetlerde, sorumluluk duygusunun insanı sürüklediği psikoloji çok canlı bir şekilde ortaya konmaktadır. Herkese ancak taşıyacağı kadar bir sorumluluk verilmiş olmasına rağmen, insan gene de sırtındaki bu ağır yükü hafifletmek istemektedir.

Bu psikolojisini şu istekleri ile gösterir:

1. Samimiyetle davranma, fakat yanılma veya hata yapma sonucu, yerine getiremediği hareketlerden, sorumlu tutulmaması arzudur.

2. Gücünün üstünde bir sorumluluk altına sokulmamayı talep etmektedir. Gücü, üstüne aldığı sorumluluğa yetse bile yükünün gene de hafifletilmesini ister.

3. Bütün bu dilekleri kabul edilse bile gene de sorumluluklarını yerine getiremeyeceğini bildiği için, bu konuda afv ve merhamet talep eder.

İnsanı bu derece yoğun baskı ve stresslere sürükleyen sorumluluk duygusu, üzerinde önemle durulması gereken bir konudur. Onu sorumluluk altına sokarken gücünün üstünde bazı davranışlar istememeye özen gösterilmeli, hata ve yanlış hareketlerini fazla büyütmemeli, yapabileceği davranışları göstermediği zaman da ona afv ve merhametle muamele edilmelidir. Sorumluluk konusunda insanın değerlendirilmesi böyle olunca, çocuk da en azından bu özellikler içinde mütalaa edilmelidir. Çünkü bu konuda çocuğun da beklentileri aynıdır.

(302) Kıyame, 75/36

(303) Bakara, 2/286

ÇOCUKTAN BEKLENEN GÖREVLER

Bulüğ çağına girdiği andan itibaren, şahsiyeti tam manasıyla teşekkül etmiş bir fert olarak çocuk, artık bazı görevleri yerine getirmekten sorumludur. Böylece davranışlarının hesabı sorulmadığı, çocukluk dönemi bitmiş olmaktadır. Artık iyiyi kötüyü tam olarak ayırt edebilen bir zihin, yapılması gereken hareketleri yapabilecek mükemmeliyette bir beden yapısına sahiptir.

Biz burada bir fert, bir mü'min olarak kişiye yüklenen sorumlulukları belirten ayetleri değil de, anasına ve babasına izafeten, çocuk durumunda olan fertlere, tavsiyelerde bulunan veya görevler yükleyen ayetlerin meallerini vererek mevzumuzu bitirmek istiyoruz.

"Sana (Allah yolunda) ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki: Hayırdan harcadığınız şey Ebeveyn, yakınlar, yetimler, fakirler ve yolcular içindir. Hayır olarak ne yaparsanız şüphesiz Allah onu bilir." (304)

"Allah'a ibadet edinve ona hiç bir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya (eş dost ve arkadaş) uzak komşuya, yolcuya, ellerinizin altında bulunanlara (köle, cariye, hizmetçi ve benzerlerine) iyi davranın. Allah kendini beğenen ve daima böbürlenen kimseyi sevmez." (305)

"De ki: Geliniz, Rabbinizin size neleri haram kıldığı-

(304) Bakara 2/215

(305) Nisa 4/36

ni okuyayım. Ona hiç bir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya iyilik edin. Fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin. Sizin de onların da rızkını biz veririz. Kötülüklerin açığına da gizlisi- ne de yaklaşmayın. ve haksız yere Allah'ın yasakladığı cana kıymayın. İşte şusize anlatılanları Allah vasiyet etti. Umulur ki düşünüp anlarsınız." (306)

"Ey Rabbimiz! (Amellerin) hesap olunacağı gün beni, ana babamı ve mü'minleri bağışla!" (307)

"Rabbin, sadece kendisine kulluk etmenizi, ana babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, kendilerine "öf" bile deme, onları azarlama. İkisine de güzel söz söyle.

Onları esirgeyerek üzerlerine kanat ger ve "Rabbim küçüklüğümde onlar beni nasıl yetiştirmişlerse, sen de onları esirge! diye dua et." (308)

"Biz insana ana babasına iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Eğer onlar seni, hakkında bilgin olmayan bir şeyi (körü körüne) bana ortak koşman için zorlarsa, onlara itaat etme. Dönüşünüz ancak banadır. O zaman size yapmış olduklarınızı haber vereceğim." (309)

"Lokman oğluna öğüt vererek: Yavrucuğum! Allah'a ortak koşma! Doğrusu şirk büyük bir zulümdür, demişti.

"Bizinsana ana babasına iyi davranmasını tavsiye etmişizdir. Çünkü anası onu nice sıkıntılarla taşımıştır. Sütten ayrılması da iki yıl içinde olur. (İşte bunun için) önce bana sonra da ana babana şükret diye tavsiye de bulunmuşuzdur. Dönüş ancak banadır.

"Eğer onlar seni hakkında bilgin olmayan bir şeyi (körü körüne) bana ortak koşman için zorlarsa, onlara itaat etme Onlarla Dünyada iyi geçin. Bana yönelenlerin yoluna uy. Sonunda dönüşünüz ancak banadır. O zaman size yapmış olduklarınızı ha-

(306) Enam 6/151

(307) İbrahim 14/41

(308) İsra 17/23-24

(309) Ankebut 29/8

ber veriririm.

"(Lokman öğütlerine devamla şöyle demişti.)Yavrucum! Yaptığın iş (iyilik veya kötülük)bir hardal tanesi ağırlığıınca olsa bile ve bu,bir kayanın içinde veya göklerde yahut yer (in derinliklerinde)bulunsa yine de Allah onu (senin karşına) getirir.Doğrusu Allah,çok lütufkârdır,her şeyden haberdardır.

"Yavrucuğum!Namazı kıl, iyiliği emret,kötülükten vazgeçirmeğe çalış,başına gelenlere sabret.Doğrusu bunlar, azmedilmeğe değer işlerdir.

"Küçümseyerek insanlardan yüz çevirme ve yeryüzünde böbürlenerek yürüme.Zira,Allah,kendini beğenmiş övünge kimsele ri asla sevmez.

"Yürüyüşünde tabii ol.Sesini alçalt.Unutma ki seslerin en çirkinini (avaz avaz bağırarak)merkeplerin sesidir." (310)

"Biz insana ana babasına iyilik etmesini tavsiye ettik. Annesi onu zahmetle taşıdı vezahmetle doğurdu.Taşınması ile süttten kesilmesi cem'an otuz ay sürer.Nihayet insan güçlü çağına erip kıdk yaşına varınca der ki:Rabbim!Bana ve ana babama verdiğin nimete şükretmemive razı olacağın yararlı iş yapmamı te'min et.Benim için de iyiliği devam ettir.Ben sana döndüm. Ve elbette ki ben müslümanlardanim.

İşte kendilerinden,yaptıklarının en iyisini kabul edeceğimiz ve günahlarını bağışlayacağımız bu kimseler cennetlikler arasındadırlar.

Anne ve babasına "Öf be size!Benden önce nice nesiller gelip geçmişken beni mi tekrar dirilmekle tehdit ediyorsunuz?" diyen kimseye,anne ve babası Allaha sığınarak"Yazıklar olsun sana!İman et.Allahın va'di gerçektir."dedikleri halde o"bu eskilerin masallarından başka bir şey değildir" der.

İşte onlar,kendilerinden önce cinlerden ve insanlardan gelip geçmiş topluluklar içinde,haklarında azap sabit olmuş kimselerdir.Gerçekten onlar,ziyana uğrayanlardır," (311)

Bu ayetlerden anlaşıldığına göre çocuk,ana babanın her

(310)Lokman 31/13-14-15-16-17-18-19

(311)Ahkaf 46/15-16-17-18

isteğine itaat etmekle yükümlüdür. Bu yükümlülüğün sınırı ise isteğin haram olmaması kaidesi ile çizilmiştir. Haram olan konularda ana babaya itaat edilmese de şüpheli olan konularda itaat gerekir. Çünkü şüpheliden sakınmak vera', ana babaya itaat ise vaciptir. Mübah ve nafil olan işlerde, ana babanın izninin alınması gerekir. (312)

S O N U Ç

Her millet tarihi, sosyal ve kültürel geçmişinden kuvvet alarak, problemlerini kendine göre çözmeye, bunlara, yaşanabilecek cevaplar bulmağa çalışır. Bütün diğer sosyal kurumlar gibi bir eğitim sisteminin de yerleşmesi ve gelişmesi, milletlerin hayatında, arka plânda görülen bu türlü faktörlerle sınırlanır ve tayin edilir.

Bir ülkeden başka bir ülkeye ithal edilen eğitim uygulamalarının, mahallî gelenek ve tutuma intibak eğilimi göstermesi gerekir. Aksi halde, bu reform ve uygulamalar verimsiz olur ve günlük hayatla ilişkileri kesilir. Her memlekete uygun gelecek tek bir eğitim sistemi ve plânının bulunmayacağı da açıktır. (313)

Yukarıdaki gerçeklerin ışığı altında çocuklarını yetiştirmek, böylece, kendisine iyi bir gelecek hazırlamak isteyen toplumlar, bu hususta kendilerini vareden ve ayakta tutan kurumlara başvurmak zorundadırlar. Bu kurumların içinde en etkili olan ise, gerek yaptırım gücü, gerek günlük hayatla iç içe olması ve gerekse mahiyeti itibarıyla dindir.

Türk toplumunun da sosyal hayatına asırlardır yön veren kurumların başında İslâm dini gelir. Bu bakımdan, toplumun çekirdiği olan, ailelerimiz, çocuklarını eğitme konusunda da İslâmın öğrettiği prensipleri uygulamak mecburiyetindedirler. İslâmın temel kaynağı ise Kur'an-ı Kerim'dir.

İşte toplumumuzun bu konudaki ihtiyacını bir nebze

de
girebilmek ve az da olsa bir katkıda bulunabilmek için,
Kur'an-ı Kerim'deki çocuk eğitimi ile ilgili âyetleri ve bun-
ların ortaya koyduğu prensipleri tesbit etmeyi amaçladık. Böyle-
ce dinimizin, istikbaldeki mensuplarını yetiştirme usulünü
ve bu konuda özellikle ana ve babadan bekletilerini ortaya
koymaya çalıştık.

Eğitim ve çocuk eğitimi gibi son derece karmaşık ve
detaylı bir konunun, Kur'an-ı Kerim'deki yer alışı şeklini,
sınırlı bir süre içinde incelemek durumunda kaldığımızdan, ya-
pamadığımız bazı çalışmalar mevcuttur. Bunların başında müfesa-
sirlerimizden bazılarının tefsirlerini yeterince tarayamamış
olmamız gelir. Ayrıca çocuk terbiyesi konusunda, te'lif edil-
miş eski ve yeni bir kısım eserleri inceleyemedik.

Bu çalışmamızda tesbit edebildiğimiz hususlar ise
şöylece özetlenebilir :

1- Kur'an-ı Kerim'de çocuk eğitimi ile ilgili bir
hayli âyet mevcuttur.

2- Bu âyetlerigerek evlilik öncesi, gerekse evlilik
sonrası dönemlerde eğitimle ilgili esaslı prensipler vaz'
etmiştir.

3- Özellikle eğitim metodlarında, cezadan çok sevgi
ve şefkate dayalı yollar tavsiye edilmiştir. (Ki bu husus
topluma yeterince mal edilememiştir. Bugün otoriter eğitim
metodlarının islâmdan kaynaklandığı gibi yanlış bir anlayış,
gerek halk, gerekse aydın kesim arasında, geniş bir taraftar
kitleleri bulmuştur. "Eti senin kemiği benim ", " kızını döv-
meyen dizini döver", " dayak cennetten çıkmadır" gibi sözler
de ifadesini bulan ve toplumumuzun ma'serî eğitim anlayışını
halk dilinde yansıtan, bu kabil telâkfilerin, dinimizin eğitim
anlayışına uygun düştüğünü söylemek, her halde mümkün de-
ğildir.)

4- Bazı yönlerden çağdaş pedagoji ile görüş birliği
sergileyen Kur'an-ı Kerim, özellikle, çocuk karşısında ana-ba-
baya verdiği sorumluluk ve geniş yetki ile günümüz eğitim
anlayışlarından farklı ve daha gerçekçi bir yol takip etmek-

tedir.

5- Kur'an-ı Kerim biyolojik gelişimin zihin faaliyetleri ile olan bağlantısına işaret etmek sùretiyle beslenme ve büyümenin eğitimle olan sıkı ilişkisini vurgulamaktadır.

6- Vâ nihayet toplumumuzda tabu olarak kabul edilen, ana-baba-çocuk üçgeninde bir eğitim konusu olarak üzerinde hiç durulmayan, cinsî problemlere, çok rahat bir uslûbla yaklaşan Kur'an-ı Kerim bu tutumu ile insanlara bu konuda da metod ve örnek vererek ışık tutmaktadır.

7- Bu çalışma ilerde hadis-i şeriflerle birleştirilip tekrar gözden geçirilmesi ve bu sùretle engellikten önce, aile ve toplumda çocuk eğitimi konusunda İslâmın görüşünü metodlu bir şekilde ortaya koyması ile tamamlanmış olacaktır.

BİBLİYOGRAFYA

- Akdeniz, Sabri. Çağımızda Nüfusun Önemi ve Türkiye'nin Nüfusu, Özek Yayınevi İst. 1974
- Akdeniz, Sabri. Toplumumuz ve Eğitimimiz, İst.1982
- Akseki, Ahmet Hamdi, İslâm Dini, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1964
- Arısan, Kâzım. Doğum Bilgisi İst.1978
- Arısan, Kâzım. Kadın Hastalıkları, İst. 1983
- Atay, Hüseyin. Kutluay, Yaşar, Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Anlamı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları Ankara 1983
- Ayasbeyoğlu, Nevzat. İslâmiyetin Eğitimimize Getirdiği Değerler, İst. 1968
- Başgil, Ali Fuad. Gençlerle Başbaşa Yağmur Yayın.İst.1972
- Bayraklı, Bayraktar. İslâmda Eğitim, Dergâh Yayınları İstanbul 1980
- Bayraktar, Mehmet Faruk. İslâm Eğitiminde Öğretmen Öğrenci Münasebetleri, M.Ü.İlâhiyat Fak.Vakfı Yayınları İstanbul 1984
- Belgesay, Mustafa Reşit. Kur'an Hükümleri ve Modern Hukuk, Fakülteler matbaası. İst. 1963
- Bilmen, Ömer Nasuhi. Büyük İslâm İlmihali, Bilmen Yayınevi İstanbul 1963
- Canan, İbrahim. Hz.Peygamberin Sünnetinde Terbiye Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları Ankara 1979
- C.Savard. Çağdaş Pedagojiden Seçmeler, çev.Nejat Yüzbaşıoğulları, M.E.B. Devlet Kitapları İstanbul 1976
- Cebiroğlu, Rıdvan, Çocuk Akıl Sağlığı ve Hastalıkları, İ.Ü. İst.Tıp Fakültesi yayınları İst.1983
- Çamdibi, Hasan Mahmut. Şahsiyet Terbiyesi ve Gazâli Han Neşriyat İstanbul 1983

Çantay, Hasan Basri. Kur'an-ı Hakîm ve Meâlî Kerîm,
Mürşit Çantay İstanbul

Doğramacı, İhsan. Annemin Kitabı.

el-Gazâlî. Ebû Hamîd Muhammed , İhyau Ulûm-id- Din

Herbert, Sorenson. Eğitîmde Psikolojinin Rolü,
Çev.Mefharet Ersin, Devlet Kitapları İstanbul 1981

Hitti, Philip K. Siyasî ve Kültürel İslâm Tarihi,
Çev. Salih Tuğ, Boğaziçi Yayınları İstanbul 1980

J.F.Cramer. G.S.Browne Çağdaş Eğitîm, Çev. Ferhan
Oğuzkan, M.E.B.Devlet Kitapları İstanbul 1977

J.Leif. G.Rustin. Genel Pedagoji, Çev.Nejat
Yüzbaşıoğulları, M.E.B.Devlet Kitapları İstanbul 1980

Kanad, Fikret. Kısaltılmış Pedagoji, M.E.B.Ank.1966

Kansu, N.Atuf. Pedagoji Tarihi, M.E.B.İstanbul 1945

Kanâhîzade, Ali Efendi. Ahlâk. Ahlak-ı Alâî, Tercüman
1900 Temel Eser İstanbul

Kitab-ı Mukaddes, Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İst. 1972

Komisyon. Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali. Dünya
İslâm Birliği İstanbul 1982

Köknel, Özcan. Özüğurlu Kurban. Tıbda Ruh Bilim.
I.Ü.İst.Tıp Fak.Yayınları İstanbul 1980

el-Kurtubî, Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Ensârî
el-Cami' li Ahkâm' il - Kur'an, Dâru's-Şa'b Kahire

Mac Iver, R.M. Page, Charles, H. Cemiyet Çev. Amiran
Kurtkan, Devlet Kitapları İstanbul 1971

Mehmet Vehbi Efendi. Hulâsat'ul-Beyan fi Tefsir'il
Kur'ân Uçdal Neşriyat İstanbul 1966

Olca, Neyzi. Koç, Leylâ. Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları
Bayda İstanbul 1983

Öymen, H.Raşit. Eğitime Giriş, Devlet Kitapları
Ankara 1979

Özoğlu, Süleyman Çetin, Eğitimde Rehberlik , Ankara
1973

Sandström, C.I. Çocuk ve Gençlik Psikolojisi Çev.
Refia Şemin, I.Ü.Edb.Fak.Yayınları İstanbul 1971

Şemin, Refia. Gençlerin Psiko-Pedagojik Problemleri.
İst.U.Edb. Fak.Yayınları İstanbul 1973

Yaman, Berker. M.U.İlâhiyat Fak.Yüksek Lisans
Sosyoloji Ders Notları, (Basılmamıştır.)

Yavuz, Kerim. Çocukda Dini Duygu ve Düşüncenin
Gelişmesi. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları Ankara 1983

Yavuzer Halûk, Çocuk Psikolojisi, I.Ü.Edb. Fak.Yay.İst.
1982

Yazır, Elmalılı Hamdi. Hak Dini Kur'an Dili.Eser
Kitabevi, İstanbul 1971

Yurdagür, Memin. Allah'ın Sıfatlı, Marifet Yayınları
İstanbul 1984